

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra zahradní a krajinné architektury

Selské baroko ve vybrané oblasti – Soběslavsko-Veselská blata

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Petra Matoušková

Vedoucí práce: Ing. Irena Zamrzlová

© 2015 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Selské baroko ve vybrané oblasti – Soběslavsko-Veselská blata" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 10. dubna 2015

_____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala především vedoucí mé diplomové práce Ing. Ireně Zamrzlové za věnovaný čas, cenné rady a věcné připomínky k tvorbě a organizaci diplomové práce. Významné poděkování patří i mé rodině a přátelům za trpělivost a bezmeznou podporu během studia.

Selské baroko ve vybrané oblasti – Soběslavsko-Veselská blata

Rural Baroque in area – Soběslavsko-Veselská blata

Souhrn

Cílem práce je zhodnocení vývoje české venkovské krajiny a osídlení s důrazem na období baroka a zhodnocení jeho vlivu na podobu krajiny a definování jeho historických odkazů v současnosti. Druhým úkolem práce je vytvořit projekt ve stylu tradičního barokního využívání krajiny v podmínkách dnešního hospodaření a zhodnotit tak jeho udržitelnost v současnosti.

Literární rešerše je rozdělena do třech částí. První část je věnována obecnému pohledu na krajinu a základním pojmům vztahujícím se k dané problematice. V druhé části je podrobně popsán vývoj kulturní krajiny od doby jejího vzniku až do současnosti, společně s významnými historickými souvislostmi, kterými jsou vývoj společnosti a politiky, vývoj osídlení a způsobu využívání krajiny (hospodaření), které měly na podobu krajiny a její celkové vnímání člověkem významný vliv. Třetí část se zabývá problematikou současné legislativy a dotační politiky týkající se ochrany a zachování kulturních a historických odkazů ve venkovském prostoru.

Další důležitou kapitolou je rovněž zhodnocení podkladových údajů, které se již zaměřují na konkrétní vymezené území pro tvorbu projektu a podrobně popisuje jeho přírodní, sociální a především historické podmínky, které jsou základním kamenem celého projektu.

Hlavní část celé práce zahrnuje vlastní projekt se snahou maximálně využít potenciál daného území a jeho silné stránky. Výsledkem jsou dvě varianty návrhu konkrétního uspořádání vybraného venkovského prostoru obce Zálší v návaznosti na okolní krajinu, které jsou koncipovány s ohledem na historii a přírodní podmínky a zasazeny do současných požadavků na rekreaci. Na nově navržené ploše dochází k souladu člověka a obhospodařované krajiny a tím vzniká harmonický prostor plný podnětů. Projekt je zpracován na mapových přílohách a vizualizacích, které znázorňují původní a navržený stav.

Klíčová slova: selské baroko, krajinný ráz, genius loci, venkov

Summary

The aim of this thesis is to evaluate the development of the Czech countryside and settlement with emphasis on the Baroque period and evaluate its impact on the landscape and define its historical references in the present. The second task is to create a project in the style of a traditional Baroque use of the landscape in the conditions of today's management and to assess its sustainability in the present.

Literary research is divided into three parts. The first part is devoted to the general approach to landscape and the basic concepts related to the topic. The second part describes in detail the development of the cultural landscape since its formation until today, together with significant historical connections, which are the development of society and politics, development of the settlement and use of the landscape (management), which had on the landscape and its overall perception of man significant influence. The third part deals with current legislation and subsidy policies relating to the protection and preservation of cultural and historical impact in rural area.

Next important chapter is also evaluation of the underlying data, which are already focused on specific defined area for the creation the project and discusses its natural, social and historical conditions in particular, which are the cornerstone of the project.

The main part of the thesis includes a custom project with the aim to maximize the potential of the territory and its strengths. The results are two variations of design specific arrangement of selected rural area of village Zálší in relation to the surrounding landscape, which are designed with regard to the history and natural conditions and set in the current requirements for recreation. On the new designed area there is harmony between man and managed landscapes, thus creating a harmonious space full of suggestions. The project is designed to the map annexes and visualizations that show the original and the proposed state.

Keywords: rural Baroque, landscape character, genius loci, countryside

Obsah

1	ÚVOD.....	1	4.2.5	Územně plánovací dokumentace.....	29
2	CÍL PRÁCE.....	3	4.2.6	Rekreační potenciál.....	30
3	LITERÁRNÍ PŘEHLED SOUČASNÉHO STAVU PROBLEMATIKY.....	4	4.2.7	Památky.....	31
3.1	ZÁKLADNÍ POJMY.....	4		Obr. č. 7 – Nejstarší zemědělská usedlost v Zálší č. p. 3 a sousední usedlost č. p. 4 (Voděra a Škabrada, 1986).....	32
3.1.1	Definice krajiny.....	4	4.2.8	Zajímavosti.....	32
3.1.2	Kulturní krajina.....	5	4.3	HISTORICKÝ VÝVOJ ÚZEMÍ.....	33
3.1.3	Krajina a paměť.....	5	4.3.1	Historický vývoj obce.....	33
3.2	HISTORICKÝ VÝVOJ KRAJINY A OSÍDLENÍ.....	6	4.3.2	Historický vývoj katastrálního území.....	34
3.2.1	Krajinný vývoj.....	6	4.3.3	Historický vývoj půdorysného typu obce.....	34
3.2.2	Pravěká krajina.....	6	4.3.4	Historický vývoj cestní sítě, vodních ploch a vodotečí, lesů, zemědělských ploch a rozptýlené zeleně.....	35
3.2.3	Krajina pravěkého rázu.....	7	4.4	PŘÍRODNÍ PODMÍNKY.....	36
3.2.4	Vrcholně středověká krajina (2. polovina 12. - 14. století).....	9	4.4.1	Geologické a půdní poměry.....	36
3.3	OBDOBÍ BAROKA (V EVROPĚ 1600-1750, V ČECHÁCH 1650-1780).....	10	4.4.2	Hydrologické poměry.....	37
3.3.1	Společnost v období baroka.....	10	4.4.3	Klimatické údaje.....	38
3.3.2	Vývoj osídlení a sídel v období baroka.....	11	4.4.4	Biogeografické členění.....	38
3.3.3	Vývoj hospodaření v období baroka.....	13	4.4.5	Rekonstruovaná přirozená vegetace.....	39
3.3.4	Vývoj krajiny v období baroka.....	13	4.4.6	Potenciální přirozená vegetace.....	39
3.4	VÝVOJ KRAJINY PO OBDOBÍ BAROKA.....	18	4.4.7	Fytogeografické členění.....	40
3.4.1	Průmyslová revoluce (1780-1900).....	18	4.4.8	Rajonizace okrasných společenstev.....	40
3.4.2	1900-1948.....	20	4.4.9	Typologie české krajiny.....	40
3.4.3	Socialismus (1948-1989).....	21	4.4.10	Ochrana přírody.....	41
3.4.4	Současné a očekávané změny ve vývoji české venkovské krajiny.....	22	4.5	CELKOVÉ USPOŘÁDÁNÍ KATASTRÁLNÍHO ÚZEMÍ.....	42
3.5	SOUČASNÁ LEGISLATIVA A DOTAČNÍ POLITIKA PRO OCHRANU A ZACHOVÁNÍ KULTURNÍCH A HISTORICKÝCH ODKAZŮ VE VENKOVSKÉM PROSTORU.....	23	4.5.1	Charakteristika území.....	42
3.5.1	Mezinárodní úmluvy.....	23	4.5.2	Zemědělství.....	42
3.5.2	Legislativa v rámci České republiky.....	24	4.5.3	Lesnictví.....	43
3.5.3	Dotiční politika na ochranu přírody a krajiny.....	24	4.5.4	Rozptýlená vegetace v krajině.....	43
4	ZHODNOCENÍ PODKLADOVÝCH ÚDAJŮ.....	26	4.5.5	Stávající potenciál krajinného rázu.....	45
4.1	METODIKA PRÁCE.....	26	4.5.6	Limity území.....	47
4.2	CHARAKTERISTIKA OBCE A ŠIRŠÍ ÚZEMNÍ VZTAHY.....	26	5	VLASTNÍ PROJEKT.....	48
4.2.1	Širší územní vztahy.....	26	5.1	VYHODNOCENÍ ANALÝZ A ZÁMĚR ŘEŠENÍ.....	48
4.2.2	Občanská vybavenost a hospodářská zařízení.....	28	5.2	CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA NAVRŽENÝCH KRAJINÁŘSKÝCH ÚPRAV.....	49
4.2.3	Doprava.....	28	5.2.1	Varianta A – turistická trasa.....	49
4.2.4	Obyvatelstvo.....	28	5.2.2	Varianta B - hipostezka.....	51
			6	DISKUSE.....	56

7	ZÁVĚR	58
8	SEZNAM LITERATURY	59
8.1	KNIHY A PUBLIKACE	59
8.2	INTERNETOVÉ ZDROJE	60
9	SAMOSTATNÉ PŘÍLOHY	61
9.1	FOTODOKUMENTACE	61
9.2	MAPY A OSTATNÍ GRAFICKÉ PŘÍLOHY	69

1 Úvod

Krajina odpradávná představovala pro člověka, stejně jako pro ostatní organismy, jeho přirozené prostředí, na kterém byl jednoznačně závislý, choval k němu patřičnou úctu a vytvořil si k němu určitý vztah. V pravěku zde existovala krajina ryze přírodní, do které lidé žádným výrazným způsobem ještě nezasahovali. Výrazným zlomem ve vývoji vztahu člověka a krajiny se stala neolitická revoluce (6. tisíciletí př. Kr.), do které je datován počátek obdělávání půdy a s ním související trvalé osidlování. Tato revoluce přeměnila člověka lovce a sběrače na chovatele a zemědělce. A právě díky zemědělství zaznamenala krajina v neolitu zásadní proměnu z krajiny přírodní na krajinu kulturní, člověkem přetvořenou. Zemědělství lze tedy právem označit jako nejvýraznější vliv člověka na krajinu.

V anglosasky mluvících zemích vznikl pojem „krajina“ (anglicky „landscape“ nebo německy „landschaft“) v úzké souvislosti právě se zemědělstvím. Anglický termín „landscape“ je složen ze slov „land“ (země) a starogermánského slova „scapjan“ (pracovat, tvořit).

V průběhu historie docházelo k dalším, více či méně výrazným, proměnám kulturní krajiny. Mezi nejvýznamnější období v krajinném vývoji patří vrcholný středověk s výraznou kolonizací krajiny, při které docházelo ke značnému nárůstu osídlení a pevnému strukturování krajiny (stabilní lokace sídel a rozměření plužin). Dalším velmi významným obdobím bylo baroko, ve kterém docházelo rovněž ke zvýšení kolonizace krajiny, ale také ke zvýšení potřeby využití půdy. Krajina se v tomto období stala detailně a plánovaně upravenou. Následující období průmyslové revoluce s sebou přineslo výraznou industrializaci krajiny. K nejvýraznějším a nejdrastičtějším změnám ve vývoji kulturní krajiny došlo v období kolektivizace a socializace, kdy krajina zaznamenala neplnohodnotnou modernizaci a trpěla neúměrnými zásahy intenzivního hospodaření.

V současnosti žijeme v době, kdy člověk ztratil původní pocit hluboké sounáležitosti s přírodou a krajinou. Pocit této obecně a globálně vnímané ztráty vede dnešní „civilizovanou“ společnost ke snaze definovat mizející hodnoty a stanovit způsob jejich ochrany. K hodnotám, jejichž ztrátu pociťujeme stále intenzivněji, řadíme i tzv. identitu neboli rázovitost krajiny, ve které žijeme.

Krajina je dnes již v celosvětovém kontextu považována za památku s vysokou přírodní a kulturně-historickou hodnotou. Historický charakter krajiny a její historická hodnota jsou ovlivněné přítomností (zachováním) historických znaků. Nemusí jimi být pouze památkově chráněné budovy, ale i kamenice na polích, hraniční stromy, meze, historické plužiny nebo drobné sakrální a světské objekty v krajině. Každá krajina má svůj charakter, který se utváří a mění v průběhu času. Charakter krajiny je ovlivňován kulturní diverzitou, která je měřítkem bohatství lidského života.

2 Cíl práce

Cílem práce je zhodnocení historického odkazu selského baroka v modelovém území s návrhem konkrétního řešení uspořádání vybraného venkovského prostoru v návaznosti na okolní krajinu. Vybraným územím je katastrální území obce Zálší, která patří do významné oblasti jihočeské lidové architektury (tzv. selského baroka) nazvané Soběslavsko-Veselská blata, která tvoří velký oblouk kolem rozsáhlých rašelinišť mezi městy Soběslav a Veselí nad Lužnicí.

Literární přehled současného stavu problematiky zahrnuje definování a zhodnocení základních pojmů týkajících se řešené problematiky – historický vývoj krajiny a osídlení s důrazem na období baroka, současná legislativa a dotační politika pro venkovský prostor.

Vlastní projekt nejprve analyzuje historické a kulturní odkazy selského baroka ve vybraném území, současný stav a celkové uspořádání území, přírodní podmínky území, jeho rekreační potenciál a následně rozpracovává konkrétní řešený prostor ve dvou variantách.

Nové návrhy uspořádání území se zaměřují na konkrétní vybraný krajinný prostor v souvislosti se zlepšením průchodnosti a obytnosti území, s tím souvisejícím zvýšením rekreačního potenciálu (pro pěší turistiku a hipoturistiku) a zvýrazněním dochovaných barokních prvků v krajině. Návrhy vycházejí z historických analýz uspořádání území a respektují stávající potenciál krajinného rázu dané oblasti.

Hlavní hypotézou práce je otázka, jakým způsobem lze vytvořit projekt ve stylu tradičního barokního využívání krajiny v podmínkách dnešního hospodaření a zhodnocení jeho udržitelnosti v současnosti.

3 Literární přehled současného stavu problematiky

3.1 Základní pojmy

3.1.1 Definice krajiny

Pojem krajina má starogermánský původ a v raném středověku se tak nazýval pozemek obhospodařovaný jedním rolníkem. Krajinou tedy v minulosti byla konkrétní část země, kterou vnímal jeden hospodář a to, co se nacházelo za horizontem tohoto prostoru, byla již krajina jiná. Politické termíny jako doména, panství apod. se začaly používat až od počátku druhého tisíciletí (Gojda, 2000).

Gojda (2000) a Sklenička (2003) shodně publikují, že na krajinu je možné hledět z mnoha různých poloh, a proto může být odlišně definována různými odborníky v rámci jejich oboru. Sklenička (2003) tak hovoří o definicích krajiny v různých pojetích: právní, geomorfologické, geografické, ekologické, architektonické, historické, demografické, umělecké, emociální a ekonomické.

„Krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky“ (Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny).

„Volná přírodní krajina je část zemského povrchu vně zastavěných území sídel; převládají v ní prvky přírodní nad prvky technickými (dříve extravilán)“ (ČSN 83 9001: Sadovnictví a krajinářství: Terminologie: Základní odborné termíny a definice, 1999).

„Krajina znamená část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů“ (Evropská úmluva o krajině, 2000).

Geomorfologické pojetí chápe krajinu jako vývojově stejnorodou část povrchu Země, která se vyznačuje určitou strukturou svých složek a vzájemnými přirozenými vztahy (Mezera a kol., 1979).

Podle geografického pojetí je krajina částí zemského povrchu, která podle své vnější podoby a vzájemného působení svých jevů vytváří prostorovou jednotku určitého charakteru a na geografických přirozených hranicích přechází v krajiny jiného charakteru (Troll, 1950).

Z ekologického hlediska definují krajinu Forman and Godron (1986) jako heterogenní část povrchu Země, která je složena ze souboru navzájem se ovlivňujících ekosystémů, který se v určité části povrchu v podobných formách opakuje. Rozsah krajiny je průměrně několik kilometrů a více.

Krajinu lze rovněž charakterizovat jako individuální část zemského povrchu, kde se stýkají a navzájem na sebe působí geologické podloží s reliéfem, ovzduší, voda, půda, rostliny, živočichové a člověk se svými výtvořky a aktivitami. Každá krajina má svou určitou polohu na povrchu Země, osobitý

vzhled podmíněný určitou vnitřní strukturou krajinných složek, typickou energetickou bilancí a vyznačuje se svérázným vývojem (Demek, 1999).

Sádlo (1994) hovoří o krajině jako o jedné z organizačních úrovní života. Před ní se v této hierarchii nacházejí orgány, buňky, tkáně, orgány, jedinci, populace a společenstva; nad ní je již pouze úroveň planetární. Dále Sádlo uvádí, že krajinu je možné chápat také jako fenomén s vlastní osobností a s tímto tvrzením souvisí termín *genius loci* (kouzlo či duch místa) a je s ním spojeno nahlížení na krajinu jako celek. Její složky jako například druhy, populace a společenstva neskládají krajinu mechanicky, ale svým postavením v krajině, tedy tím, že si své okolí interpretují.

Podobně publikuje i Sklenička (2003), že je krajina velmi složitý komplex, který nelze pochopit analýzou jeho jednotlivých částí, ale pouze systémovým a celkovým přístupem. Podle jeho názoru je třeba zkoumat vazby, procesy a principy.

Krajina je soubor určitých charakteristik pro konkrétní oblast, které jsou důvodem jejího celkového, funkčního, vzhledového, smyslového a jiného projevu, který ji dělá svéráznou až nezaměnitelnou (Vorel a Sklenička, 2006).

Podobně je krajina definována Norberg-Schulzem (2010) jako rozsáhlá všeobsahující totalita, místo s vlastní specifickou identitou, která vyplývá z místních podmínek.

Architektonicky krajinu nejlépe vymezil Žák (1947) jako přírodní prostor, který je přímo určený nebo předem utvářený k obývání.

Podle historického pojetí je krajina oblastí, která se osobitě vyvíjela geopoliticky, hospodářsky a kulturně, závisle na přírodních podmínkách daných zeměpisnou polohou (Sklenička, 2003).

V demografickém pojetí se krajinou rozumí oblast obývaná konkrétní populací lidí, která se charakterizuje společnými vlastnostmi a znaky, které ji odlišují od populací jiných (Sklenička, 2003).

Umělecké pojetí krajiny souvisí s malířstvím a zobrazováním krajiny ve výtvarném umění v průběhu celé lidské historie (Forman and Godron, 1986).

Emociální pojetí krajiny zahrnuje subjektivní přístup pozorovatele - úsudek vytvořený na základě vlastních měřítek, pocitů, zážitků a zkušeností, ale i převládajícího většinového názoru (Hájek, 2008).

Se subjektivním vnímáním krajiny souvisí pojmy krajina vnější (landscape) a vnitřní (inscape), které rozlišuje Cílek (2005). Za vnější krajinu považuje skutečnou fyzickou krajinu, zatímco krajinu vnitřní chápe jako lidskou duši. Cílek (2005) uvádí, že člověk vytváří krajinu k obrazu svému a ta ho pak zpětně ovlivňuje a dotváří. Říká: *„Staráme-li se o krajinu, staráme se také o svoji duši.“*

Ekonomické pojetí krajiny je vyjádřením antropocentrického přístupu, jehož hlavním principem je využívání produkčního potenciálu nebo prostorové sféry krajiny ve prospěch lidí nehledě na ekologické souvislosti a harmonické vztahy v krajině (Sklenička, 2003).

Neef (1967) publikuje, že krajinu nelze přesně definovat, krajina je základní axiom neboli nezpochybnitelné dogma a je důsledkem přírodního vývoje, existence a organizace společnosti, tradic a myšlení obyvatel. Díky neustálé dynamice krajiny a náhodným krajinotvorným procesům není možné vědecky pojmout její celkový charakter, ale pouze se k němu přiblížit.

Sklenička (2003) uvádí základní kategorizaci krajiny na přírodní a přirozenou x kulturní krajinu.

3.1.2 Kulturní krajina

Kulturní krajina se nachází na hranici přírody a kultury, což nám umožňuje nahlížet na ni dvěma způsoby podle toho, zda zdůrazníme aspekt přírodní nebo kulturní, které na sobě nejsou vzájemně závislé, ale jsou provázány tak silně a v tolika úrovních, že je stěží dokážeme oddělit. To dokazuje, že každá přírodně bohatá krajina není nutně bez kulturního rozměru a ne všechny kulturní vlivy degradují přírodu. Naopak právě typické součásti kulturní krajiny jsou výsledkem kulturního působení i plnokrevnou přírodou. V optimální kulturní krajině se člověk a příroda vzájemně doplňují a výsledek je bohatší, než samotná příroda nebo kultura. Například obhospodařovaná louka je zároveň přírodou (druhá rozmanitost) i kulturním produktem (zavlékání druhů, management aj.), který by bez lidí nevznikl. Podobně to platí pro rybníky, lesy, pole, ale i celé krajinné mozaiky (Sádlo a kol., 2005).

Kulturní krajina představuje podle Hájka (2003) opravdové zázemí. Není to žádné přechodné či dočasné útočiště, ale intenzivně a trvale obhospodařované místo, se kterým se člověk ztotožní, kterému rozumí a chápe ho jako nedílnou součást života. Na duchovní úrovni se tak děje zasazením místa do celkových představ o uspořádání světa (mytologie či náboženství), na jejichž podkladě získává jméno vypovídající o jeho vlastnostech, kvalitě a paměti. Na úrovni fyzické k tomuto osvojení dochází zvýrazněním vnějších i vnitřních hranic pomocí staveb. Kulturní krajina nese otisk kultury, která ji obývá.

Barokní krajina je označení historické fáze vývoje kulturní krajiny Čech v 17. a 18. století. Česká barokní krajina je obecně chápána jako kompaktní časoprostorový celek – krajinně historický fenomén, založený na jednotných principech politických, ekonomických a kulturních (Sádlo a kol., 2005).

3.1.3 Krajina a paměť

„Krajina je jako kouzelný palimpsest, zápisník historie, v němž se napsaná slova překrývají, ale přesto mohou být rozluštna“ (Maitland, 2000).

Gojda (2000) ve své knize publikuje citát, který pronesl britský historik Maitland o tom, že krajina je jako kouzelný palimpsest. Podle Gojdy (2000) se Maitlandovi přirovnáním krajiny ke středověkému pergamenovému rukopisu, jehož stránky byly nejdříve popsány, po nějaké době vymazány a poté znovu popsány, podařilo vystihnout fakt, že kulturní krajina skrývá ve svém celkovém (povrchovém i podpovrchovém) horizontu různé časové vrstvy a za jistých podmínek nám umožňuje do nich nahlédnout. Jinak řečeno kulturní krajiny představují mnohokrát přepsané stránky historie lidstva. Po tisíciletí se do nich nesmazatelně ukládaly a vrstvily stopy lidské činnosti.

Schama (1996) ve svém díle *Krajina a paměť* uvádí, že krajiny jsou především jevem kulturním, nikoli přírodním a podle jeho názoru to jsou uměle vytvořené imaginace projektované do dřeva, vody a kamene. Pokud se určitá představa o krajině, mýtus nebo vize usadí v určitém místě, dokáže vytvořit metafory skutečnější než to, z čeho původně vycházely, a stát se opravdu součástí krajinné scenerie.

Paměť krajiny je podle Sádla a kol. (2005) schopnost vzdorovat vrtochům své doby a nenechat sebou vléci stále se měnící přítomnosti. Nejstatičtější představa krajinné paměti je založena na přítomnosti starodávných objektů v krajině – památek. Složitější je pojetí, podle kterého nezáleží jen na přítomnosti odlišně starých objektů, ale také na jejich koexistenci, při které si nejstarší struktury udržují dominantní postavení, určují historičnost místa a nenechají mladší vrstvy se plně rovnoprávně projevit. V nejsilnějším vyjádření znamená krajinná paměť to samé jako paměť naše – možnost volně nakládat svými staršími konzervativními strukturami, představit je, rozvíjet a postavit je proti novým příležitostem.

Beneš a Brůna (1994) rozlišují dvě roviny krajinné paměti. Do první kategorie patří všechny součásti přirozeného i antropogenního původu, které určitým způsobem utvářely vzhled krajiny odpradáva. Jsou jimi jednak reliéf a akumulované půdní vrstvy, ale i podpovrchové vrstvy dokládající lidskou sídelní činnost, která rovněž utvářela paměť krajiny. V případě druhé roviny krajinné paměti se jedná o homeostázi krajiny neboli stav, kdy je krajina stabilizována autoregulačními ekologickými pochody, které brání tragickému obratu. Krajina je chápána jako dynamický systém s vlastní strukturou, má svou podstatu a právě krajinná paměť je schopna odkrývat její specifické složky a vzájemné vztahy.

Sádlo (1994) rovněž uvádí, že krajinná paměť je spojena se skutečností, že krajina má svou kybernetiku neboli určitou schopnost sebeřízení a obnovení původního stavu. Nositelem paměti v krajině je struktura a naopak paměť umožňuje vytváření struktur – krajina je sebestrukturující systém.

Genius loci (duch místa) je nehmotná součást krajiny projevující se jako krajinný ráz, vyplývající ze vzájemného vztahu přírodních aspektů s komplexně pojatým v ní se odehrávajícím životem lidí.

Genius loci krajinu jistým způsobem oživuje a současně je jí stále aktualizován. Ovlivňuje život lidí v ní žijících, přičemž oni sami jej svými činnostmi dotvářejí. Je pro ně jakýmsi posvátným dědictvím minulých generací, které má povahu kořenů (Ivanička, 2000).

3.2 Historický vývoj krajiny a osídlení

3.2.1 Krajinný vývoj

Vývoj krajiny je výsledkem tří mechanismů, které na krajinu působí. Jedná se o specifické dlouhodobé geomorfologické procesy, osídlování jednotlivými organismy (včetně člověka) a krátkodobé disturbance jednotlivých ekosystémů (Forman and Godron, 1986).

Sádlo a kol. (2005), Hájek (2008) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že krajina je utvářena kulturními a přírodními pochody, které se vzájemně ovlivňují a prolínají, avšak na sobě přímo nezávisí. Lokoč a Lokočová (2010) k těmto dlouhodobým pochodům přidávají ještě další faktor ovlivňující vývoj krajiny ve velmi krátkém čase a tím jsou lidská rozhodnutí.

Vývoj krajiny se odehrává v různých časových úsecích, měřítcích a intenzitě, a proto lze krajinu vnímat jako změnu a setrvačnost. Výrazné změny ve využívání krajiny jsou především důsledkem působení celé řady společenských procesů a vztahů a jsou příčinou vzniku a šíření nových specifických krajinných úprav (Hájek, 2008; Lokoč a Lokočová, 2010).

Krajinný vývoj není jednosměrný, nemá konečný cíl ani celkový smysl. Naopak je velmi členitý a rozdělený svými zlomovými periodami. Střídají se v něm etapy stability nebo pozvolného vývoje s etapami rychlých změn, což je v extrémních případech patrné i v měřítku lidského života. Tuto dynamiku lze rozkládat do sérií drobných krajinných revolucí a v konečné fázi lze dospět k představě jakési permanentní revoluce totožné s celým vývojem kulturní krajiny (Sádlo a kol., 2005).

Krajinu stabilizuje především tzv. krajinná paměť (sklon ke konzervativnosti) a role neurčitosti (sklon k náhodě), naopak dynamizujícími činiteli jsou dvě příbuzné tendence - periodické předbírání dějin a plynulé mazání stop. V Česku se tyto obecné vlastnosti krajiny odráží velmi silně a některé projevy jsou pro naši krajinu specifické (Sádlo a kol., 2005).

Pro popis vývoje krajiny má podle Lokoče a Lokočové (2010) nejlepší pozici dějepis, protože na něj nahlíží v obousměrných vazbách kultura – krajina a spojuje ho s historickými událostmi, vývojem společnosti, zemědělským hospodařením, osídlením a rozvojem řemesel a průmyslu. Naopak ze stavu a vzhledu krajiny lze zpětně posuzovat tehdejší sílu přírodních pochodů, stav společnosti, hospodářskou situaci i udržitelnost onoho způsobu využívání.

3.2.2 Pravěká krajina

Ve čtvrtohorách vzniklo geografické prostředí, jaké známe dnes – rozsah moří a kontinentů, ráz podnebí a reliéf krajiny, čemuž odpovídal i vývoj živé složky. Během čtvrtohor vznikly současné ekosystémy s rostlinnými a živočišnými druhy a vlivem podnebných výkyvů docházelo k rozsáhlým migracím a změnám jejich areálu a k dalekosáhlým přesunům celých vegetačních pásem. Čtvrtohory byly také obdobím zrodu současného člověka, avšak lidská společnost lovců a sběračů byla zpočátku dlouho pouze nedílnou složkou přírodních ekosystémů a své prostředí začala ovlivňovat a měnit až teprve během posledních 7 tisíciletí přechodem k zemědělství a chovu domácích zvířat (Ložek, 2011b).

3.2.2.1 Starší doba kamenná - paleolit (3 500 000 př. n. l. – 9000 př. n. l.)

Jedním ze základních rysů vývoje středoevropské krajiny v paleolitu bylo střídání lesa a bezlesí podle průběhu klimatického cyklu. V dobách ledových (glaciálech) mělo vždy převahu bezlesí a povrch terénu silně ovlivňovalo působení mrazu a větru. Vznikly holé plochy, ze kterých vítr odnášel prach, který se usazoval v nižších chráněných polohách v podobě spraší. V bezlesé krajině získaly vodní toky divoký ráz, takže opakované vodní přívaly ovlivňovaly celé dno údolí, kde se vytvářela mělká, stále se měnící koryta. Dlouhodobá velkoplošná přítomnost otevřené krajiny umožňovala rozvoj různých společenstev nelesní flóry a fauny. V dobách meziledových (interglaciálech) byl povrch vždy pokryt a zpevněn stále bujnější vegetací, převažoval les, řeky vytvořily stálá meandrující koryta a vlivem teplého vlhkého podnebí a vegetace byly vytvářeny různé půdní typy (Ložek, 2011a; Ložek, 2011b).

3.2.2.2 Střední doba kamenná – mezolit (9000 př. n. l. - 5500 př. n. l.)

Poslední teplé období (doba poledová) trávající dodnes se od starších interglaciálů značně liší. První třetina (mezolit) se stejně jako předchozí interglaciály projevovala šířením lesa, který postupně vytlačoval otevřené plochy, které se nejdéle udržely v suchých teplých oblastech a v horách nad horní hranicí lesa. Střední úsek (přelom neolitu) měl podobně jako v předchozích cyklech přinést úplnou převahu lesa, avšak v této době začali přicházet do střední Evropy první rolníci, kteří zakládali svá sídla v nejsušších a nejteplejších stepních oblastech a přeměnili je na první kulturní krajinu. Místo lesa se znovu šířily otevřené plochy, které umožnily rozvoj nejen stepních prvků, ale i moderních prvků, které v přirozených podmínkách dříve do střední Evropy nepronikly. Lesní optimum, typické pro interglaciály, se nerozvinulo, neboť v důsledku lidských zásahů došlo ke zvratu přirozeného vývoje (Ložek, 2011a).

3.2.2.3 Mladší doba kamenná – neolit (5500 př. n. l. – 4000 př. n. l.)

Neolit byl zásadní změnou způsobu života - lov a sběr potravy nahradilo zemědělství a chov. Člověk přestal být jednoznačně závislý na přírodě, jelikož pro obstarávání potravy už nebylo nutné jen pasivní přisvojování darů přírody, ale aktivní produktivní účast na vytvoření základních životních potřeb (Jellicoe and Jellicoe, 1995; Gojda, 2000; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010; Ložek, 2011b)

Významnou krajinnou revolucí v neolitu byl vznik pravěké kulturní krajiny díky zemědělství, a to i přesto, že se krajina prvních zemědělců od mezolitické předkulturní krajiny výrazně nelišila (Sádlo a kol., 2005). První zemědělci se ve střední Evropě začali usazovat v 6. tisíciletí př. Kr. (Sýkora, 1998; Gojda, 2000; Lipský, 2000; Hájek, 2003; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010; Ložek, 2011a). Zemědělské osídlení se v přirozeně lesnaté krajině projevovalo vytvořením drobných, izolovaných, intenzivně využívaných, odlesněných enkláv – tzv. sídelních areálů (Gojda, 2000; Sádlo a kol., 2005).

Zemědělský způsob života je spjat se zakládáním poliček, a proto vyžadoval oproti předchozímu způsobu života lovců a sběračů zakládání stálých sídel (Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010). Sídla měla rozlišena intravilán a okolní strukturovanou enklávu – trvalá pole rotující s úhory a na méně úrodných místech trvalé pastviny (Sádlo a kol., 2005). Neolitické rolníci praktikovali cyklické žárové zemědělství s lesním přílohem (Sýkora, 1998; Gojda, 2000; Lipský, 2000; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010). Zemědělství nebylo založeno na klasickém obdělávání polí, jelikož lidé ještě neznali orbu (Gojda, 2000; Lokoč a Lokočová, 2010).

Skupiny zemědělců postupovaly podél řek do teplých nížinatých oblastí s úrodnými sprašovými půdami. Přítomnost vodních toků byla pro osady nezbytnou podmínkou. Osídlení nepřekračovalo výšku 300-400 m n. m. (Lipský, 2000; Lokoč a Lokočová, 2000). Postupným kultivováním a zúrodňováním nížin vytvořili neolitické lidé v české krajině síť bezlesých, trvale obývaných a obdělávaných míst – kulturní step, která se stala základním územím pravěkého osídlení. Vytyčili tím rozlohu tzv. staré sídelní oblasti, jádra tradiční kulturní krajiny Čech (Hájek, 2003; Lokoč a Lokočová, 2010; Ložek, 2011a).

Lokoč a Lokočová (2010) a Ložek (2011a) shodně publikují, že neolitem započal dvoukolejný vývoj středoevropské krajiny – v neosídlených oblastech byl stále určován přírodními procesy (sukcese lesních společenstev) a v osídlených oblastech začal být silně ovlivňován i lidskou činností (především zemědělstvím a odlesňováním). Zemědělství a odlesňování se vždy považovalo za hlavní proces vzniku pravěké kulturní krajiny (Gojda, 2000; Lipský, 2000; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Kulturní zemědělská krajina umožnila vznik a rozvoj zcela nových ekosystémů. Z přirozených lesů se vlivem zemědělství a pastvy vyvinula náhradní polopřirozená luční, pastvinná, křovinná a lesní společenstva s vyšším druhovým zastoupením. Neolitické lidé svým působením zvyšovali krajinnou heterogenitu a druhovou diverzitu (Lipský, 2000; Lokoč a Lokočová, 2010; Ložek, 2011a).

3.2.3 Krajina pravěkého rázu

Neolit skončil kolem roku 4000 př. Kr., avšak následná fáze kulturní krajiny se od neolitické moc nelišila. Pravěká krajina přetrvávala ve svém rozsahu a podobě dlouho, více než 6 000 let – od neolitu, přes přelom letopočtu a přes celý raný středověk až do počátku 2. tisíciletí, do vrcholně středověké kolonizace (Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Zpravidla se o takto širokém období samostatně a jako o jediném vývojovém celku nepublikuje, ale Sádlo a kol. (2005) ho za jediný považují (především střeoevropskou krajinu bez římského vlivu), ovšem připouští velké rozdíly mezi začátkem a koncem. Rozhodující jsou spojující rysy ve struktuře krajiny, v typech sedimentace, v přítomných druzích či v land use (využití krajiny). Dynamikou této krajiny bylo více dílčích revolucí, které proběhly na mnoha úrovních a místech v různých časech. Jejich výsledkem bylo založení kulturní krajiny v plném smyslu, její úplná realizace, rozšíření a intenzifikace.

3.2.3.1 Pozdní doba kamenná – eneolit (4000 př. n. l. – 2200 př. n. l.)

V eneolitu se osídlení začalo rozšiřovat ze starosídelních nížinných oblastí nově i do vyšších a chladnějších poloh a méně úrodných oblastí. Tyto nové osady byly poprvé ohrazeny, většinou lehčí palisádou a příkopem (Gojda, 2000; Sádlo a kol., 2005; Ložek, 2011b).

V této době došlo k významné změně ve způsobu obdělávání půdy. Lidé začali využívat zvířecí sílu k práci – zapřáhli dobytek a nechali ho táhnout přirozeně ohnutou větev (nejstarší primitivní rádlo). Zavedení orného zemědělství mělo za následek vytvoření dlouhodobě stabilizovaného katastru prostřednictvím pevných hospodářských obvodů (plužin), jejichž velikosti byly určeny docházkovou vzdáleností od sídla. Osady se již nepřemísťovaly, trvalá pole byla obdělávána křížovou orbou a pokračoval přílohový systém hospodaření (Gojda, 2000; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

3.2.3.2 Doba bronzová (2200 př. n. l. – 750 př. n. l.)

Doba bronzová přinesla výraznou změnu v osídlení českého území, protože tehdy započalo osídlování jižních a jihozápadních Čech. Rozmach pravěké kolonizace u nás dosáhl svého vrcholu na přelomu 2. a 1. tisíciletí př. Kr. a v 1. polovině 1. tisíciletí př. Kr., kdy se propojila starosídelní oblast středních Čech s později osídlenými územími v jižních Čechách (Ložek, 2011b).

Novým a výrazným krajinným prvkem této doby byly rozlehlé pohřební areály neboli mohylníky – pohřebiště, kde se lidé pochovávali pod mohylou nebo hliněný násep často obehnaný příkopem (Gojda, 2000; Sádlo a kol., 2005). V tomto období se ve větším měřítku začínaly objevovat také úpravy různých terénních tvarů jako úvozy a brázděné průhony. Ovšem nejvýznamnější památkou byly opevněné

objekty na návrších – hradiště, jejichž budování souviselo rovněž s terénními úpravami. Kromě hradišť a mohyl nezanechali tehdejší lidé v naší krajině žádné výrazné stopy (Ložek, 2011a).

Důsledkem prvního přelidnění (v rámci tehdejších sídelních oblastí) bylo značné rozšíření ploch obdělávaných půdy. Odlesnění na svazích se projevilo intenzivní vodní erozí, odnosem půdy, vznikem strží, kumulováním splachů a povodňových hlín v údolních nivách (Lipský, 2000; Ložek, 2011b).

3.2.3.3 Doba železná (ve střední Evropě 750 př. n. l. – 0)

Na přelomu doby bronzové a železné proběhla další významná změna ve vývoji kulturní krajiny. Došlo k náhlému nesynchronizovanému a regionálně rozmanitému zesílení kulturnosti krajiny, které bylo výsledkem složitějšího spojení změn klimatu (nástup vlhkého období), acidifikace (okyselení) půd, technologických inovací a vzniku nových způsobů hospodaření, biotopů a typů vegetace (acidofilních). Tento děj označili Sádlo a kol. (2005) jako klimaticky-pastevně-agrárně-erozně-akumulačně-acidifikační.

Během doby železné docházelo k postupnému ústupu osídlení z méně příznivých oblastí, které následně vrcholilo v době římské a během stěhování národů, kdy zůstala obydlena opět jen starosídelní oblast. Od 4. století př. Kr. se na našem území začali objevovat Keltové, kteří budovali mohutná opevněná hradiště městského typu (tzv. oppida) umístěná na výšinách nad údolími (Ložek, 2011b).

Na konci doby železné ještě patřila veškerá zemědělská půda celé vesnici, a proto i její obdělávání bylo komunální. Občasné vyčerpání přírodních zdrojů a zvyšování počtu obyvatel mělo za následek napětí uvnitř společnosti, a proto byly později pozemky rozdělovány a stávaly se vlastnictvím jednotlivých rodin. Soukromé vlastnictví půdy bylo jednou z příčin vzniku společenského rozvrstvení, které bylo předpokladem koncentrace majetku a moci (Forman and Godron, 1986; Gojda, 2000).

3.2.3.4 Doba Římského impéria (0-400 n. l.)

Římská říše byla jednou z územně nejrozsáhlejších říší v dějinách Evropy. Za účelem expanze říše postupovaly římské vojenské sbory do nových oblastí a v krajině zanechávaly významné stopy. Římské představy týkající se rozčlenění krajinného prostoru se promítly i do podoby jejich provincií - začali přetvářet pravěkou krajinu na strukturovanou. Pomocí jednoduchých zeměměřických nástrojů dokázali vytyčit pravoúhloú síť a rozměřit půdu na pravidelné díly. Toto geometrické členění půdního fondu (tzv. centuriace) mělo dva praktické důvody - efektivní hospodaření s půdou a příjmy z každého hektaru prostřednictvím daní. Docházelo také k budování základních komunikačních spojů (silnic). Vojenské tábory se staly základem postupně vznikajících měst. Římská kolonizace dobytých území dala evropské krajině nový rozměr, který byl základem její současné podoby (Gojda, 2000).

3.2.3.5 Doba stěhování národů (5. - 6. století)

Kolem roku 500 n. l. v souvislosti se stěhováním národů pokračoval dočasný a částečný ústup osídlení, jenž vedl k poslednímu většímu nárůstu lesa, který se tenkrát náhle a krátkodobě rozpínal na úkor kulturního bezlesí (Lipský, 2000; Sádlo a kol., 2005). Předchozí zkulturnění však bylo nevratné – krajina sice zarůstala lesem, ale nestačila se vrátit do přírodního stavu a stále se držela kulturního rázu. Nová, raně středověká kolonizace (ve střední Evropě 6. – 12. století) rychle a snadno obnovila původní kulturní stav. Úroveň společnosti, technologická vyspělost, systém hospodaření, struktura osídlení a podoba krajiny se ještě pořád podobaly spíše pravěkému rázu (Gojda, 2000; Sádlo a kol., 2005).

3.2.3.6 Raný středověk (6. – 12. století)

Od 6. století v Čechách probíhala slovanská kolonizace a vlivem zemědělství se v krajině znovu začala rozšiřovat mozaika odlesněných ploch. Slovanští zemědělci osídlovali zpočátku jen nejteplejší a nejúrodnější nížinné oblasti hlavně podél vodních toků (Sýkora, 1998; Lipský, 2000; Ložek, 2011a).

První formou slovanského osídlení byly roztroušené rodové dvorce, ze kterých postupně vznikly rodové vsi. Byly to volné shluky staveb obklopující centrální prostor (náves), byly společně ohrazeny a uzavřeny bránou. Kromě vesnic zakládaly slovanské kmeny i hradiště, jako správní centra a útočiště okolních vesnických obyvatel. Půdorys slovanských vesnic se stabilizoval na několik typů - návesní typ, ulicovka a návesní ulicovka. Obytná stavení byla orientována štítem do návsi či ulice a jejich uspořádání bylo ovlivněno terénem – kompaktní zástavba převažovala v rovinách a volnější zástavba v údolních polohách. Hranice osídleného území byly přirozeně tvořeny okrajem lesa, vodními toky či terénními srázy. Obdělávané plochy se nacházely radiálně kolem vesnice a každé stavení mělo své pozemky ve výseči krajiny za sebou. Slovanské zemědělství bylo trvalé, používali úhorovou soustavu trojhonného typu - jedna část byla oseta na jaře, druhá na podzim, třetí ležela ladem (Sýkora, 1998).

V období raného středověku u nás neustále docházelo ke stupňující se kolonizaci. V době hradištní (od 8. století) se osídlení rychle šířilo do dalších krajin a probíhal zábor rozsáhlých dosud přírodních oblastí, především pahorkatin až vrchovin – u nás Českomoravská vrchovina (Ložek, 2011b).

V době počátků Velkomoravské říše začal zanikat rodový řád, od konce 10. století již nevznikaly rodové vsi a rušilo se společné vlastnictví půdy. Začal složitý proces majetkových a mocenských přesunů, který vedl ke vzniku feudálního řádu. Za feudalismu byla většina půdy (tzv. dominikál) v panském vlastnictví a pracovali na ní nevolníci, zbytek půdy (tzv. rustikál) byl pronajímán poddaným za poplatky či naturální odvody. Raně středověká vesnice byla mnohdy vázána na feudální sídlo (hradiště, později tvrz či hrad) a po rozšíření křesťanství i na kamenný románský kostelík, z důvodu úkrytu v případě ohrožení (Sýkora, 1998).

Krajina na sklonku raného středověku byla již stabilizovanou kulturní krajinou (přestože hodně lesnatou – asi 75 % našeho území), ve které mizely přírodní lesy i první fáze po nich (prales poničený pastvou) a převládaly lesy s druhovou skladbou ovlivněnou lidmi (Lipský, 2000; Sádlo a kol., 2005).

3.2.4 Vrcholně středověká krajina (2. polovina 12. - 14. století)

Vrcholný středověk je přelomové období kvůli svým politickým, ekonomickým a kulturním aspektům. V českých zemích se projevil podobně a možná ještě silněji než v ostatních evropských zemích – upevněním prestižního státního útvaru, ekonomickým rozvojem, narůstající kolonizací území, populačním rozmachem a sjednocující rolí kultury křesťanské společnosti (Sádlo a kol., 2005). Vrcholně středověké proměny českých zemí lze považovat za historicky první modernizaci naší společnosti (Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Středověká kolonizace se dělí do dvou fází – od 12. století probíhala tzv. vnitřní kolonizace, kdy domácí obyvatelstvo začalo osídlovat méně příznivé oblasti, která sílila ve 13. století tzv. vnější (velkou, německou) kolonizací, kdy k nám přicházeli kolonisté z Německa (Frankové, Sasové, Bavoři), ale i Vlámové a Holanďané, za podpory panovníka, církve i šlechty (Lokoč a Lokočová, 2010). Vnější kolonizace překryla románskou krajinu gotickou. Krajinou lesů a polností, královských měst a hradů, šlechtických hrádků, tvrzí, měst a vesnic, kostelů, klášterů a feudálních velkostatků (Hájek, 2003).

Gojda (2000), Hájek (2003), Sádlo a kol. (2005) a Lokoč a Lokočová (2010) shodně publikují, že vrcholný středověk uzavřel starou a rozptýlenou zástavbu do pevně uspořádaných celků a začal ji podřizovat pravidelně strukturovaným půdorysům. Obohatil rozsáhlé oblasti městy a vesnicemi a ustálil cesty mezi nimi. Výsledkem středověké kolonizace byla podle Lokoče a Lokočové (2010) síť sídel, které byly od sebe vzdáleny v průměru asi 2,5 km. Stavby ve městech a na vesnicích získávaly podle Gojdy (2000) pevnou organizaci tím, že byly pravidelně orientovány k ulici či veřejnému prostranství a díky tomu byla umožněna stabilizace návší. Prostorové struktury vesnic se během středověké kolonizace ustalovaly do několika typů – typ návěsí, typ ulicový, lesní lánové vsi, hromadný typ.

Vedle těchto rozsáhlých strukturálních změn uvnitř staré sídelní oblasti se kvůli zvýšeným nárokům na obživu začalo s osídlováním okrajových a méně úrodných oblastí. Především ale kolonizační proces ve 13. a 14. století vedl k trvalému rozšíření osídlení do pohraniční zóny pahorkatin a vrchovin. Tento proces následoval průběh vodních toků, jejichž údolími postupoval do stále vyšších poloh. Dosud netknuté lesy v uvedených výškových zónách začínaly ustupovat obrovskému a obdivuhodnému úsilí kolonistů (Sýkora, 1998; Gojda, 2000; Lipský, 2000; Lokoč a Lokočová, 2010).

Rychlý nárůst obyvatel a rozmach českého státu si vynutily kompletní změnu hospodářského systému – přílohový systém vystřídala trojpolní soustava a byla zavedena hlubší orba pluhem, což mělo

za následek změnu tvaru pozemků na dlouhé protáhlé pásy od statku až k hranicím katastru (Sýkora, 1998; Gojda, 2000; Lipský, 2000). Gojda (2000) dále uvádí, že přesné rozměření plužiny si vyžádala také pozemková šlechta z důvodu zavedení feudální renty, kterou musel odvádět každý rolník. Lokoč a Lokočová (2010) publikují, že vrcholně středověké rozměření plužiny se dochovalo prakticky až do kolektivizace ve 20. století. Dále uvádí všechny typy plužin – traťová, dominikální, lánová, paprscitá (klínová), úseková a dělená úseková plužina.

Změny probíhající ve středověké společnosti se nejvýrazněji promítly právě do podoby evropské krajiny. Zatímco se společnost vyvíjela pozvolna a spletitě, vývoj krajiny zaznamenal náhlý a prudký zlom – značné odlesnění a vznik intenzivně a totálně využívané, silně mozaikovitě pastevně-agrární krajiny parkového rázu, celkově provázané novými ekonomickými vztahy, která rychle expandovala za hranice osídlení. Krajina byla poprvé objektem soukromého vlastnění, což umožnilo dědičnost půdy a plánování v dlouhém časovém horizontu (Gojda, 2000; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Rozšíření pravidelného zemědělského cyklu, individualizace hospodářství (díky vlastnictví a dědičnosti půdy) a rozměření plužiny umožnily rozlišit pole, zahrady, trvalé louky i pastviny pro domácí zvířata. Ve starším systému funkce splývaly nebo se podle potřeby střídaly. Jako louky byly využívány vlhká údolí vodních toků, okolí rybníků a mělké mokřiny, naopak jako pastviny sloužily sušší odlesněné svahy, okraje lesů, skalnaté terény a jiné neobdělávatelné plochy (Lokoč a Lokočová, 2010).

Stabilní lokace sídel, určení přesného využití jednotlivých krajinných částí a stanovení hranic pomohlo vzniku a rozvoji pevné cestní sítě. Ve 13. století, kdy byl v českých zemích maximální počet sídel, byla vytvořena nejhustší síť stezek v naší historii (Lokoč a Lokočová, 2010).

Ve středověku docházelo k budování rybníků, které představovaly nové krajinné prvky. Rybníky se u nás nacházely již od 12. a 13. století, ale ve 14. století byly už běžnou záležitostí. Nejvíce rybníků bylo založeno v jižních Čechách a na Pardubicku (Lokoč a Lokočová, 2010).

Mnoho autorů (Gojda, 2000; Lipský, 2000; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010) se shoduje, že ve středověku docházelo k velmi silnému odlesňování. Sádlo a kol. (2005) a Lokoč a Lokočová (2010) shodně uvádí, že těsně před středověkem měl v krajině převahu les, avšak stavební činnost vrcholného středověku ve 13. a 14. století způsobila velkoplošné prohození konektivity lesa a bezlesí. Lipský (2000) dokonce publikuje, že se ve 14. století vytvořil ekologicky nepříznivý poměr lesů a orné půdy a v některých oblastech bylo dosaženo vůbec nejnižší rozlohy lesa v naší historii.

Lipský (2000), Lokoč a Lokočová (2010) a Ložek (2011a) shodně uvádí, že rostoucí osídlení a obdělávání půdy mělo za následek náchylnost půdy k vodní erozi, která se projevovala pravidelně při záplavách a měla vliv na ráz údolí vodních toků, které byly zanášeny sedimenty povodňových hlín. Lipský (2000) publikuje, že tyto erozní procesy byly ve 14. století výrazné v celé střední Evropě.

3.2.4.1 Pozdně středověká a renesanční krajina (14. – 16. století)

Evropa se v 15. století stala světovou velmocí renesančního myšlení s centrem v Itálii, odkud se renesance šířila po celém kontinentu i mimo něj (Boults and Sullivan, 2010). Renesance byla typická zesvětštěním, individualismem, návratem k antice a humanismu. Lidé se vymanili ze středověkého způsobu myšlení - důraz se odvrátil od Boha a věčného života směrem k člověku, rozumu, poznání a pozemskému životu. Hlavním krajinářským cílem bylo vytvořit tvary reagující na rozumovou mysl, které člověku dávaly důstojnost a výsadní postavení (Jellicoe and Jellicoe, 1995).

Období velké středověké kolonizace v českých zemích skončilo na počátku 15. století. Následující doba (husitství) měla zlepšit situaci na venkově, avšak situace byla jiná. Husitské války zpusťily celé kraje a mnoho vesnic bylo vypáleno a vylidněno. Za účelem obnovení zemědělské produkce zpřísnila vrchnost vazbu venkovských obyvatel k půdě a napomohla k opětovnému osídlení a obnově poničených vesnic (Sýkora, 1998). Kritická situace na počátku 15. století dočasně pozastavila rozšiřování zemědělské půdy a tím i úbytek lesa. Následující období od 2. poloviny 15. století do počátku 17. století bylo opět typické rozmachem zemědělské půdy. V renesanční době dochází také k rozvoji pastevectví, které funkčně rozděluje každý hospodářský obvod na trvalé travní porosty, vlastní ornou půdu a přechodové zóny (Lipský, 2000).

V období renesance vzrostl zájem světských i církevních feudálů o vyšší hospodářské využití krajiny a vyšší produkci, a proto docházelo k rozsáhlému scelování půdy a k zakládání vrchnostenských velkostatků. Kromě hospodářských velkostatků zakládala renesanční šlechta v krajině i další stavby (pivovary, hamry, sklárny, papírny) a měnila podobu svých venkovských a městských sídel. Původní opevněné hrady byly nahrazeny obytnějšími zámky s upravenými okolními zahradami, které byly komponovány podle renesančních principů. Intravilán se poprvé otevřel do krajiny (Sýkora, 1998).

Sýkora (1998), Lipský (2000) a Ložek (2011a) se shodují, že v 15. století došlo v některých oblastech k proměně celé krajiny a ke zhodnocení jejího hospodářského využití. Právě v této době docházelo k výstavbě velkých jihočeských rybníčních soustav v Třeboňské a Budějovické pánvi a na Jindřichohradecku, ale také na Plzeňsku, Pardubicku a jinde v Polabí (Poděbradsko, Kolínsko, Čáslavsko, Nymbursko) a ve středních Čechách (Kutnohorsko, Benešovsko). Rybníkářství tehdy patřilo mezi nejvýnosnější obory feudálního hospodářství. Některé rybníční soustavy byly napájeny důmyslným systémem kanálů, ze kterých se dochovala Zlatá stoka v jižních Čechách, Opatovický kanál na Pardubicku a Sánský kanál u Poděbrad. Na konci 16. století se rybníky v českých zemích rozkládaly na ploše 180 000 ha, zatímco dnes je to pouhých 52 000 ha (Lipský, 2000).

Velké rybníční soustavy byly budovány v místech s omezeným odtokem, takže v podstatě navazovaly na místní trvalé močály (na Třeboňsku a Pardubicku). Na Třeboňsku dokonce vtiskly celé

krajině zcela nový osobitý charakter a dodnes slouží jako ukázka antropogenních krajinných úprav provedených v plném souladu s přírodními poměry (Ložek, 2011a).

Sýkora (1998) uvádí, že v 16. století proběhla novověká kolonizace podhůří a horských oblastí založená na využití nezemědělské výroby – především těžby dřeva a jiných surovin, sklářství, textilní výroby a chovu dobytka. Toto období bylo rovněž charakteristické začínajícími úpravami vodních toků (splavnění Vltavy, Labe a Orlice) za účelem dopravy soli a dřeva pro stavbu měst a dolů. Rostoucí potřeba dřeva ale ohrozila rozlohu lesů do takové míry, že bylo nutné vydat v mnohých oblastech lesní řád, který upravoval těžbu dřeva a zakazoval lesní pastvu.

V půdorysech obcí zůstaly původní urbanistické formy zpočátku zachovány, avšak zvýšení počtu venkovské populace se záhy projevilo záborem neobydlených usedlostí, později rozdělením větších statků a výstavbou menších chalup pro chudinu, které byly umístěny podél cest nebo uprostřed velkých návsi. Významnými stavbami na vesnici byly kovárny a mlýny. Nedílnou součástí vesnic se staly také ohrazené hřbitovy umístěné v okolí kostela nebo na vybraném místě za vesnicí (Sýkora, 1998).

3.3 Období baroka (v Evropě 1600-1750, v Čechách 1650-1780)

3.3.1 Společnost v období baroka

V období před počátkem baroka docházelo v Evropě k pevnému mocenskému rozdělení na státy katolické a protestantské. Vznikaly velké absolutistické monarchie jako Francie, Rakousko, Prusko a Rusko (Lokoč a Lokočová, 2010; Boults and Sullivan, 2010).

Povstání českých protestantských stavů (1618-1620) proti vládě Habsburků, které vyvrcholilo prohrou na Bílé hoře a následnou třicetiletou válkou, způsobilo konfiskaci tří čtvrtin panství, které pak byly rozděleny mezi katolickou šlechtu. Ve výsledku došlo k rozbití dosavadních politicko-ekonomických vztahů a ke změně struktury šlechtického stavu a vzniku velkých panství úspěšných šlechticů, z nichž nejznámější byl Albrecht z Valdštejna (Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Politické události na počátku 17. století měly za následek značné změny ve společenském i hospodářském životě. Do Čech začalo přicházet hodně cizinců (feudálů), kteří s sebou přinesli nové názory na hospodářský život i výtvarný projev. Získali rozsáhlé pozemkové majetky, ale jejich vztah k půdě a panství byl rozdílný, protože se u nich projevovala různá kulturnost. Mnohdy vynikly vztahem k umění, kultuře a tvorbě až teprve následující generace (Vorel a Sklenička, 2007a).

Třicetiletá válka (1618-1648) postihla značnou část Evropy a představovala největší katastrofu v české historii, protože během ní zemřelo asi 43 % obyvatel a země byla mnohokrát vypleněna katolíky i protestantskými vojsky. Způsobila rovněž zhroucení představ o moudrosti lidstva a víry

v renesanční ideje humanismu. Reakcí byl návrat k hledání nadpozemského smyslu života. Z těchto předpokladů vznikl barokní mysticismus a návrat k ideám křesťanství. Ohlasem této doby byl i barokní architektonický sloh založený na renesanční morfologii, ale zprohýbaný dynamikou spiritualismu. Dynamické baroko se projevilo ve všech válkou zničených evropských zemích (Lokoč a Lokočová, 2010). Politické a kulturní centrum se přesunulo z Itálie do Francie (Boults and Sullivan, 2010).

Nástup baroka představoval přechod filozofické koncepce od klasického konečna do barokního nekonečna. Mysl se postarala o vytvoření nápaditého prostoru a hnutí, které bylo založené na iluzi a divadelním umění. Krajina se stala teatrální (místem podívané a zábavy). Architektonické prvky byly v neustálém a nápaditém pohybu symbolizovaném křivkami a diagonální geometrií. V krajinářské architektuře se významně projevila představa, že člověk je jen součástí velkého komplexu, jehož prvky spolu navzájem souvisí a tvoří nekonečný řetězec. Došlo ke sloučení životního prostředí do jednoho celku, který je součástí nekonečna (Jellicoe and Jellicoe, 1995; Boults and Sullivan, 2010).

V tomto období ovlivnila podobu české krajiny změna způsobená ideologickými zájmy vládnoucí katolické vrstvy. V českých zemích, postižených katastrofou třicetileté války a ovlivněných procesem rekatolizace, se vládnoucí elita snažila majestátně ovlivnit vědomí širokých vrstev společnosti (rolníci a drobní řemeslníci) pomocí umění – zanícená gesta a výmluvné pohledy soch katolických světců, které byly společně s kapličkami či kříži umisťovány na návsích, na křižovatkách cest, k mostům a dalším uzlovým bodům místní a dálkové komunikace, ale také křížové cesty lemující výrazné krajinné vyvýšeniny. To vše mělo ohromit venkovské lidi, oslovit jejich nitro a směřovat jejich myšlenky k Bohu, věčnosti a posmrtným trestům. Tento proces podporoval stát, vrchnost i katolická církev (Gojda, 2000).

Zatímco v jiných zemích byl nástup baroka spíše pozvolným procesem, vznikla česká barokní krajina celkem náhle a její vývoj probíhal dosti rychle (dokonce s velkým předstihem) a tak se do určité míry stala avantgardou krajinného vývoje v rámci celé střední Evropy. Příčiny a mechanismy tohoto procesu u nás souvisely se specifickým pobělohorským vývojem a materiálním pokrokem racionálního novověku, který hledal nové technické, kulturní a ekonomické možnosti (Sádlo a kol., 2005).

Lipský (2000), Lokoč a Lokočová (2010) a Ložek (2011b) se shodují, že na konci třicetileté války došlo ke klimatické změně s výrazným ochlazením, k nástupu malé doby ledové. Lokoč a Lokočová (2010) uvádí, že kritická neúroda obilí roku 1771 zapříčinila hladomor, jemuž podlehl 10 % obyvatel, zejména v neúrodných horských a podhorských oblastech. Hladomor způsobil na venkově nepokoje, které místy vyústily v selská povstání. Přesto došlo v 18. století ke zvýšení počtu obyvatel a přispěly k tomu změny v zemědělství, intenzifikace a rozšíření nových plodin jako brambory, kukuřice a jetel.

3.3.2 Vývoj osídlení a sídel v období baroka

Snížení počtu obyvatel po válce způsobilo úbytek sídel, která tehdy prošla posledním výběrem podle přírodních podmínek. Nejčastěji byla opouštěna sídla v těžkých podmínkách a jejich pozemky byly přičleněny k sídlům sousedním. Z důvodu značného společenského a ekonomického úpadku a zániku mnoha sídel došlo k částečnému vysídlení a dekolonizaci kulturní krajiny a k spontánní obnově přírodního stavu opuštěných sídel a pluzin směrem k lesním společenstvům. Někde se stala přirozená sukcese již nezvratnou (Sýkora, 1998; Lipský, 2000; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Panovnické dvory byly z důvodu špatných hygienických podmínek ve městech stěhovány do nově založených sídel blízko metropolí, následovány vysokou šlechtou. Na okraji sídel či ve volné krajině byly stavěny velkolepé zámecké komplexy s přilehlými parky, které sloužily také jako správní a hospodářské úřady celého panství. Panská sídla s podzámčím představovala vyšší hierarchii vesnic a vytvářela střediska celých oblastí, později střediska okresů a lokální centra (Lokoč a Lokočová, 2010).

Mnoho stavebních počínů z raného baroka je podle Hájka (2003) velkolepou oslavou vítězství na Bílé hoře. Zámecká sídla, kláštery či kostely představovaly důkaz rozsáhlé společenské změny a nástup nové ideologie. Potvrzovaly úspěch habsburské protireformace, upevňovaly postavení katolické církve s neomezenou mocí a ukazovaly mocenské a politické tendence nové světské šlechty.

Prosperita v 18. století měla podle Lokoče a Lokočové (2010) souvislost se značnou stavební činností ve městech, kde vznikaly šlechtické paláce, církevní stavby i měšťanské domy. Jednalo se však jen o vnitřní přestavbu měst a k jejich rozšíření do krajiny v tomto období ještě nedocházelo.

Na vesnicích docházelo na základě ohňového patentu Marie Terezie ke vzniku zvonice za účelem varování před požárem a pro časové signály, které se staly i skladištěm hasičského náradí (Sýkora, 1998).

Ve snaze zlepšit válkou otřesené hospodářství a upevnit centralistickou monarchii proběhla v 70. – 80. letech 18. století na příkaz císařovny Marie Terezie pozemková reforma, tzv. raabizace (nazvaná podle svého autora Raaba, dvorního rady a ekonoma habsburské monarchie), jejíž součástí bylo rozdělení pozemků neefektivních panských dvorů poddaným za smluvený roční plat. Ve výsledku došlo k zakládání nových obcí (na místě vysušených rybníků, u panských dvorů nebo ve volné krajině), které byly typické svou geometrickou pravidelností. Nová zástavba mnohdy vytvořila pouze delší pravidelnou řadu (ulicovky), někdy ale i útvary mnohem složitější (vesnice návesního typu a v kopcovitých terénech také rozptýlené dvorcové formy). Tento proces byl u nás největším a rovněž posledním rozšířením zemědělských sídel od středověku (Sýkora, 1998; Lokoč a Lokočová, 2010).

V západní Evropě dosahovala barokní organizace venkovského prostoru daleko za hranice stanovené územním plánováním. Svoboda volby místa umožnila originalitu designu a výběr hlavní osy kompozice. Barokní krajina byla založena na principu neustálého pohybu a pocitu expanze nad rámec

konečných hranic, typických pro renesanční krajinářské umění. Do městského plánování se tyto cíle promítly prostřednictvím přímé třídy (bulváru, avenue), která byla rytmizovaná a pohledově vedla nad rámec obrazu až do nekonečna či směrem na nějaký významný objekt (Jellicoe and Jellicoe, 1995).

3.3.2.1 Selské baroko

Venkovští zedničtí mistři i laická veřejnost se při nové výstavbě řídili svým citem, ale i umělecky vyššími vzory. Jejich touha přiblížit se vrchnosti a městu vedla k přejímání a přetváření barokních architektonických prvků, se kterými se venkovští obyvatelé setkávali v okolí. Předlohou jim byla architektura panských zámků, kostelů, ale hlavně městská architektura (měšťanské domy). Přejímání vzorů, jejich spojování a přetváření směřovalo v polovině 18. století ke vzniku jedinečného jihočeského lidového stavebního slohu - selského baroka, které mělo tradici až do konce 19. století. V celých jižních Čechách se stavěly lidové stavby (obytné i hospodářské) se zdobenými průčelími, které měly znaky barokní, klasicistní a empírové architektury (Hájek a kol., 2010; Lokoč a Lokočová, 2010).

Lidová architektura „selské baroko“ patří podle Voděry a Škabrady (1986) neodmyslitelně k jižním Čechám. Svěbytný architektonický výraz vznikl na přelomu 18. a 19. století přenesením osobitých stavebních prvků baroka (monumentálních sloupů, pilastrů, hlavic a zvláště volutových tabulových štítů) z měšťanských domů do venkovské lidové architektury. V této době již bylo stavební podnikání řízeno určitými řády a předpisy a také dispozice statků byla podřízena jejich hlavní funkci. Proto jediným místem pro rozvinutí zdobné části byla čelní stěna s bránou a hlavně pak štít domů a špýcharů. A právě rukopis místních lidových stavitelů a zedníků odlišuje jednotlivé oblasti mezi sebou. V jižních Čechách se rozlišují dvě oblasti s osobitým výrazem a soustředěním těchto vesnických staveb: Soběslavsko-Veselská blata a Hlubocká blata (s perlou selského baroka Holašovicemi, zařazenými na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO).

Soběslavsko-Veselská blata představují nejvýraznější, nejmalebnější a nejnákladnější zděnou lidovou architekturu v jižních Čechách, jejíž území obklopuje rozsáhlá rašeliniště. Vrcholná fáze výstavby blatských statků je zde ohraničena léty 1840 a 1885. Domácí lidoví zedničtí mistři Jan Šoch a jeho syn František ze Zálší a Martin Paták z Vlastiboře vytvořili nový typ jihočeského statku s bohatým členěním průčelí. Typickou stavbou tohoto stylu je mohutná selská usedlost se dvěma bohatě zdobenými štíty, které spojuje do oblouku klenutá brána s malými dvířky. Štíty jsou krásně zdobené, mají bohaté obrysy, plocha je dělena náznakem ozdobných sloupců, doplněna obloučky, stylizací srdíček, čtyřlístků, lučních květů, koleček, sluníček a květináčů. Tyto zlidovělé prvky byly kombinovány s klasicistním falešným kvádrováním nároží či celých stěn, vytvářením plochých, kvádrovaných arkád a segmentů. Průčelí domů a sýpek pak završuje měkce tvarovaná kontura štítů s řadou osobitých lemujících motivů, z nichž některé byly do omítkového dekoru převzaty z původních dřevěných staveb.

Bohatost blatské krajiny je dána v převážně rašelinnou strukturou půdy a dostatkem vláhy. Z této skutečnosti lze odvozovat i rozlehlost, velikost a velkorysost usedlostí. Ve všech obcích převažují velké statky, které vytvářejí fronty hlavních prostorů. Ve většině případů jde o charakteristické trojstranné uspořádání jejich hmot s jednotnou kompozicí dvouštitového průčelí, propojeného ohradní zdí s brankou a vjezdem. Soběslavsko-Veselským blatům se někdy přezdívá pšeničná, protože zdejší úrodná půda je pro pěstování této obilniny velice vhodná. Tato skutečnost se rovněž promítla do vzhledu zdejší architektury, kde nejokázalejší částí výstavných selských stavení byla sýpka neboli špýchar, zdobený se stejnou nákladností jako štít obytného domu.

Všechny tyto stavby mají mimořádnou uměleckou i historickou hodnotu. Obce Soběslavsko-Veselských blat si zachovaly původní ráz a majitelé většiny usedlostí udržují svá stavení v původní podobě, a proto byly obce vyhlášeny jako vesnické památkové rezervace či vesnické památkové zóny.

Pro dokreslení obrazu blatských staveb tohoto období je potřeba si představit také barevnost fasád a celého vnitřního prostoru návsí. V současnosti jsou výraz a barevnost lidových staveb značně umírněné a klasicky potlačené do harmonie pastelových barev okrové, bílé a oranžové. Původní barevné tónování však bylo razantnější a pestřejší, barvena byla každá ozdoba vnější fasády.

Selské baroko není jenom architektura, ale je to životní styl a duchovní život tehdejších lidí na venkově. V době selského baroka dochází k největší výstavbě křížů, soch, božích muk a kapliček v krajině. Stavěli je zbožní sedláci a řemeslníci na vlastní náklady na svých pozemcích po svolení vrchnosti. Stavěli je z důvodu potřeby ke svému náboženskému životu (Voděra a Škabrada, 1986).

Obr. č. 1 – Blatský dům (Vařeka a Frolec, 2007)

3.3.3 Vývoj hospodaření v období baroka

Po třicetileté válce byly české země majetkově roztržštěné (více než 350 panství) a pětina poddanské půdy zůstala neobhospodařována a ležela ladem. Ve 2. polovině 17. století postupně docházelo k obnově poničeného hospodářství. Obilí bylo až do 18. století sklízeno srpy a mláceno cepy. Výnosy nebyly stále vyšší než v pravěku – průměrná úroda byla asi pětinasobná v poměru vysetých semen (Lokoč a Lokočová, 2010).

Konfiskace majetku poražených českých stavů a jejich prodej nové katolické šlechtě přispělo ke spojení menších a mozaikovitě rozdrobených panství v souvislé krajinné celky, kde mohly být uplatněny metody hospodaření ve velkém. Právě toto rozšíření velkovýroby na rozlehlých panstvích bylo důležitým rozdílem mezi barokní krajinou a jejími předešlými vývojovými obdobími (Sádlo a kol., 2005; Vorel a Sklenička, 2007a; Lokoč a Lokočová, 2010).

V baroku došlo k výraznému zvýšení výměry obdělávané půdy hlavně na úkor lesů, pastvin a ladem ležící půdy, které však nebylo doprovázeno odpovídajícím růstem výnosů. V 18. století u nás orná půda převládala nad ostatními krajinnými složkami (Lipský, 2000).

V zemědělství převažovala trojpolní soustava, která byla na konci baroka ve stádiu maximálního rozvoje. Další intenzifikaci hospodaření bránil především nedostatek živin. V pasekářském osídlení, které vzniklo mýcením lesa, se začal opět používat přílohový systém hospodaření a někdy dokonce i žárové zemědělství (Lokoč a Lokočová, 2010).

V 18. století se začaly pěstovat nové plodiny – brambory, kukuřice a píce (jetel), které do Evropy přivezli mořeplavci z Ameriky. Pěstování brambor zvýšilo úrodnost v klimaticky nevhodných hospodářských polohách, vyvolalo skutečně bramborovou revoluci a způsobilo nárůst počtu obyvatel v chudých oblastech. Zavedení polních pícnin a okopanin umožnilo střídání plodin na jednom místě a tím neustálé využívání orné půdy. Díky novým plodinám a technologiím zaznamenalo zemědělství postupný pokrok (Sýkora, 1998; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Ve 2. polovině 18. století došlo kvůli nízké hospodářské efektivitě na šlechtických velkostatkách a nárůstu počtu rolníků k účinnějšímu typu hospodaření – panská půda byla rozdělena mezi poddané a robota převedena na peněžní dávku. Půda císařských statků byla rozdělena mezi dominikál (šlechtu) a bezzemky (Sýkora, 1998; Lokoč a Lokočová, 2010).

3.3.4 Vývoj krajiny v období baroka

Česká barokní krajina je název historické fáze krajinného vývoje, která se utvářela mezi 1. čtvrtinou 17. a koncem 18. století. Je to krajinný historický fenomén založený na jednotných

principech politických, ekonomických a kulturních. Baroko bylo velkorysou krajinnou revolucí, v níž se české země měnily od země zdevastované třicetiletou válkou až po detailně a plánovaně upravenou kulturní krajinu. Fenomén barokní krajiny však patří minulosti a jeho rozšíření do přítomnosti je neoprávněné. Barokní krajina dnes již neexistuje, vznikla v baroku a s jeho koncem také zanikla. Navíc i tehdy byl barokní impakt pouze jednou historickou vrstvou překrývající starší krajinné struktury. Naše krajina je krajinou s barokním dědictvím (Sádlo a kol., 2005).

Baroko velmi účinně doplnilo a přetvořilo středověký půdorys české krajiny. S neobyčejným citem pro možnosti a potřeby jednotlivých sídelních areálů postihlo skoro všechny významové uzle - došlo k přestavbě původních hradů a tvrzí na zámky, k úpravě kostelů, klášterů, radnic, měšťanských domů atd. Uměleckými hodnotami a hustotou zakládání drobných staveb (kapliček, božích muk, soch světců, křížových cest) i staveb větších (panských sídel, kostelů, hospodářských dvorů) si podrobilo široké okolí. Vstoupilo do měst i vesnic, ovlivnilo blízké i vzdálené obzory a propojilo krajinu v souvislý, harmonický a komponovaný celek (Hájek, 2003; Sádlo a kol., 2005).

Konkrétní a hlouběji promyšlený řád měly podle Hájka (2003) od začátku pouze kompozice okolí šlechtických sídel. Na poměrně malém prostoru (pár kilometrů) umísťovaly šlechtické rody jednotlivé stavby tak, aby samotné sídlo (zámek) či jiná reprezentativní stavba mnohdy sakrálního původu (kostel, kaple) stály v jejich významovém a kompozičním středu a staly se jejich dominantami. Hustým rytmem různých stavebních počínů a jejich důmyslnou kombinací dosahovaly neobvyklé působivosti. Kompozice areálů šlechtických sídel představovaly přehled mocenských schopností a možností svých majitelů a ukázkou jejich představ o uspořádání světa. V rámci celé české krajiny znamenaly tyto urbanistické celky soubor poměrně odlišných vlivů jednotlivých šlechtických rodů a svou pevnou strukturou a rozmanitostí připomínaly rozlehlé zahradní areály bez obvodových zdí.

Jellicoe and Jellicoe (1995), Boultis and Sullivan (2010) a Lokoč a Lokočová (2010) shodně uvádí, že bezpečné období míru umožnilo budování zámeckých kompozic s otevřeným dvorem a přímým spojením se zahradou a také umístění speciálních hospodářských staveb do krajiny (myslivny, mlýny, ovčiny atd.). Šlechtické sídlo tvořil soubor zámeckých budov s parkem (ve formálním francouzském či italském stylu), protaženým do krajiny specifickými krajinářskými úpravami (především alejemi a průhledy), díky kterým se zámecký park pohledově rozpínal i do okolní krajiny.

Nejsilněji se baroko projevilo v otevřené venkovské krajině. Nespoutané hranicemi města se šířilo po jejím reliéfu a se zvláštním citem pro možnosti jednotlivých míst ho měnilo. Vrchy a návrší byly zvýrazněny kaplemi a kostely, ve vesnicích se stavěly kostely, zvonice, fary a rozlehlé hospodářské dvory, u zámků byly budovány zahrady, parky a mohutné příjezdové cesty v podobě průseků či alejí. Rozcestí, návsi i běžné polní cesty byly osázeny kapličkami, božími mukami a sochami světců. Svou architekturou, výtvarným pojetím, hmotným uspořádáním a různou mírou tvárnosti, směřující k intenzivnímu ovládnutí prostoru, obohacovalo krajinu novými dimenzemi. Rozhledy, pohledy

a průhledy, často ovlivněné křesťanskou symbolikou a rozvržené pomocí matematiky, geometrie, astronomie i astrologie, hermetiky nebo jen kultivovaného smyslu pro přirozené krajinné dominanty, tvořily velmi pestrou řadu časoprostorových dějových scénérií, které i přes svou obsahovou různorodost propojovaly krajinu v jeden celek (Hájek, 2003).

V období baroka sílila kolonizace krajiny, využití půdy (od lesů k polím, od podhůří do hor), integrace krajiny (od menších k větším, centrálně řízeným panstvím a k velkovýrobě) a hustota osídlení. Vzrůstalo napětí mezi tlakem velkovýroby na vznik velkých územních celků s jednotným land use a tlakem osídlení na rozmanitost místního vlivu. Výsledkem byla proměna krajinné struktury k jasné formované mozaice, která se dále diferencovala, zahušťovala a propracovávala (Sádlo a kol., 2005).

Zásadní změna krajinného rázu byla podle Sádla a kol. (2005) spojena s úplně novým stylem zacházení s krajinou (land use), který zahrnoval nejen správu lesů, polí a luk, ale i přítomnost a vliv prvních forem průmyslu, sídel, sakrální a užitkové architektury v krajině, alejí a parků, komunikací atd.

Hájek (2003) a Sádlo a kol. (2005) se shodují, že z krajinnotvorného pohledu baroko nedělalo rozdíly mezi kostelem, zámkem nebo božími mukami, stejně jako mezi kopcem, údolím nebo cestou mezi nimi – ve výsledku bylo všechno stejně významné. Sádlo a kol. (2005) dále uvádí, že kostel nebyl více barokní než sýpka, dokonce i tehdejší louky byly pro baroko stejně specifické a formující podobu české krajiny jako sakrální architektura. Stejně charakteristická byla krajinnotvorná role barokní architektury, barokního lukaření či neregulované lesní těžby s extrémně krátkou dobou obmýtí.

V baroku došlo ke značnému zesílení lidského vlivu na krajinu, který byl hnán novověkou racionalitou, byl plánovaný, velkoplošný a komplexní, a který byl schopen dalšího prohloubení a zesílení. V tomto směru určovala barokní krajinná vrstva opravdu svrchovaně celý tehdejší krajinný ráz (Sádlo a kol., 2005; Vorel a Sklenička, 2007a).

Sádlo a kol. (2005) a Vorel a Sklenička (2007a) se také shodují v tom, že vliv baroka na podobu krajiny byl v různých oblastech odlišný. Někde šlo o náhodný výskyt drobných prvků bez vzájemného kontextu a jinde o rozsáhlé kompoziční krajinné úpravy. V některých oblastech byl zřejmý vliv mocných a bohatých feudálů a souvislost péče o krajinu či naopak úpadek údržby krajiny v určitém období. Fenomén české barokní krajiny tedy nebyl omezen pouze na území s významnou barokní architekturou nebo architektonicky komponované krajiny, ale zahrnoval celou tehdejší kulturní krajinu.

Síťovitá krajinná struktura na konci baroka umožňovala její plnou přehlednost a prostupnost. Všechny krajinné možnosti byly již naplněny – každý vodní pramen byl upraven studánkou, každý vyvýšený bod byl zvýrazněn božími mukami, každou vesnici bylo možno obejít po pěšinkách nebo v ní nalézt místo k přenocování, odpočinku či modlení. Počátek romantismu odmítl tento svět bohatých

a uměle vytvořených souvislostí a jako významnou krajinnou dimenzi začal uctívat její tajemnost a roli skrytých významů (Sádlo a kol., 2005).

V perspektivě 11 000 let holocenního vývoje středoevropské krajiny a pět a půl tisíciletí vývoje kulturní krajiny bylo baroko krátkou, ale významnou etapou ve vývoji naší krajiny (Sádlo a kol., 2005).

Baroko vtisklo české krajině charakteristické stopy zemědělského a lesního hospodaření a urbanistických struktur vesnic, ale také výtvarné a symbolické prostorové vazby. Všechny tyto stopy, které se projevily v užitkových úpravách zemědělské krajiny, v komponovaných úpravách s geometrickými soubory dominant, prostorových os a celků či v symbolických znacích poutní krajiny, se podílely na vytvoření charakteru krajiny, projevily se ve vizuální scéně a vytvořily estetickou hodnotu krajiny (Vorel a Sklenička, 2007a).

Baroko pečlivě přeměnilo starší podobu naší krajiny a výsledná barokní krajina se trvale ustálila a spolu se základním rozměrem, který jí dal středověk svou stabilizací vesnic a jejich katastrů (plužin), zůstala ztělesněním tradiční české kulturní krajiny vyznačující se ve zvládnutém terénu jemnou mozaikou drobných polí, hustou sítí polních cest lemovaných ovocnými alejemi a vesnicemi obklopenými ovocnými zahradami (Gojda, 2000; Lipský, 2000; Sádlo a kol., 2005; Vorel a Sklenička, 2007a).

Baroko ustálo postupné zprůmyslňování české krajiny v 19. století i mnohem drsnější socialistické vykořisťování. Přestože bylo mnohdy znečitelněno, překryto či zničeno, zůstalo ve svém základním uspořádání nepřekonáno. Svou energií, pestrostí a malebností přineslo velmi působivé a srozumitelné duchovní poselství, které dodnes dotváří atmosféru mnohých historických měst, vesnic i některých tradičních zemědělských oblastí (Hájek, 2003).

Zachované barokní komponované krajiny patří mezi kulturně i historicky nejcennější typy krajin v České republice (Vorel a Sklenička, 2007b). Jako nejvýznamnější příklady uvádí Lipský (2000) Terčino údolí u Nových Hradů, Babiččino údolí u Ratibořic, Veltrusy atd. Velička (2010) uvádí příklady barokních komponovaných krajiny, na kterých se významně podílely aleje - především čtyřřadá lipová tzv. Valdštejnova alej u Jičína, Lednicko-Valtická alej původně smrková a později obnovená ze stromů listnatých a čtyřřadá alej vedoucí ke kapli Nejsvětější trojice v Rosicích u Brna.

3.3.4.1 Znaky barokního impaktu v české krajině

Sádlo a kol. (2005) určili a specifikovali znaky barokního impaktu v české krajině:

Pole. Spojování menších polí do větších pozemkových celků, vázaných především na feudální velkostatky, bylo následkem rozbití dosavadních politicko-ekonomických vztahů a nástupu nové šlechty, která na nich začala uplatňovat velkovýrobní hospodářské metody (Sádlo a kol., 2005; Vorel

a Sklenička, 2007a; Lokoč a Lokočová, 2010). Výměry těchto celků (honů) dosahovaly podle Vorla a Skleničky (2007a) desítek i stovek hektarů.

Pole v barokní krajině zaujímaly velké plochy a zvětšováním honů vznikala poměrně jednotvárná polní krajina. Přechod na střídavé hospodářství zvýšilo efektivitu zemědělství a výsledkem byly i velké plochy uvolněných úhorů (Sádlo a kol., 2005).

Dlouhodobé ustálení pozemkových hranic, erozní a sedimentační procesy a orná technologie vedly ke vzniku mezí. Kromě větších mezí na hranách pozemkových bloků vznikala i jemnější struktura souběžných mezí mezi jednotlivými pozemky, které sloužily k doplňkové pastvě. Především v horských a podhorských oblastech tvořily hrany polí kamenice, které zarůstaly nálety (Lokoč a Lokočová, 2010).

Rozptýlená zeleň. V polní krajině se rozptýlená zeleň vyskytovala výjimečně a mnohdy byla účelně pěstována k rychlému získání dřeva. Úbytek keřového patra z volné krajiny byl následkem hojné pastvy koz chovaných chudinou. Staré solitérní stromy byly vzácné a byla s nimi spojená nějaká pověst či událost (Lokoč a Lokočová, 2010). Nejčastěji byly umístěny na hranicích pozemků, u křižovatek cest, u drobné architektury, na historických mezích a místech kamenných snosů (Vorel a Sklenička, 2007b).

Louky. Teprve v baroku vznikly typické louky a diferencovaly se od pastvin. Do té doby byly louky obhospodařovány nerovnoměrně, což se projevovalo na jejich druhové skladbě. Barokní louky byly květnaté, s pravidelným dvousečným obhospodařováním. Specifické byly i barokní pastviny, na kterých se pásala stáda ovcí a koz (Sádlo a kol., 2005).

Pastviny byly tehdy nejpestřejší částí krajiny a nacházely se na jinak hospodářsky nevhodných místech. Barokní pastviny měly díky volným travnatým plochám se solitérními dřevinami měřítko a uspořádání parkových úprav (Lokoč a Lokočová, 2010).

Rybníky. V období baroka velmi výrazně klesla rozloha vodních ploch. Sádlo a kol. (2005) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že třicetiletá válka a následující politicky i hospodářsky nestabilní období završily úpadek tradičního rybníkářství. Tehdy bylo poměrně rychle zrušeno mnoho našich rybníků a vysušené pozemky byly rozměřeny na pole či pastviny a připojeny k okolním vesnicím.

Úživnost půdy. Pokrok v zemědělství se projevil i ve zvýšení půdní úrodnosti a v této době započala moderní eutrofizace krajiny. Pole a některé louky byly hnojeny mrvou a pozemky začaly být jednoduše odvodňovány za účelem lepší mineralizace humusu. Na sklonku baroka se u nás teprve začal rozšiřovat živinově náročný ovsík (nejčastější travní dominanta našich luk), který u nás předtím neměl příznivé podmínky (Sádlo a kol., 2005).

Nové rostlinné druhy. V baroku došlo k rozšíření nových zemědělských plodin i okrasných rostlin zámořského původu – kukuřice, brambory, rajčata, slunečnice, fazole jiriny, tulipán, zimoztráz a jírovec (koňský kaštan). Tyto rostliny pronikly do střední Evropy i dříve, ale jejich šíření bylo omezené.

V této době se hromadně rozšířily díky zemědělskému pokroku a počátku osvícenství - brambory vyvolaly doslova bramborovou revoluci. Důležitou roli měla i móda zámeckých zahrad či alejí a pozvolný vzestup sedláků a jejich inspirace v městské kultuře (Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Nové živočišné druhy. V baroku se rovněž přistupovalo k chovu nových druhů hospodářských zvířat (králík, krůta, perlička) a zavádění nových druhů lovné zvěře (muflon, daněk). Zjevné je zejména zvyšování počtu jejich populací, které posunulo zvěřinové výjimečnosti k masovému chovu a od panských stolů k selským (Sádlo a kol., 2005).

Průmysl. V této době se začaly objevovat první formy průmyslu, s nimiž souvisely výrazné proměny dvou krajinných struktur – lesů a potočních niv. Nivy menších toků byly přemodelovány množstvím rybníčků a náhonů (vodní kola poháněla pily, hamry, obilné mlýny, sklářský kmen apod.), což vedlo také ke značným změnám v sedimentaci a ve vlhkostním režimu niv. Mlýny výrazně přispěly ke stupňovitému a terasovitému průběhu niv, které byly až do 2. světové války intenzivně využívány jako tzv. mlýnské loučky. Mlýnáři mívali také systém odlehčovacích kanálků fungujících při povodních, zaváželi tůně a scelovali louky oddělené opuštěnými meandry. Mnoho těchto úprav už dávno splynulo s krajinou natolik, že jsou často považovány za zcela přirozené (Sádlo a kol., 2005).

V baroku se na českém území nacházelo nejvíce vodních mlýnů v historii (Lokoč a Lokočová, 2010). Zadržování vody pomocí jezů mělo kromě pozitivního vlivu na zpomalení toků (především při záplavách) za následek i jejich zanášení. Odtokové poměry byly negativně ovlivněny velkým odlesněním a pěstováním brambor v podhorských oblastech, což často vedlo ke zhoršení povodňového režimu dolních toků řek a ke ztížení využití jejich niv (Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Kromě vodních mlýnů se v krajině začaly objevovat také pily, sušárny ovoce, pazderny lnu a pekárny. Jejich umístění určovaly přírodně-technické podmínky (zdroje a voda), volný prostor či požární bezpečnost (Sýkora, 1998).

Lesy. Teprve v baroku byly lesní porosty pevně vymezeny, ale hranice mezi lesem a volnou krajinou byla stále spíše pozvolná – lesní okraje byly prosvětleny pastvou, mnohdy měly charakter hájů či lesostepi (Lokoč a Lokočová, 2010).

Lesní porosty postihovala rozsáhlá těžba - železářství a sklářství bylo dlouho závislé jen na dřevě, za třicetileté války docházelo ke kořistné těžbě, a vliv mělo i stávající letninové hospodaření, lesní pastva a travaření. Výsledkem byly rozsáhlé porostliny – řídké a nízké pařezové mlaziny s velmi krátkým obmýtím, něco mezi pasekou, pastvinou a lesem (Sádlo a kol., 2005). Další významnou příčinou odlesňování byl podle Lokoče a Lokočové (2010) fakt, že do poloviny 18. století měli osud lesů v rukou pouze jejich vlastníci. Kvalitní lesy zůstávaly jen v neosídlených částech pohoří, částečně v dominikálních lesích a v oborách.

O druhové skladbě lesů Lokoč a Lokočová (2010) publikují, že potřebu řeziva plnila převládající jedle, a proto nebylo třeba podporovat smrk. Vysazovány byly listnáče významné v zemědělství (pro pastvu vepřů) a dřeviny, které se pro své vlastnosti používaly v řemeslech (javor pro truhláře, dub na sudy a mlýnská složení, jedle na šindele, bříza pro koláře).

Sádlo a kol. (2005) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že v průběhu baroka odlesnění postupně sílilo a na sklonku baroka kulminovalo. Maximální odlesnění, silně přesahující dnešní stav, bylo na konci 18. století a od té doby začala růst péče o lesy (znovuzalesňování), ovšem nepřírozená, s převahou intenzivních lesních monokultur.

Sýkora (1998) a Lokoč a Lokočová (2010) shodně uvádí, že nárůst zájmu o lesy byl vyvolán hlavně nedostatkem paliva a stavebního dřeva, což vedlo ke vzniku lesního hospodářství. Od 2. poloviny 18. století docházelo ke změně druhové skladby lesů – nejdříve byly zavedeny borovicové a později smrkové monokultury s následnou holosečí. Významnou úlohu sehrála i potřeba stavebního dřeva, která ve vyspělých oblastech vedla k proměně nízkého lesa na les vysokokmenný.

V důsledku omezení lesní pastvy rozšířením stájového chovu dobytka a pěstování jetele se povedlo škody v lesích částečně snížit. V této době docházelo rovněž k zalesnění pastvin, polí postižených erozí a málo úrodných částí krajiny (Lokoč a Lokočová, 2010).

Extenze kulturní krajiny. V baroku se zvýšil rozsah kulturní krajiny do současné podoby. Krajina horských a podhorských obcí byla doposud převážně zalesněná, ale v této době byla stále více ovlivňována těžbou a později se osídlené podhůří stalo také běžnou zemědělskou krajinou (Sýkora, 1998; Sádlo a kol., 2005; Lokoč a Lokočová, 2010).

Liniové krajinné struktury. V období baroka se postupně zlepšovala cestní síť, diferencovala se hierarchie cest od pěšin přes jednoduché vozové cesty po silnice a došlo k zefektivnění dopravy. Prostupnost krajiny byla tehdy velmi dobrá. Dnešním dědictvím je evropské prvenství v hustotě turisticky značených cest (Sádlo a kol., 2005). Cestní síť byla podle Jellicoe and Jellicoe (1995) a Vorla a Skleničky (2007b) základem funkční a prostorové struktury a fragmentace barokní krajiny, měla význam při propojení míst a zpřístupnění ploch a tvořila významný systém komponovaných, užitkově i spontánně vzniklých prostorových vazeb. Sýkora (1998) publikuje, že k prostupnosti krajiny výrazně přispěly také nově vzniklé lávky a mosty přes vodní překážky.

Čistě barokní zásah liniového charakteru do venkovské krajiny představovaly aleje. Odrážely nový přístup člověka k přírodě a mnoho protikladných významových souvislostí jako prolínání uzavřenosti s otevřeností a stálosti s proměnlivostí. Základním materiálem alejí bylo živé dřevo, jehož osobitost podléhala tvrdé kultivaci – stromy byly sázeny v přesných rozestupech, byly pravidelně udržovány průklestem, a pokud svou nesouměrnou korunou či křivým kmenem narušovaly kompozici, byly odstraněny a nahrazeny jinými (Hájek, 2003).

Pojem alej pochází z francouzského „allée“ (cesta, chůze, vycházka nebo chodba) a v přeneseném významu označuje doprovod komunikace, cesty či pěšiny. Pojem stromořadí není českým ekvivalentem aleje, protože stromořadí představuje pouze jednu jednoduchou linii stromů, zatímco alej je minimálně dvouřadý vegetační doprovod cesty (Velička, 2010).

Hájek (2003), Cílek (2007) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že aleje pohledově uzavíraly cesty před okolní krajinou a zároveň je zvýrazňovaly na velkou vzdálenost. Soustřeďovaly pozornost lidí pohybujících se uvnitř aleje k jejím průhledovým horizontům a současně jim nebránily ve výhledu do stran (i když rytmicky, přes kmeny stromů). Vytvářely specifická klimatická prostředí (stín, bezvětří nebo naopak průvan), která podléhala prudkým změnám počasí (bouře, vichřice, vánice). Aleje představovaly typ krajinné architektury, který je díky svému přírodnímu charakteru stále stejný i jiný.

Významným prvkem barokní krajiny byly podle Lokoče a Lokočové (2010) aleje u císařských silnic, které byly sázeny na základě nařízení císařovny Marie Terezie z důvodu poskytování stínu pro koně a potraviny vojákům vracějícím se z vojenských tažení. Podél nich se stavěly zájezdní hostince, ve kterých bylo možno se najíst, přespat, ale i přepřáhnout nebo opravit povozy (Sýkora, 1998).

Císařské výnosy o liniové výsadbě stromů podél hlavních cest a nových silnic vydávali později i další panovníci (v Čechách Josef II., v Prusku Fridrich Veliký). Silnice lemované stromy byly typickým znakem české a celé středoevropské barokní krajiny (Hendrych, 2010; Tyszko-Chmielowiec, 2010).

Lidové krajinářství reagovalo na tvorbu formálních alejí komponovaných krajin a venkovské začali rovněž sázet své ovocné aleje vedoucí k mlýnům, kovárnám a bělidlům, které měly hospodářský užitek a zároveň usnadňovaly orientaci v krajině, přinášely stín pocestným i koním a v neposlední řadě i požitek z vůně kvetoucích stromů (Velička, 2010).

Aleje byly v naší krajině regionálně odlišné – ve středních Čechách byly aleje švestkové a jabloňové, ve Středohoří hruškové, na jižní Moravě třešňové a ořešákové a na vysočině březové a jeřábové (Lokoč a Lokočová, 2010).

Sídla, sakrální a světská architektura v krajině. Baroko dotvářelo středověký půdorys české krajiny a zároveň ho překonalo. Zcela ovládlo většinu tehdejších významných uzlů (dominant) nebo je samo začalo hustě vytvářet. Pomocí velkoryse navržených urbanistických komplexů a krajinných kompozic, unikátních stavebních počinů (zejména poutních kostelů, kaplí, alejí, ale i sýpek nebo mlýnů) a mnohých drobných staveb (božích muk, křížových cest, milníků, ukazatelů směru neboli ručiček, lávek atd.) baroko propojilo krajinu ve vizuálně i ideologicky jednotný celek (Hájek, 2003; Sádlo a kol., 2005).

Česká krajina doposud nezaznamenala tak rozsáhlou obnovu církevních staveb, jaká proběhla od konce 17. do konce 18. století. Tato obnova se týkala i přestavby gotických venkovských kostelů na barokní svatostánky zářící do dálky nově omítnutým zdívkem a svými baňatými věžemi. Baroko

ovlivnilo podobu i dalších církevních staveb (zejména klášterů), ale i světských staveb (paláců), které si nechávali honosně upravovat jejich noví majitelé, kteří je po válce získali jako konfiskáty (Gojda, 2000).

Kostel na kopci vyčníval mezi vzrostlými lipami (které také působily barokně), zámky a zámečky měly svá stromořadí a pohledové linie, sídla byla na krizových místech (křížovatky a mosty) obehána ochranným valem světců a božích muk. Barokní krajina měla svou posvátnost (Sádlo a kol., 2005).

V baroku byl položen základ naší krajiny s typickou sakrální architekturou na vesnici (barokní kostel jako dominanta sídla) i ve volné krajině (kříže, boží muka, kapličky), často v doprovodu solitérních stromů, skupin a alejí (Lipský, 2000). Sakrální stavby v krajině konfrontovaly posvátno se světským životem, ale ne proto, aby se s ním střetávaly a překonávaly ho, ale aby ho pozdvihovaly, obohacovaly a souzněly s ním (Hájek, 2003). Drobné sakrální stavby dotvářely kulturní rozměr krajiny, význam a identitu jednotlivých míst nebo celých krajinných částí (Vorel a Sklenička, 2007b; Hájek a kol., 2010). Drobné sakrální stavby do krajiny přinesly pocit účelu a smyslu (Jellicoe and Jellicoe, 1995).

Drobná sakrální architektura představovala širokou skupinu objektů, do které patřily zejména návesní kaple, menší poutní kaple, výklenkové kaple, boží muka (kamenná a zděná), volně stojící plastiky (sochy kamenné a kovové) a mnoho křížů a křížků (kamenných, litinových a dřevěných) umístěných volně v krajině, při cestách, ale i uvnitř sídel. Jednoduché i bohatě zdobené objekty byly většinou dílem prostých lidí, kteří takto projevovali zbožnost, city a duchovní stránku svého života. Z hlediska vzniku a funkce tvořila každá skupina těchto objektů samostatnou kategorii s vlastními pravidly a vývojovými trendy (Hájek a kol., 2010).

Návesní kaple byly středem duchovního života obce a nahrazovaly funkci vzdáleného kostela. Výklenkové kaple byly umístěny u cest, v polích a na okraji obcí a jejich funkcí bylo poskytnutí místa pro modlitbu a úctu k určitému světcovi, jehož socha či obraz byly umístěny ve výklenku. Boží muka představovala úctu k Bohu, připomínala lidskou bolest a tragédii lidských osudů. Původní podoba božích muk symbolicky představovala sloup, u kterého byl bičován Ježíš Kristus, později byla jejich podoba tvořena soklem, dřívkem a kapličkovým nástavcem, jejichž výtvarnou formu a výzdobu udávala jednotlivá slohová období. Plastiky volně stojící v krajině byly výjimečné tím, že na rozdíl od kaplí a božích muk byly dílem zkušených řemeslníků (kameníků). Kříže a křížky s vyobrazením Ježíše Krista ve volné krajině byly především vzpomínkou a památkou na mrtvé, ale také vyznačovaly místo tragické události, vyjadřovaly prosbu k Bohu a byly místem k zastavení a pomodlení. Zajímavou skupinou byly kamenné smírčí kříže, které symbolizovaly prosbu za odpuštění vykonaného násilí. Pro českou krajinu byly typické litinové kříže (Hájek a kol., 2010).

Intenzita barokního impaktu. Osídlení krajiny bylo barokem završeno – extenze (rozšíření) bylo již dosaženo a poté došlo i na intenzitu a míru organizace. Baroko najednou ovládlo všechny složky, měřítko a hierarchické strukturní úrovně krajiny, zcela je přeměnilo a podřídilo komplexnímu

řádu. Působení barokního land use (využití krajiny) bylo totální. Krajinné úpravy nebyly omezeny pouze na vhodné dílčí lokality jako dříve, ale na krajinu celou, a tak mohly být specificky využity všechny její části. Dopusud byla v krajině hledána vhodná místa pro daný účel, ale v baroku začal být hledán optimální účel pro dané místo. Využita byla i místa neatraktivní – mokřad mohl být odvodněn nebo použit jako terénní atrakce při honech, skála mohla být vytěžena pro stavební kámen nebo zachována s vyhloubenou jeskyní jako příbytek potulného mnicha či poustevníka (Sádlo a kol., 2005).

Sádlo a kol. (2005) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že spontánní přírodní složka krajiny musela být pod neustálou kontrolou, neboť baroko nedovolovalo divočinu a přírodu připouštělo jen formálně upravenou a důsledně předpřipravenou.

Oproti tomu Hájek (2003) publikuje, že uspořádání krajiny v baroku nebylo přesně vymezeno či předem určeno – krajina se formovala postupně s každou stavbou, která původní vztahy doplňovala, ale i pozměňovala, a tím výrazně ovlivňovala její další vývoj. Tímto postupným překrýváním a prolínáním jednotlivých vrstev vzniklo mnoho různých až rozporných významových souvislostí, které však působily soudržně a harmonicky. Baroko organizovalo krajinu jako jednotnou ale členitou, jednoznačnou ale mnohovýznamovou, srozumitelnou ale ne úplně rozluštitelnou, jednohlasnou a rovněž polyfonickou.

Barokně krajinářská strategie spočívala v rozhodnutí, kde a jak krajinu doplnit či ji úplně změnit. Baroko bylo schopno nejen přísně reorganizovat prostor, ale i se nenásilně přikládat na starší struktury, citlivě se do nich zapojovat a tím je postupně měnit. Obecně byly v raném baroku prosazovány radikální změny, zatímco pro pozdní baroko byly typické jemné krajinotvorné úpravy (Sádlo a kol., 2005).

Vorel a Sklenička (2007a) publikují jako základní znak barokního impaktu v krajině její **prostorové vztahy a prvky vizuální scény**. Krajina 17. a 18. století byla často ztvárněna do podoby rozsáhlých komponovaných krajinných úprav, jejichž základem bylo rozmístění významných bodů (uzlů) kompozice - zámků, hospodářských dvorů, kaplí, poutních kostelů a jiných staveb či terénních dominant a prostorových akcentů. V souladu s kompozičními principy barokní architektury a zahradní a parkové tvorby vznikaly v krajině geometrické soustavy, které měly nejen význam prostorové organizace a podřízení krajiny jednotnému řádu, ale také významy symbolické a duchovní.

Geometrické principy v krajině vycházely rovněž z esteticky působivé kultivované a hospodářsky upravované krajiny. Zemědělské hospodaření vyžadovalo v krajině přímé hranice pozemků, agrární terasy, viniční tratě, vodní strouhy a kanály. Hospodářské úpravy krajiny měly racionální charakter, jemuž odpovídalo geometrické členění, což lze považovat za předobraz geometrických krajinných kompozic období baroka a klasicismu.

Obecným principem barokních krajinných úprav bylo vytvořit nový výtvarný řád organizující prostor s přírodními prvky (zahrada, park, bažantnice, obora, les, rybníky, pole, pastviny, louky),

který byl obvykle geometrický a využíval nejen přímky, ale i křivky. Prostorová struktura barokních úprav byla dána zpravidla dominantami, osami a prostory.

Dominanty v barokní krajině tvořily pohledové cíle a představovaly uzlové body krajinné kompozice, k jejichž zvýraznění kompozice gradovala. Mnohdy měla kompozice i více dominant (hlavní a podružné). Přírodní dominanty měly v krajinných kompozicích důležitou úlohu – díky své nápadnosti a dobré viditelnosti orientovaly geometrickou osnovu a napomáhaly k čitelnosti a pochopení základních prostorových vztahů vytvořených v krajině.

Prostorové osy měly v krajině tři podoby. Fyzické osy (cesty a okrasné nebo ovocné aleje) vytvářely hmotnou prostorovou osnovu neboli základ kompozice. Členily prostor a společně s ostatními prvky určovaly prostorovou skladbu, charakter segmentace a měřítko krajinné struktury. Vizuální osy (průhledy a významné směry vnímání prostoru), často podpořené fyzickými osami alejí, nabízely možnost vnímání krajinné kompozice a potvrzovaly orientaci v prostoru. Symbolické osy (nehmotné spojnice důležitých krajinných bodů) vyjadřovaly skryté symbolické souvislosti a stejně jako všechny osy navozovaly pocit soudržnosti a spojitosti krajiny. Geometrické tvary tvořené prostorovými osami představovaly zasazení kompozice do prostoru. Zřejmá či skrytá logika geometrické kompozice dávala jistotu a spojitost prvků přírodních a uměle vytvořených. Některé geometrické kompozice se projevovaly uzavřeností, častěji ale využívaly dalekých průhledů (vizuálních os) na krajinné dominanty, které ležely daleko a mimo komponovanou krajinu.

Vymezení, charakter a morfologie prostorů byly dalšími významnými rysy barokní krajinné kompozice. Běžné bylo vymezení lesními porosty s přirozenými, ale pravidelnými okraji. Výtvarný záměr a jasnou formu dokazovalo zpevnění lesních okrajů alejemi okrasných stromů a vytvoření průseků v lesech rovněž alejemi. Vymezení určitých prostorů alejemi, které ve vnímání celku tvořily mohutné pohledové předěly (v detailu však průhledné), odpovídalo barokním principům jasného formálního vymezení na jedné straně a neurčitosti na straně druhé. Skladba jednotlivých prostorů, které jsou vymezeny lesními okraji, alejemi nebo i výrazným terénem, vytvářela důležité rysy krajinné scény.

Vorel a Sklenička (2007a) publikují jako další významný znak barokního impaktu v krajině **symbolický význam barokní krajiny**. Sádlo a kol. (2005) rovněž uvádí, že v baroku byla krajina poprvé využita jako substrát souhrnného ideologického a symbolického působení agitujícího katolickou vírou a prezentací moci. Tento princip fungoval ve všech měřítkách – od svatého obrázku na stromě, přes boží muka, kaple, kostel, chrám, zámek, až po parkovou krajinu. Součástí byla i různá představení a shromáždění v otevřené krajině (poutě, procesí, slavnosti Božího těla, lovy a hony).

Symbolické významy, promítnuté do hmotných krajinných prvků a jejich prostorových vztahů, byly podle Vorla a Skleničky (2007a) nejvíce znatelné v souvislosti s poutními místy a cestami v krajině. Barokní poutnictví mělo na krajinu značný vliv. Byl to fenomén, který se v baroku rozšířil do neobvyklých

forem a podob. Započal v pobělohorském období, kdy už v zemi nebylo místo pro jiné vyznání než katolické, a ukončen byl dekrety Josefa II. z let 1782-1784, kdy se začala poutní místa hromadně rušit. Přestože poutě stále pokračovaly, už nikdy neměly takový vliv na krajinu jako v baroku.

Význam poutních míst se postupně propojoval s životem okolních obcí a přinášel s sebou hospodářský rozvoj těchto míst. Vznikaly poutní stezky, podél kterých byly špitály a hostince pro odpočinek poutníků, s vlastními kaplemi pro zbožné rozjímání. Poutnictví přispělo vzniku nádherných alejí stromů, které se radiálně sbíhaly k poutnímu místu a chránily poutníky před nepříznivým počasím.

V návaznosti na poutní místa vznikaly i ustálené poutní cesty doprovázené kříži (různé druhy – jednoduché dřevěné kříže, někdy s plechovou postavou Krista, umělecky vyřezávané dřevěné kříže, malé kamenné kříže, železné kříže s kamennou podezdívkou, velké kamenné či zděné kříže), sochami a obrazy světců, kapličkami, božími muky (zděné z kamenů či cihel), kaplemi a kostely. Drobné sakrální stavby byly doprovázeny skupinami stromů (zvyklost ještě z předkřesťanského období), nejčastěji dvojicí či trojicí a někdy čtveřicí či jednotlivým stromem. Podél cesty se rovněž obezdívaly a jinak upravovaly prameny či zdroje pitné vody. Na mostech se na památku shození svatého Jana Nepomuckého z mostu začaly umisťovat jeho plastiky.

Barokní poutě ovlivnily českou krajinu nejen vlastními poutními místy, ale i řadou doprovodných objektů a poutních cest křížujících krajinu. Staré poutní stezky postupně ztrácely svou funkci a byly zapomenuty. Jejich připomínkou byly opuštěné kapličky, boží muka nebo kříže umístěné nejen uprostřed polí, ale i u silnic a výjimečně i uprostřed města. Poutní cesty byly významné nejen svými architektonickými objekty (nemovitými kulturními památkami), ale i historickým a duchovním významem. Památková obnova jednotlivých objektů je důležitá a jejich soubor umístěný na původní trase jim dodává nezaměnitelnou a osobitou hodnotu. Poutní cesty patří ke kulturnímu dědictví a k významným hodnotám kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu (Vorel a Sklenička, 2007a).

3.4 Vývoj krajiny po období baroka

3.4.1 Průmyslová revoluce (1780-1900)

Období průmyslové revoluce je časově spojeno s dobou osvícenectví, jejíž myšlenky vedly k revolučním změnám ve všech státech Evropy. Osvícenci kladli důraz na lidský rozum a smyslové poznání, které dělá člověka svobodným (Lokoč a Lokočová, 2010). Osvícenství bylo ve svém důsledku novým pojetím času a prostoru. Průmyslová revoluce narušila agrární společnost, zemědělská ekonomika se přeměnila na průmyslovou a lidé se stěhovali do měst, aby poskytli pracovní sílu továrnám. Průmyslová výroba tehdy definovala sociální, ekonomické a politické pořadí v západním

světě. Nezpochybnitelná víra ve vědu a technologii vyvolala odpor formou vzniku romantismu, kdy byla příroda povýšena jako zdroj inspirace (Boults and Sullivan, 2010).

Na konci 18. století u nás vznikaly velké romantické přírodně krajinářské parky, jejichž předlohou byla idealizovaná anglická pastevní krajina s převahou volných travnatých ploch se soliterními stromy a skupinami (Sýkora, 1998; Vorel a Sklenička, 2007a; Lokoč a Lokočová, 2010). Sýkora (1998) dále uvádí, že se tyto romantické parky původně nacházely v okolí měst a zámků, ale později byly rozšířeny i do venkovské krajiny. Za významné byly považovány parky a parkové krajiny ve Veltrusích, v Lednici, v Hluboké nad Vltavou, v Ratibořicích, v Krásném Dvoře, u Nových Hradů apod.

V Čechách proběhla řada reforem, se kterými začala Marie Terezie, a plně je prosadil Josef II. Zrušení nevolnictví mělo za následek uvolnění pracovních sil na venkově, umožnilo rozšíření mnoha profesí a tím i rozvoj průmyslu. Naopak toleranční patent (uvolnění náboženské svobody) žádné velké proměny krajiny ani osídlení nezpůsobil. Z důvodu udržování vojenského potenciálu proběhla v této době i daňová reforma. S tím souvisela snaha inventarizovat veškerý majetek (včetně šlechty) a začaly se pořizovat soupisy půdy a vznikl tereziánský a josefinský katastr (Lokoč a Lokočová, 2010).

Sídelní strukturu této doby podle Hájka (2008) významně ovlivnilo snižování výhradní ekonomické závislosti na zemědělství, zavádění průmyslové výroby, velkoplošná těžba uhlí, využívání parní energie a také usnadnění nákladní a osobní přepravy budováním železnice. Hájek (2008) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že naše sídelní struktura byla v této době již prakticky uzavřena. Industrializace způsobila ubývání počtu venkovských obyvatel a přesun urbanistického rozvoje do měst. Města se rozrůstala do přilehlé krajiny a vznikaly nové čtvrtě (často pravidelně řešené) a obytná nebo průmyslová jádra předměstí. Hájek (2008) uvádí, že část obyvatel odcházela z méně úrodných oblastí nebo míst ležících mimo obchodní trasy a výrobní centra (většinou na jihu Čech) do rozvíjejících se průmyslových oblastí ve středních a severních Čechách a na severní Moravě (Hájek, 2008).

Zatímco se do poloviny 19. století stále zachovávaly tradiční stavební principy, ve 2. polovině 19. století zaznamenalo velký rozmach lidové stavitelství díky posílení svobodných sedláků (Sýkora, 1998; Lokoč a Lokočová, 2010). Později byly starší stavební formy odmítány kvůli změně výrobních poměrů. Venkovské stavby se přizpůsobovaly novým sociálním a ekonomickým podmínkám a začaly se používat nové stavební techniky a materiály - místo dřevěných staveb se rozvíjely zděné. Tento vývoj způsobil rušení regionálních rozdílů v rázu vesnic (Voděra a Škabrada, 1986; Lokoč a Lokočová, 2010).

Nové osídlování venkova představovalo tehdy chatařství jako reakce obyvatel na zhoršující se prostředí ve velkých městech a průmyslových centrech. Chaty a chatové osady oživily venkovské a příměstské oblasti stejně nárazově a víkendově jako chalupy, avšak problematičtější způsobem, protože byly zakládány bez respektování starší zástavby či přísnějších regulačních limit a staly se prostředkem k naplnění estetických představ a kutilských potřeb svých majitelů (Hájek, 2008).

Na přelomu 19. a 20. století bylo venkovské osídlení tvořeno různými velikostními kategoriemi sídel, od shluku pár stavení až po velké vesnice a malá města, ale převažovaly obce s počtem obyvatel okolo 500. Hustota osídlení byla vysoká – průměrná vzdálenost vesnic byla 1,5-3 km (Sýkora, 1998). Naše cestní síť měla v polovině 19. století již 8 000 km a stále docházelo k jejímu zahušťování a rozšiřování. Změna hospodářského systému vedla ke vzniku druhotných polních cest z důvodu hospodaření na jednotlivých pozemcích a potřeby stálé dostupnosti (Lokoč a Lokočová, 2010).

Ve struktuře a vývoji kulturní zemědělské krajiny 19. století se podle Lipského (2000) a Lokoče a Lokočové (2010) zásadně odrazily systémové změny v zemědělství. V této době se začal hromadně šířit čtyřpolní střídavý hospodářský systém, který předpokládal zavedení nových osevních postupů, zvýšenou míru hnojení a vyšší stavy ustájeného dobytka. V zemědělství docházelo k rozorávání úhorů a značnému zvýšení plochy orné půdy. Lokoč a Lokočová (2010) dále uvádí, že následkem masivního pěstování pícnin a ustájení podstatně klesal význam luk, které postupně mizely.

Les u nás dosáhl historicky nejmenší výměry v 1. polovině 19. století a již od 2. poloviny se v méně úrodných a vyšších oblastech začalo zalesňovat, což způsobilo úbytek obyvatel jižních Čech a Českomoravské vrchoviny (Lipský, 2000). Vývojové minimum rozlohy lesů datuje do tohoto období i Sýkora (1998). Lesní hospodářství bylo již samostatným odvětvím. Stavební rozvoj byl jednou z příčin přeměny listnatých lesů (především bučin a doubrav) na smrkové či borové monokultury. Touto masivní umělou obnovou ztrácely lesy svou přirozenost (Lipský, 2000; Hájek, 2008; Lokoč a Lokočová, 2010).

Významnou krajinotvornou silou se také stalo sdružování jednotlivých zemědělců do větších ekonomických celků (družstev). Společné rozhodování o hospodaření vedlo ke změnám rozlohy i struktury obdělávané půdy. Pozemkové úpravy společně s výstavbou provozních budov (skladišť, obilných sil, stájí, sladoven, lihovarů, cukrovarů, mlýnů, pekáren, mlékáren atd.) značně pozměňují podobu mnoha venkovských sídel i jejich okolí. Vedle zásahů účelných a esteticky respektujících své okolí docházelo také k úpravám nekvalitním a devastačním. Upřednostňování ekonomických zájmů, scelování pozemků a jejich nedůsledné odvodňování způsobilo snížení kvality obdělávané půdy a vystavení erozním pochodům. Některé úpravy dokonce vážně poškodily charakteristickou atmosféru, génia loci mnohých oblastí (Sýkora, 1998; Hájek, 2008; Lokoč a Lokočová, 2010).

Následkem velké rozlohy ploch osázených brambory a špatného stavu některých lesů v horních částech povodí docházelo k rozkolísání odtokových poměrů, ke značné vodní erozi a k zanášení říčních koryt, které se projevovalo hlavně v dolních úsecích (nivách) větších řek. Kvůli tomu docházelo k regulaci řek a stavbě hrází a kanálů (Lokoč a Lokočová, 2010). Lipský (2000), Hájek (2008) a Ložek (2011a) shodně publikují, že k regulaci řek, jejich svedení do umělých koryt a přehrazení docházelo také za účelem splavnosti, získání elektrické energie nebo ochrany okolních území před záplavami.

V tomto období došlo ke zrušení většiny českých rybníků i velkých rybníčních soustav v nížinách (Poděbradsko, Čáslavsko, Pardubicko). Významné soustavy rybníků byly ponechány jen ve vlhkých a málo úrodných oblastech v jižních a jihozápadních Čechách a na Českomoravské vrchovině (Lipský, 2000). K vysušování rybníků docházelo také kvůli zajištění těžkých a vlhkých půd pro cukrovarnický průmysl, tehdy nejvýznamnější tržní obor zemědělství (Lipský, 2000; Lokoč a Lokočová, 2010).

Sídla byla propojena novými prvky, představujícími společenský pokrok – železničními tratěmi a dráty elektrického vedení. Železnice se v krajině projevila náspy, zářezy, tunely a viadukty (Hájek, 2008; Lokoč a Lokočová, 2010). Do roku 1880 byla založena celá naše železniční síť (Sýkora, 1998).

Krajinný ráz podle Sýkory (1998), Hájka (2008) a Lokoče a Lokočové (2010) výrazně ovlivnila také těžba uhlí, železné rudy, vápence, kaolinu a dalších surovin. Hájek (2008) uvádí, že v oblastech s bohatým výskytem uhlí docházelo k budování rozsáhlých komplexů hlubinných i povrchových dolů. Sýkora (1998) uvádí, že součástí krajiny se staly i kamenolomy, pískovny, cihelny a železnorudné doly.

Na přelomu 19. a 20. století se začínaly stavět první vodní přehrady (Lipský, 2000) a podle Ložka (2011a) představovaly zatím nejhrubší zásah do přírodních ekosystémů i do krajinného rázu.

Motloch (2000) a Boults and Sullivan (2010) shodně uvádí, že v zahraničí v této době vznikla krajinářská architektura jako speciální profese, respektující ekologický význam kulturní krajiny.

3.4.2 1900-1948

Počátkem 20. století se začala pozvolna snižovat rozloha orné půdy, došlo k obnovení některých rybníků a díky příznivému rozvoji ovocnářství se rozšířila výměra sadů a zahrad (Lipský, 2000).

Na počátku 20. století docházelo v Čechách ke vzniku či změně názvů místních (sídel a jejich částí) i pomístních (polí, luk, pastvin, vodních toků, horstev atd.) souvisejících s industrializací. Nové názvy dostala území tehdy zakládaných průmyslových provozů, továren, volních děl, silniční i železniční dopravní sítě, městských čtvrtí a scelovaných polí. Důležitou roli sehrálo založení Místopisné komise, spadající pod Českou akademii pro vědy, slovesnost a umění, která pomohla k navrácení mnoha historických českých názvů. Krátce po vzniku samostatného Československa byl přijat zákon o názvech měst a obcí, který význam českých místních a pomístních jmen ještě více posílil (Hájek, 2008).

Kubačák (1995) uvádí, že zásadní význam pro rozvoj sociálních poměrů obyvatel v českých zemích v prvních dvou desetiletích 20. století představoval celkový charakter společenského vývoje, ve kterém sehrály rozhodující úlohu kapitalistické vztahy. Neustále rostoucí průmyslový rozvoj na počátku 20. století si vynutil rozsáhlé přeměny extenzivně využívaných velkostatkářských pozemků na intenzivně využívané produkční pěstební plochy a s tím související meliorace v údolních nivách řek.

Zvýšení produktivity zemědělství způsobilo další odliv obyvatel z vesnic, což přispělo k posílení průmyslového charakteru prosperujících měst. V období první světové války nastal celkový úpadek všech odvětví lidské činnosti, které na krajinu působily.

Po vzniku Československé republiky byla bez náhrady zabrána většina statků německých šlechtických rodů, které představovaly asi 30 % veškeré půdy. Důležitým milníkem 20. století se stala pozemková reforma z roku 1919, která byla založena na vyvlastnění zemědělské a lesní půdy šlechtických velkostatků s výměrou nad 150 ha nebo 250 ha za náhradu. Tyto velkostatky byly rozděleny menším rolníkům, obcím, družstvům nebo si je nechal stát pro obecně prospěšné zájmy. Pozemková reforma neměla na vzhled krajiny příliš významný vliv.

Období regenerace krajiny po první světové válce, kdy byla půda využívána spíše extenzivně, pokračovalo v duchu tradičního intenzivního využívání zemědělské krajiny. Pestrá mozaika zemědělské krajiny s poli, loukami, mezemi a četnými polními cestami měla v této době stále ještě velké množství venkovského obyvatelstva vázaného na zemědělství. Intenzita zemědělského využívání krajiny byla dána značným množstvím malých hospodářství (do 2 ha), nízkým výnosem zejména u drobných vlastníků půdy a vysokou potřebou píce pro dobytek. V zemědělství započalo masivní používání minerálních hnojiv a strojní techniky. Zemědělská krajina byla relativně bohatě strukturovaná, hospodářsky udržovaná a z hlediska estetiky a druhové rozmanitosti v ideálním stavu (Kubačák, 1995).

V období první republiky bylo podle Hájka (2008) velice populární hospodářské družstevnictví, které tehdy ovládalo velkou část výroby a distribuce zemědělských produktů (družstva nákupní, prodejní a výrobní), obchod s potřebným technickým zázemím (družstva pomocná), a v neposlední řadě také oblast peněžních služeb (úvěrové záložny, tzv. kampeličky a raiffeisenky).

V prvních desetiletích 20. století začalo s postupující industrializací docházet k opouštění, chátrání a zániku náboženských stavebních památek v důsledku šíření občanských a náboženských svobod mezi všemi vrstvami obyvatelstva, které bylo doprovázené hlubokou proměnou hodnot, měřítek i mezilidských vztahů. Tento jev se však netýkal venkovských oblastí s převládajícím tradičním zemědělským způsobem života, především v jižních Čechách a na jižní Moravě. K záměrné a systematické likvidaci posvátných míst, motivované ryze ideologickými zájmy, došlo až v souvislosti s uplatňováním tzv. norimberských zákonů fašistickým okupačním režimem v letech 1938 až 1945. Necelé tři roky po skončení druhé světové války se náboženské objekty znovu staly předmětem politického boje. Tentokrát však nešlo jen o nemovitosti židovských obcí, ale všech církví a náboženských společností kompletně (Hájek, 2008).

Reakcí na negativní krajinné úpravy, kvůli kterým zanikaly některé umělecky či historicky cenné objekty nebo území významná svým přírodním charakterem, byla snaha postupně prosazovat první ochranné aktivity. Státním institucím, které vytvářely soupisy kulturních památek či mapy biologicky

cenných míst, však scházela dostatečná opora v legislativě i v tehdejší veřejném mínění. Rozhodnutí o památkové ochraně objektů či lokalit záviselo na konkrétních majitelích. Neexistence komplexního, všeobecně respektovaného urbanistického řádu, který by při plánování zohledňoval kromě technických a ekonomických hledisek také kulturní a ekologické limity konkrétního místa, krajinu ochuzovala a rozměňovala. K posunu nedošlo ani po skončení války, ani po roce 1948 (Hájek, 2008).

Gojda (2000) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že se v českém venkovském prostředí až do konce 40. let 20. století dochovalo vrcholně středověké rozměření plužiny a obecních katastrů a dominoval barokní kostel na návsi. Velkoplošně pojatou změnou se stala komunistická kolektivizace.

3.4.3 Socialismus (1948-1989)

Druhá světová válka způsobila v celé Evropě značné populační změny – vyvraždění skoro celého židovského a částečně i romského národa, změny ohraničení států a obrovské ekonomické škody. V poválečném období se v celé střední a východní Evropě dostala k moci komunistická ideologie Sovětského svazu a válku vystřídala diktatura s obdobným terorem. Totalitní režim začal rozhodovat o všech záležitostech (Lokoč a Lokočová, 2010). Zásadní dramatické změny ve vývoji českého venkova způsobila kolektivizace a socializace. Tyto procesy ovlivnily venkov ze všech hledisek: hospodářského, ekonomického, sociálního, kulturního i ekologického (Gojda, 2000; Lipský, 2000; Lokoč a Lokočová, 2010). Tyto procesy zapříčinily politické a ekonomické události, změna vlastnických poměrů a přechod od malovýrobních technologií soukromého hospodaření k socialistické velkovýrobě (Lipský, 2000).

Hájek (2008) uvádí, že komunistický režim sice vstoupil do vývoje české kulturní krajiny na pouhá čtyři desetiletí, ale změnil podobu krajiny velmi podstatně. Hájek (2008) dále jmenuje jedenáct procesů, které jsou s komunistickou správou české krajiny spojovány nejčastěji. Jedná se o znárodnění půdy, scelování pozemků, zemědělské družstevnictví, vylidňování venkova, přejmenování krajiny, účelové využívání kulturně či historicky významných staveb, zesvětštění krajiny, rozpad pohraniční sítě sídel, militarizace krajiny, neplnohodnotná modernizace krajiny a proměna vztahu ke krajině.

Vyvlastňování a znárodnění krajiny způsobilo vyloučení osobní zodpovědnosti za její stav a podobu, protože se stala majetkem všech a nikoho a tím pádem mohla být ovládána různými státními nařízeními, úkoly a plány (Hájek, 2008; Lokoč a Lokočová, 2010). V souladu s tím byla dosavadní drobná družstva nahrazena jednotnými zemědělskými družstvy a Československými státními statky. Tato myšlenka byla z vulgarizována socialistickou rétorikou a zdegenerovala v kolektivizaci podle sovětského modelu (Hájek, 2008). V důsledku kolektivizace a slučování družstev vznikala na venkově síť středisek zemědělské výroby. Nově postavené výrobní prostory, technická a skladovací zařízení, velkokapacitní chlěvy, seníky, sila i garáže měly charakter průmyslových objektů a z důvodu

hygienického ochranného pásma byly situovány na okraj obce nebo úplně mimo ni, kde často tvořily nové krajinné dominanty. Venkovské osídlení se vlivem těchto dobových zásahů nekompromisně změnilo. Mezi necitlivé a rušivé zásahy do staré zástavby patřilo i budování místních národních výborů, agitačních středisek, kulturních domů, restaurací, prodejen smíšeného zboží, samostatných či řadových domů. Tím se vesnice přiblížily městským typům sídla (Hájek, 2008; Lokoč a Lokočová, 2010).

Scelování pozemků z důvodu používání velkovýrobních technologií ovlivnilo podle Hájka (2008) velmi zásadním způsobem nejen vzhled a měřítko krajiny, ale i její kulturní a ekologickou hodnotu – zvětšilo zrno krajinné mozaiky, umožnilo rozvoj moderního způsobu hospodaření a změnilo přírodní charakter jednotlivých míst i celých oblastí. Sýkora (1998), Lipský (2000) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že slučování pozemků mělo za následek několikanásobné zvýšení výměry orné půdy a zrušení důležitých stabilizačních krajinných prvků (louky v údolních nivách, břehové porosty, zatravněné meze, polní cesty, solitérní a liniová zeleň, remízky, úvozy a jiné nevyužitelné plochy). Snížení rozlohy zatravněných ploch ve prospěch orné půdy mělo podle Lokoče a Lokočové (2010) za následek až desetinásobné zvýšení eroze. Sýkora (1998) a Hájek (2008) uvádí, že splach neúrodnějších svrchních vrstev ornice způsobil úbytek živin v půdě a bylo nutné je nahrazovat intenzivnějším hnojením (zejména průmyslovými hnojivy), které se negativně odrazilo v kontaminaci vodních toků.

Vylidňování venkova začalo hned po válce, kdy odsun tří milionů Němců znamenal zánik stabilní sídelní sítě v pohraničí a zásadní změnu souvislého osídlení našeho území. Jižní a západní pohraniční oblasti se staly v době Studené války součástí železné opony a byla zde zřízena hraniční a zakázaná pásma, ve kterých zanikla všechna sídla. Další odliv obyvatel z menších obcí, růst aglomerací a průmyslových zón spolu s výraznými zásahy do krajiny, povrchová těžba uhlí, výstavba náročných technických staveb (vodních přehrad) a zřízení vojenských cvičných prostorů (militarizace krajiny) způsobily zánik stovek sídel a populační převahu měst a městského způsobu života (asi tři čtvrtiny obyvatel). Úbytek lidské přítomnosti z krajiny zcela změnil její komunikační strukturu. Tento proces vymazal mnoho vesnic, polních pěšin, úvozů, pasteveckých stezek a křížových cest a stabilizoval novou řídnější síť hlavních a vedlejších silnic, které byly napojeny na centrální dopravní osy (dálnice). Krajina se stala mnohem formálnější a méně prostupnější (Sýkora, 1998; Hájek, 2008; Lokoč a Lokočová, 2010).

Na venkově se začala rozvíjet rekreační činnost v podobě chalupářství a chatařství. Rozsáhlé chatové osady, které často vznikaly v blízkosti větších měst, u přirozených úseků řek, na svazích hor nebo v prolukách vesnické zástavby, snižovaly estetické vnímání této krajiny. Naopak chalupáři, kteří opravili opuštěné vesnické stavby, se zasloužili o záchranu a zachování mnoha unikátních objektů lidové architektury (Sýkora, 1998; Hájek, 2008; Lokoč a Lokočová, 2010).

Neplnohodnotná modernizace krajiny je dalším významným procesem, který značně ovlivnil její proměnu. Po kolektivizaci zemědělství krajina trpěla neúměrnými zásahy intenzivního průmyslového hospodaření (Hájek, 2008). Pozemkové úpravy tvořily nejen snadno obhospodařovatelné dlouhé lány,

ale i monotónní, nedostupnou a málo členitou krajinu s typickým výskytem monokultur a nedostatkem stabilních ekosystémů (Lokoč a Lokočová, 2010). Lipský (2000) rovněž publikuje, že socialistické hospodaření mělo na krajinu negativní ekologické následky, především s ohledem na biodiverzitu, narušení přírodních procesů a ekologickou stabilitu (zjednodušení krajinné struktury, přerušení lokálních biokoridorů, zánik vzácných biotopů). Lipský (2000), Lokoč a Lokočová (2010) a Ložek (2011a) uvádí, že v této době bylo vysušeno mnoho mokřadů a napřimena a technicky upravena většina vodních toků, většinou v souvislosti s melioracemi, což vedlo k zásadním změnám povodňových režimů v nivách.

Nutno dodat, že naši krajinu ovlivnily i ochranné zásahy, které její obytnou hodnotu naopak zvýšily. Proces znárodnění soustředil většinu našeho přírodního i kulturního dědictví do správy státu. Odborná pracoviště státní památkové péče prohlásila tisíce staveb a desítky urbanistických celků (např. městských památkových rezervací či oblastí lidové architektury) za kulturní památky a statisícihektarová území za přírodní památky, přírodní rezervace, chráněné krajinné oblasti a národní parky. Na druhou stranu však památková ochrana musela často ustoupit ekonomickým a ideologickým zájmům vládnoucí strany a devastace se nevyhnula ani těmto chráněným územím (Hájek, 2008; Lokoč a Lokočová, 2010).

3.4.4 Současné a očekávané změny ve vývoji české venkovské krajiny

Lipský (2000) uvádí, že v současnosti prochází naše krajina dalšími změnami. V souladu s analýzou hybných sil vývoje (tzv. driving forces), které prošly změnou po revoluci roku 1989, se změnil také vývoj české venkovské krajiny. Hlavními příčinami byly ekonomické změny jako zavedení volného trhu v importu a exportu potravin, konec dotací na zemědělskou nadprodukcii a nárůst ceny vstupů do zemědělské výroby (energie, pohonné hmoty, chemická hnojiva a ochrana rostlin), ale také změny vlastnických poměrů (restituce, soukromé vlastnictví, rozpad a přeměna družstev a státních statků).

Předešlý ekologicky nevhodný vývoj venkovské krajiny od roku 1990 ustal. První následky jsou už zřejmé – zalesňování v horských a vrchovinných oblastech, zatravnění méně úrodných míst, opuštění nevyužitých ploch zarůstajících ruderalními společenstvy, změny vlastnických poměrů atd. Z ekologického pohledu je významný až čtyřnásobný pokles užívání chemických hnojiv, pesticidů a herbicidů, který měl za následek zlepšení kvality menších vodních toků a zvýšení biodiverzity celé zemědělské krajiny. Tento pokles má však jen ekonomické důvody a může být dočasný.

Celková hrubozrnná struktura české venkovské krajiny, v typologii evropských kulturních krajin nazvaná „collective openfields“, se výrazně nezměnila, protože se odvíjí od nových technologií a celkového evropského trendu zvětšování pozemků. Pouze výjimečně jsou poblíž vesnic zachovány jemnější struktury políček, které jsou určeny k samozásobení.

Změny ve využívání krajiny (land use) je možné pozorovat díky oficiálním údajům o výměrách v evidenci nemovitostí Zeměměřického ústavu, které v 90. letech vykazovaly stálý pokles orné i celkové zemědělské půdy. Významnou změnou prošly louky a pastviny, které byly spojeny do společné kategorie trvalých travních porostů, a během jednoho desetiletí došlo k jejich rozšíření minimálně po 200 letech. Statistické údaje o výměře lesa se skoro nezměnily a ustály na třetině rozlohy státního území. Lokální zalesňování zemědělské půdy bylo vyrovnáno zábořem lesní půdy pro výstavbu.

Za celorepublikovými údaji se ve vývojových trendech venkovské krajiny nachází regionální rozdíly. Nejméně změn probíhá na úrodných půdách v nížinách a nízkých pahorkatinách, kde převládá intenzivní zemědělská výroba. Naopak nejvíce změn probíhá na málo úrodných, kamenitých, studených a vlhkých půdách v horských a podhorských oblastech, kde musela být zemědělská výroba dotována.

Útlumový program českého zemědělství odhadoval už v roce 1992, že asi 15 % zemědělského půdního fondu bude dočasně nebo trvale odebráno ze zemědělského využívání. Současné i očekávané krajinné změny souvisí s celoevropským vývojem. V souvislosti s nevýdělečnou nadměrnou produkcí potravin v celé Evropě dochází již delší dobu ke snížení výměry orné půdy, zatravnění a zalesnění.

Zatravnění a zalesňování je ekologicky velmi příznivé a má za následek zlepšení kvality vody, snížení půdní eroze, zvýšení ekologické stability a retenční schopnosti krajiny. Zalesnění horských a vrchovinných oblastí je sice nejjednodušším, ale zdaleka ne univerzálním řešením současného útlumu zemědělství. V kulturní krajině je potřeba udržet člověka jako hospodáře a zemědělce a zabránit vylidnění a zpusťování tradiční kulturní krajiny, která je především v chudších oblastech na okraji ekonomického zájmu typická pestrostí krajinných struktur a vysokou krajinářskou hodnotou.

Člověk v krajině po staletí zvyšoval biodiverzitu původní lesní krajiny a vytvořil tak harmonickou kulturní venkovskou krajinu, která je součástí našeho přírodního i kulturního dědictví. Státní finanční prostředky (dotace) jsou směřovány na zalesnění a zatravnění, ale také na údržbu stávajících či nově založených travních porostů a na podporu šetrného a trvale udržitelného hospodaření v krajině.

Systém státních dotací do zemědělství se od 90. let obrátil od podpory produkce na podporu mimoprodukčních funkcí venkovské krajiny. V této době u nás vznikly krajinotvorné programy, mezi které patří kromě klasických pozemkových úprav také například program revitalizace říčních systémů, program péče o krajinu, program obnovy venkova a vytváření územních systémů ekologické stability. Tato změna u nás navázala na západoevropský vývojový trend, který trvá už 30 let. Země Evropské Unie v rámci svých zemědělských a ekologických politik přijímají od roku 1984 opatření podporující zalesňování, strukturální změny krajiny, ochranu určitých krajinných oblastí a ponechání zemědělské půdy v produkčním klidu. V roce 1992 byla vydána dohoda, která požadovala z produkčního hlediska přestat obdělávat 15 % zemědělské půdy evropských států a podporovat sloučení zemědělství

s mimoprodukčními krajinnými funkcemi, jako jsou ochrana přírody, vodních zdrojů, rekreace, agroturistika atd. V podstatě to znamená obnovení původní polyfunkčnosti kulturní krajiny.

Problematickým procesem je zlepšení ekologického stavu krajiny v intenzivních zemědělských oblastech. Zatímco v horských a vrchovinných oblastech je větší podíl lesů a trvalých porostů, dostatek funkčních biocenter a biokoridorů, největší potřeba ekologické stability však vzniká v intenzivně využívaných odlesněných nížinách, kde je výrazný nedostatek stabilizačních krajinných prvků.

Z pohledu trvalé udržitelnosti využívání krajiny jsou největší hrozbou tlaky na komerční nezemědělské a nelesní využití půdy, často v okolí měst, ale i v málo narušené krajině. Jejich realizace znamená oproti zalesnění či zatravnění trvalý a nevratný zábor půdy, ke kterému dochází také budováním dopravních linií (dálnice, železnice), které způsobují další rozpad stanovišť v krajině.

Jiným typem mohou být změny prostředí způsobené očekávaným globálním oteplením ve 21. století. Pokud by došlo ke zvýšení průměrné teploty o očekávaných 2-5 °C, došlo by k rozsáhlým změnám naší krajiny, například k ústupu smrku a posunu vegetačních pásem o 300-500 m výše. Problémem je rychlost změn, která by přesáhla možnosti adaptace a sukcese přirozené vegetace. Přestože kolem budoucího vývoje koluje spousta nejistoty a kromě oteplování existují i trendy opačné, předpovědi vědců jsou výstražné. V krajinném plánování, lesnictví, zemědělství i vodním hospodářství je třeba s globálním oteplováním a jeho následky počítat jako s reálnou možností (Lipský, 2000).

3.5 Současná legislativa a dotační politika pro ochranu a zachování kulturních a historických odkazů ve venkovském prostoru

V České republice dosud neexistuje komplexní nástroj k ochraně kulturních a historických hodnot krajiny, problematika je rozdělena do několika dílčích oborů, čímž se pochopitelně vytrácí potřebná myšlenka komplexního náhledu na krajinu.

V České republice se ochranou kulturní krajiny zabývá několik legislativních nástrojů. Jde zejména o státní památkovou péči, ochranu přírody a krajiny, ochranu krajinného rázu a dále o územní plánování. Problematikou kulturní krajiny se zabývají i některé mezinárodní úmluvy, jimiž je ČR vázána.

3.5.1 Mezinárodní úmluvy

Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví

Úmluva uzavřená roku 1972 v Paříži definuje kulturní a přírodní dědictví a způsob nakládání s ním. Pro téma ochrany kulturní krajiny je důležitý článek 1, kde se uvádí: „Pro účely této úmluvy

budou za „kulturní dědictví“ považovány (...) výtvořiny člověka či kombinovaná díla přírody a člověka a oblasti zahrnující místa archeologických nálezů mající výjimečnou světovou hodnotu z dějinného, estetického, etnologického či antropologického hlediska“ a článek 5, který hovoří o závazcích „začlenění tohoto dědictví do komplexních plánovacích programů“ a o „přijetí odpovídajících právních, vědeckých, technických, administrativních a finančních opatření pro označení, ochranu, zachování, prezentování a obnovu tohoto dědictví“, tedy o potřebě přijetí plánu ochrany a péče příslušných pamětihodností.

Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy

Úmluva, přijatá roku 1985 v Granadě, definuje v článku 1 architektonické dědictví jako památky, architektonické soubory a místa „*pozoruhodná svým historickým, archeologickým, uměleckým, vědeckým, společenským nebo technickým významem*“. Pro smluvní strany dále vyplývá povinnost „*přijmout zákonná opatření na ochranu architektonického dědictví*“ (článek 3) a povinnost „*přijmout integrovanou politiku konzervace, která stanovuje ochranu architektonického dědictví jako základní cíl plánování územního rozvoje měst a venkova*“ (článek 10). Dále je zde několikrát zmiňována nutnost spolupráce v oblastech kulturní politiky, životního prostředí a územního plánování (články 10 a 13).

Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy

Úmluva, přijatá roku 1992 ve Vallettě, zdůrazňuje, že „*archeologické dědictví je základním prvkem pro poznávání minulosti celého lidstva*“. Archeologické dědictví je zde chápáno jako „*veškeré pozůstatky a stopy po lidstvu z minulých období*“ (článek 1), a to včetně souvisejícího prostředí. Úmluva dále zdůrazňuje, že ochrana archeologického dědictví „*by se měla odrážet v politice územního plánování měst i venkova*“ (preambule).

Evropská úmluva o krajině

Úmluva, přijatá ve Florencii roku 2000, je nejvýznamnějším mezinárodním dokumentem vztahujícím se ke krajině. Úmluva konstatuje, že členské státy Rady Evropy si jsou vědomy významu krajiny (z hlediska udržitelného rozvoje, veřejného zájmu, součásti evropského dědictví a součásti kvality lidského života), zároveň si však uvědomují, že vývoj technik a postupů v oblastech využívání krajiny a v ekonomice urychlují změny krajiny. Dále si přejí „*reagovat na právo veřejnosti užívat vysoce kvalitní krajinu a hrát aktivní roli při jejím rozvoji*“, stejně tak vyjadřují přesvědčení, že „*krajina je klíčovým prvkem blaha jednotlivce i společnosti*“ (předmluva). Úmluva zavazuje smluvní strany, aby uznaly krajinu jako základ jejich identity; aby zavedly strategie a zásady umožňující ochranu, správu a plánování krajiny; aby posílily účast veřejnosti a místních orgánů v uvedených strategiích;

a především „začlenit krajinu do svých politik územního a urbánního plánování, do své kulturní, environmentální (...) politiky“ (článek 5). Smluvní strany se rovněž v úmluvě zavázaly podporovat vzdělávací programy, které se zaměří na hodnoty spjaté s krajinou a na problematiku jejího plánování. Úmluva dále požaduje, aby každá strana vymezila a vyhodnotila na svém území vlastní typy krajiny; dále aby každá strana definovala tzv. cílové charakteristiky krajiny, tj. přání a požadavky obyvatel; a dále aby každá strana přijala nástroje, zaměřené na ochranu a plánování krajiny (článek 6).

3.5.2 Legislativa v rámci České republiky

Zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči

Podle památkového zákona může státní památková péče chránit pouze památky, které jsou zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek ČR a prohlášené jako národní kulturní památky, nemovité kulturní památky, památkové rezervace a zóny (městské, vesnické, krajinné, či archeologické) nebo zahrnuté do ochranného pásma památkově chráněných území a objektů. Nedostatkem památkové péče v ochraně kulturní krajiny je ochrana jen omezených segmentů krajiny a jednotlivých prvků a související potřeba komplexního nástroje ochrany kulturní krajiny na celém území.

Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny

Zákon o ochraně přírody a krajiny rozlišuje ochranu zvláštní (zvláště chráněná území, kam patří národní parky, chráněné krajinné oblasti, přírodní rezervace a památky, které se zřizují k ochraně celkového rázu harmonicky utvářené kulturní krajiny včetně památek historického osídlení) a ochranu obecnou, která se vztahuje na celé území státu a lze ji provádět registrací významných krajinných prvků (lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy) nebo ochranou pomocí institutu ochrany krajinného rázu.

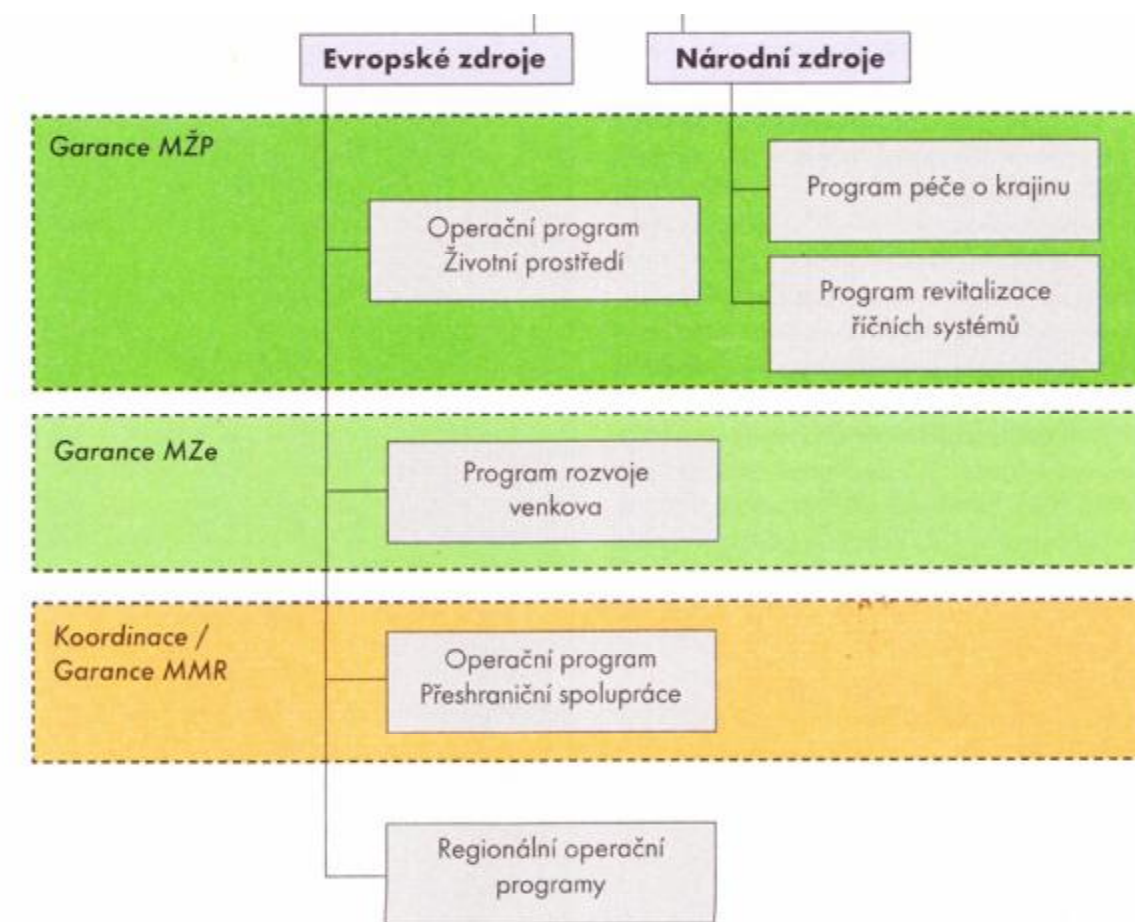
Krajinný ráz je podle zákona „přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti“. Krajinný ráz je tvořen prvky (znaky): prehistorickými hodnotami krajiny, dochovanými architektonicky cennými objekty a jejich soubory, dochovanou urbanistickou strukturou, strukturou plužiny, cestní sítí, osnovou krajiny, charakteristickou sídelní strukturou, krajinnou strukturou, tradičními způsoby hospodaření, krajinářskými úpravami, krajinářskými kompozicemi (komponovanou krajinou), významnými artefakty technické činnosti člověka a exploatace krajiny, kulturními dominantami, obrazem sídel, zapojením sídel do přírodního rámce a místy s kulturně-historickým a duchovním významem.

Zákon č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

S pomocí územního plánování lze chránit kulturní krajinu v zásadě jediným možným způsobem, a tím jsou zákonné limity (chráněná území, ochranná pásma, památky apod.) V tomto případě platí, že při přípravě územně plánovací dokumentace vstupuje do procesu plánování orgán státní ochrany přírody (resp. památkové péče) coby dotčený orgán státní správy a může vznášet požadavky a vydávat stanoviska, pokud je v území právě řešené územně plánovací dokumentace limit ochranného pásma.

3.5.3 Dotační politika na ochranu přírody a krajiny

Dotační zdroje v ČR lze rozdělit na dvě skupiny podle zdroje finančních prostředků - evropské dotační programy (částečně financované ze státního rozpočtu ČR) a národní dotační programy (plně hrazeny ze státního rozpočtu ČR). Evropské dotační programy spolu s národními doplňkovými platbami administruje a vyplácí Státní zemědělský intervenční fond (Ministerstvo zemědělství, 2014).

Obr. č. 2 - Finanční zdroje na ochranu přírody a krajiny (Šarapatka, Niggli a kol., 2008)

3.5.3.1 Evropské dotační programy

Pro období 2014-2020 jsou připraveny programy spolufinancované z Evropských strukturálních a investičních fondů. Proces přípravy programů probíhá souběžně na úrovni EU a národní. Pro ČR byly vyčleněny prostředky ve výši téměř 24 miliard eur (Evropské strukturální a investiční fondy, 2014).

Operační program Životní prostředí

Hlavním cílem OP ŽP 2014-2020 je ochrana a zajištění kvalitního a zdravého prostředí pro život obyvatel ČR, podpora efektivního využívání zdrojů a eliminace negativních dopadů lidské činnosti na životní prostředí a s tím související zmírňování dopadů změn klimatu. Na základě analýz dosavadního vývoje a současného stavu životního prostředí v ČR byl stanoven návrh prioritních os, ze kterých je pro ochranu a zachování historických odkazů v krajině významná pouze prioritní osa „Ochrana a péče o přírodu a krajinu“ (Evropské strukturální a investiční fondy, 2014).

Program rozvoje venkova

V programovém období 2014–2020 bude Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova přispívat ke konkurenceschopnosti zemědělství, udržitelnému řízení přírodních zdrojů, k opatřením v oblasti klimatu a k vyváženému územnímu rozvoji venkovských oblastí. Tyto obecné cíle jsou vyjádřeny pomocí šesti priorit platných pro celou EU, ze kterých je pro řešenou problematiku využitelná zejména „Obnova, zachování a zlepšení ekosystémů souvisejících se zemědělstvím a lesnictvím“, ale částečně s tímto tématem souvisí také „Podpora předávání znalostí a inovací v zemědělství, lesnictví a ve venkovských oblastech“ (Ministerstvo zemědělství, 2014).

Operační program Přeshraniční spolupráce

Cílem programů přeshraniční spolupráce je podpora hospodářské a sociální integrace příhraničních území prostřednictvím odstraňování přetrvávajících bariér a posilování jejich rozvojového potenciálu. Budou posilovány vzájemné hospodářské, společenské a kulturní vztahy, společná péče o přírodní bohatství, rozvoj cestovního ruchu a budování flexibilního trhu práce. V rámci Cíle Evropská územní spolupráce bude v období 2014–2020 realizováno pět OP Přeshraniční spolupráce: ČR – Sasko, ČR – Bavorsko, ČR – Rakousko, ČR – Slovensko, ČR – Polsko (Czech Trade, 2014).

Integrovaný regionální operační program

Prioritou IROP je umožnění vyváženého rozvoje území, zlepšení veřejných služeb a veřejné správy a zajištění udržitelného rozvoje v obcích, městech a regionech. Cíle bude dosaženo snížením územních rozdílů, zkvalitněním infrastruktury a posílením konkurenceschopnosti v regionech. Dále pak posílením veřejných služeb, zaměstnanosti a podpory vzdělanosti, jako jednoho z pilířů zvyšování kvality života obyvatel, a posílením institucionální kapacity veřejné správy. K dosažení cíle si IROP stanovil čtyři prioritní osy, ze kterých je pro danou tematiku relevantní pouze „Komunitně vedený místní rozvoj“ (Evropské strukturální a investiční fondy, 2014).

3.5.3.2 Národní dotační programy

Nejdůležitějšími národními finančními zdroji, ze kterých jsou poskytovány podpory na opatření v oblasti ochrany životního prostředí, jsou Státní fond životního prostředí ČR a státní rozpočet. Podpory jsou poskytovány v rámci vyhlášených národních programů, kterými stát přispívá k udržování výrobního potenciálu zemědělství a jeho podílu na rozvoji venkovského prostoru (Ministerstvo zemědělství, 2014).

Program péče o krajinu

Dotační Program péče o krajinu vyhlášený Ministerstvem životního prostředí poskytuje neinvestiční prostředky až do výše 100 % nákladů na vlastní realizaci opatření, přičemž se předpokládá postupné naplňování a realizace opatření vedoucích k udržení a systematickému zvyšování biologické rozmanitosti. Program je zaměřen na provádění drobného managementu a dělí se na tři samostatné podprogramy, které se vzájemně liší způsobem financování a rozsahem prováděných opatření. Pro účely řešené tematiky je důležitý „Podprogram pro zlepšování dochovaného přírodního a krajinného prostředí“ (Agentura ochrany přírody a krajiny, 2014).

Program revitalizace říčních systémů

Program byl spuštěn již v roce 1992 a jeho hlavním cílem byla náprava vodního režimu krajiny. V rámci programu je možno financovat také revitalizace vodního prostředí (revitalizace toků, zakládání a obnova prvků ÚSES vázaných na vodní režim, vodní nádrže).

V roce 2008 byl ukončen příjem žádostí a nyní lze z PRŘS dokončovat jen rozestavěné akce. Financování akcí je závislé na objemu finančních prostředků Ministerstva životního prostředí. Od roku 2007 byl vytvořen prostor pro shodná opatření v evropských programech a existuje možnost žádat podporu z OP Životní prostředí a Programu rozvoje venkova (Agentura ochrany přírody a krajiny, 2014).

4 Zhodnocení podkladových údajů

4.1 Metodika práce

Studium současné literatury týkající se řešené problematiky a její souhrn byly základními prameny pro získání přehledu v dané problematice. Výsledky této práce jsou uvedeny v kapitole Literární přehled současného stavu problematiky a zdroje čerpání informací v přehledu literatury.

Při analýze současného stavu a stanovení charakteristik řešeného území bylo čerpáno především z územního plánu obce Zálší z roku 2012, z územně analytických podkladů obce Soběslav s rozšířenou působností v této oblasti, z osobní znalosti území a z vlastních terénních průzkumů. Osobní znalost území byla také jedním ze základních prostředků pro analýzu širších územních vztahů. Dalším podkladem byla turistická mapa, která posloužila rovněž pro analýzu rekreačního potenciálu území. Veškeré statistické údaje týkající se obce a obyvatel byly převzaty z Českého statistického úřadu a Regionálního informačního servisu, spravovaného Centrem pro regionální rozvoj ČR (online).

Pro analýzu historického vývoje obce a uspořádání katastrálního území byly použity historické mapy vojenských mapování (I. vojenské mapování z 60. – 80. let 18. století, II. vojenské mapování z 10. – 70. let 19. století a III. vojenské mapování ze 70. – 80. let 19. století). Dalším důležitým materiálem pro historickou analýzu byla mnohem přesnější a podrobnější mapa povinných císařských otisků (tzv. stabilní katastr), která detailně popisuje řešené území z let 1826-1843.

Dalším postupem byla analýza přírodních podmínek v řešeném území obce Zálší. Podkladové mapy byly převzaty z Národního geoportálu INSPIRE (online). Přírodní podmínky jsou základem pro ucelení obrazu o daném území a jsou také základním materiálem pro navrhované změny v území.

Terénní průzkumy v území se týkaly mapování současného stavu a inventarizace rozptýlené zeleně. Výsledky inventarizace jsou uvedeny v tabulce příslušné kapitoly. Během terénních průzkumů byla provedena fotodokumentace celého území s různou roční působností. Terénní průzkumy současného stavu a inventarizace rozptýlené zeleně byl provedeny v průběhu let 2013 až 2014.

Z důvodu rozsáhlosti řešeného území byla většina mapových příloh zpracována na podkladovou katastrální mapu 1:15 000. Širší územní vztahy byly vyznačeny v mapě 1:50 000. Rekreační potenciál byl z důvodu širších okolních souvislostí zpracován na podkladovou mapu 1:20 000. Detailní osazování plány jednotlivých variant řešení byly rovněž z důvodu okolních souvislostí zpracovány v mapě 1:6 000.

Obrazové přílohy byly vytvořeny v programech AutoCAD 2009 a Adobe Photoshop CS3.

4.2 Charakteristika obce a širší územní vztahy

4.2.1 Širší územní vztahy

(viz příloha č. 1 – Mapa širších územních vztahů)

Obec Zálší leží v Jihočeském kraji a nachází se na jihozápadní hranici okresu Tábor (hraničí s okresem České Budějovice), asi 12 km západně od Veselí nad Lužnicí. Katastrální území Zálší se nachází v nadmořské výšce 422 m n. m. a jeho celková rozloha činí 8,85 km². Toto katastrální území zahrnuje dvě sídelní jednotky – obec Zálší a obec Klečaty. Katastr Zálší má rozlohu 4,74 km² a Klečaty mají 4,11 km². K 31.12.2012 zde žije asi 258 obyvatel, 198 obyvatel v Zálší a 60 obyvatel v Klečatech. Lokalizace řešeného katastrálního území Zálší vůči spádovým obcím je zobrazena na obrázku č. 3.

Zálší patří do významné oblasti jihočeské lidové architektury (tzv. selského baroka) nazvané Soběslavsko-Veselská blata, která tvoří velký oblouk kolem rozsáhlých rašeliníšť mezi městy Soběslav a Veselí nad Lužnicí, které pro Zálší představují nejbližší spádové obce, tzn. směry výjezdu obyvatel za prací, úřady, vzděláním a kulturou. Soběslavsko-Veselská blata tvoří vesnické památkové rezervace Mažice, Zálší, Klečaty, Komárov, Vlastiboř a Záluží a vesnické památkové zóny Borkovice a Svinky.

Zálší je vesnice s pravidelnou návsi středověkého založení a mladší ulicovou zástavbou. Po urbanistické stránce patří tato obec mezi nejpravidelnější dochované vesnické sídelní celky. Význam Zálší ještě podtrhuje skutečnost, že odtud pocházeli známí lidoví stavitelé František a Jan Šochovi, kteří spolu s některými dalšími výraznými osobnostmi vtiskli celé oblasti specifický stavební charakter.

Mažice jsou vesnicí s charakteristickým okrouhlým uspořádáním prostorné návsi uprostřed s rybníkem, kolem níž stojí honosné blatské statky často s úplně nebo částečně uzavřeným dvorem. Známé jsou především díky svým členěným a bohatě zdobeným štítům.

Klečaty jsou snad architektonicky nejcennější blatskou vesnicí středověkého původu. Zvláštností je tu převážná většina nebarvených štítů, zdobených jen štukovým profilem. Dodnes z nich dýchá stará selská zámožnost, přepych a bohatství. Často se vyskytuje bohatě tvarovaný obrys štítu.

Komárov je aspirantem na titul krále mezi rázovitými blatskými vesnicemi. Náves lemují honosné selské statky, mezi které se vklínila jen jediná domkářská usedlost. Bohaté zdobené štíty s bílými štukovými reliéfy na barevné omítce působí dojmem jemné krajky.

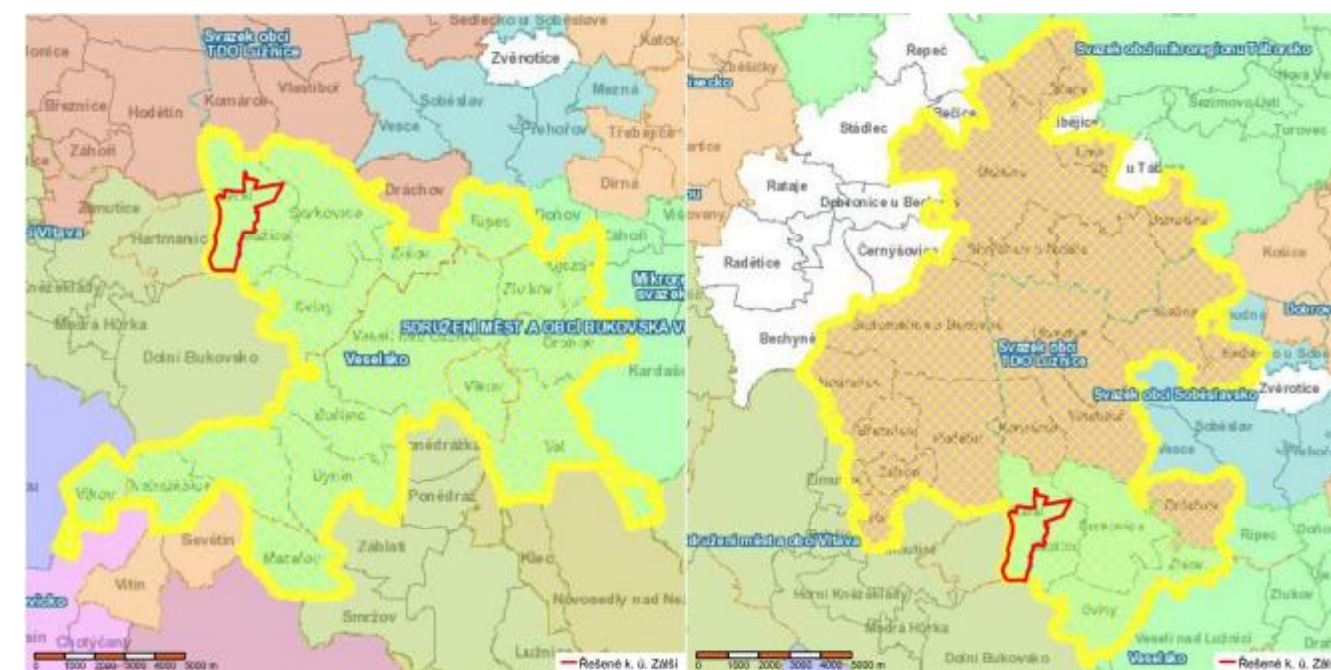
Vlastiboř je vesnice s nejucelenějším a umělecky mimořádně hodnotným souborem blatských vesnických statků. Usedlosti s obytnými objekty, špýchary a branami jsou bohatě zdobené, jakoby se důraz stavitelů soustředil na okázalost vnějšího vzhledu. Vlastiboř je rodištěm významného lidového stavitele Martina Patáka, který se zasloužil o výstavbu mnohých blatských usedlostí.

Záluží je vesnice s pravidelnou návší ve tvaru okrouhlice, která zůstala zcela nedotčena novou výstavbou a uchovala si obraz typického venkovského prostředí 19. století.

Borkovice jsou typicky zemědělskou obcí, ve které se dochovaly některé části kdysi velmi nákladné výstavby zemědělských usedlostí. Součástí Borkovic je i osada Jitra s památnou myslivnou. Původní sídlo bylo přestavěno na myslivnu panství Schwarzenbergů. Z jejích oken vyhlížel do kraje spisovatel Alois Jirásek, když psal svůj román „Proti všem“. Poblíž obce se nachází Naučná stezka Borkovická blata, která prochází přírodní rezervací se specifickou rašeliníšní vegetací, kterou představují blatkový bor a ostřicovo-suchopýrové mokřady.

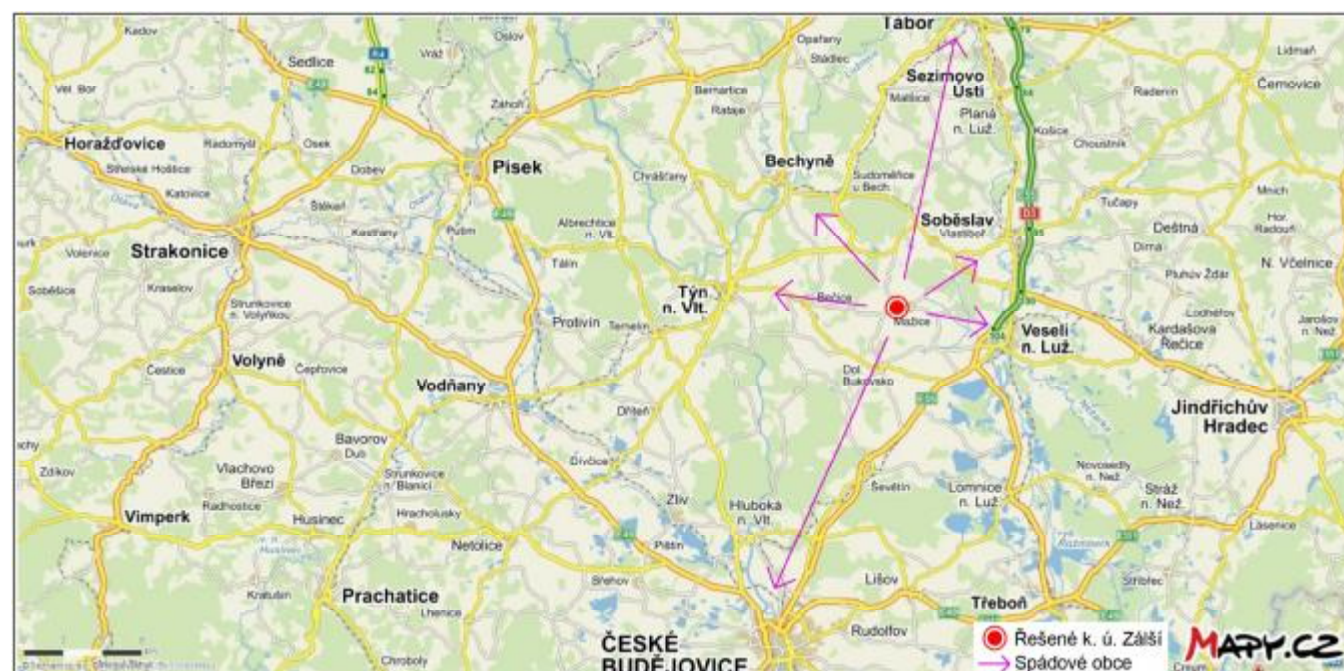
Svinky jsou zachovalou vesnicí s nepravidelnou návší, ve které se rovněž nachází hodnotné stavby rustikálního baroka s pozdně barokními štíty.

v regionu a očistu řeky Lužnice, a působí zde obecně prospěšná společnost „Místní akční skupina Třeboňsko o.p.s.“. Územní vazba k. ú. Záluží na mikroregiony a MAS je zobrazena na obr. č. 4, 5 a 6.

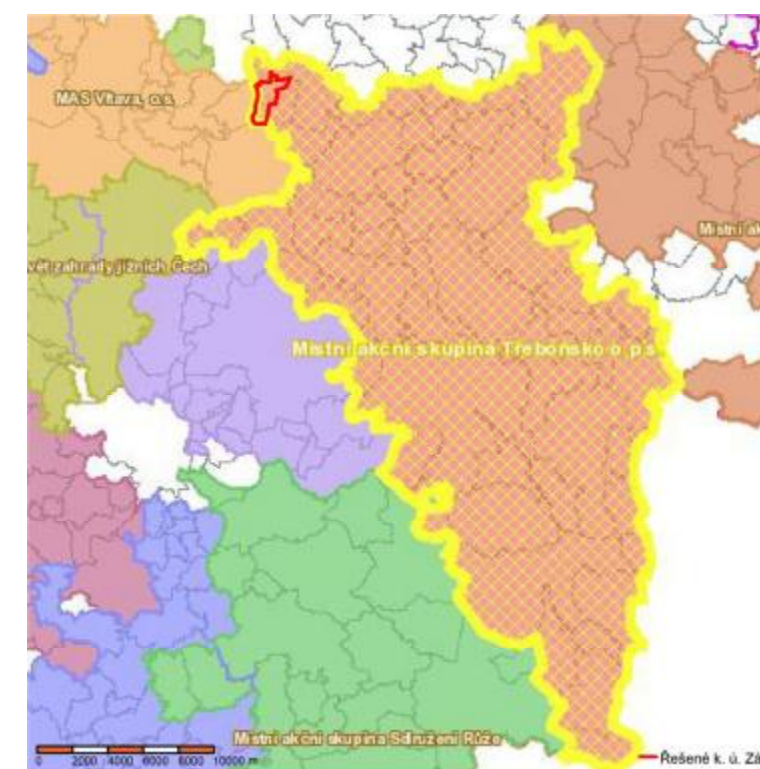
Obr. č. 4 – Územní vazba katastrálního území Záluží na Mikroregion Veselsko (<http://mapy.crr.cz/>)

Obr. č. 5 – Územní vazba k. ú. Záluží na Mikroregion Svazek obcí – TDO Lužnice (<http://mapy.crr.cz/>)

Obr. č. 3 - Lokalizace řešeného katastrálního území Záluží vůči spádovým obcím (www.mapy.cz)

Záluží se spolu s dalšími obcemi sdružuje v dobrovolném svazku obcí „Mikroregion Veselsko“, jehož hlavním cílem je regionální rozvoj, dále ve sdružení právnických osob „Mikroregion Svazek obcí – TDO Lužnice“, jehož cílem je spojení sil a prostředků členských obcí pro ochranu životního prostředí

Obr. č. 6 – Územní vazba k. ú. Záluží na Místní akční skupinu Třeboňsko (<http://mapy.crr.cz/>)

4.2.2 Občanská vybavenost a hospodářská zařízení

Z občanské vybavenosti se v obci Zálší nachází přímo v centru návsi obecní úřad a místní veřejná knihovna v klasicistní budově staré školy. Původní dvoutřídní základní škola byla zrušena roku 1992 a následná jednotřídní škola zde fungovala do roku 2009. Od té doby děti dojíždějí za vzděláním do 12 km vzdáleného Veselí nad Lužnicí. Obec zachovala původní třídu s dřevěnými lavicemi, podlahou a kamny v myšlence zřízení malého vesnického muzea školství na blatech. Druhá třída nyní slouží k setkávání občanů a maminek s dětmi. V budově školy se také nachází veřejnosti přístupná tělocvična.

Mezi další sportovní zařízení obce patří nově rekonstruované dětské hřiště nacházející se mezi školou a návěsní kaplí sv. Jana Nepomuckého. Na severovýchodním okraji návsi je situován barokní kostel s farou, který tvoří přístavbu zálšského zámku. Na návsi se rovněž nachází restaurační zařízení, před kterým stojí telefonní budka a turistické tabule. V roce 2012 vzniklo v Zálší rodinné muzeum u Hošků, kde je představen tehdejší život na blatech.

Ve volně zastavěném prostoru kolem dvou rybníků severně od návsi, který tvoří druhou návěs obce, stojí obchod se smíšeným zbožím a částečně kryté kontejnery na tříděný odpad. V blízkosti křižovatky dvou silnic III. třídy (č. 14718 a č. 1479) na jižním okraji obce se nachází autobusová zastávka dvou linek místního významu mezi Veselím nad Lužnicí a Klečaty a Soběslaví a Klečaty. Podél jihozápadně směřované silnice III. třídy (č. 1479) je asi 300 m za obcí situován hřbitov.

Z technické vybavenosti má obec Zálší zavedený pouze veřejný vodovod, kanalizaci a elektrické vedení. Součástí nového návrhu územního plánu obce je i čistička odpadních vod.

Obec je typicky vesnického charakteru bez místního průmyslu. Na východním okraji obce se nachází areál zemědělského družstva, který je spravován zemědělským obchodním družstvem Blata z nedaleké obce Borkovice, které se zabývá rostlinnou i živočišnou výrobou. V poslední době se v obci rozšířilo i soukromé podnikání, převážně ve stavebním oboru. Významnou součástí života obce je bohatý spolkový život. Velmi aktivní je zejména Občanské sdružení Blatka, které se zaměřuje převážně na obnovu a udržení tradic, dále Jezdecký klub Dollí zabývající se agroturistikou a v neposlední řadě i Sbor dobrovolných hasičů obce.

4.2.3 Doprava

Komunikační spojení řešeného katastrálního území s okolními obcemi je zajištěno dvěma silnicemi III. třídy (č. 14718 a č. 1479). Silnice III/1479 vedoucí severozápadně z obce Klečaty a pokračující jihozápadně do obce Horní Bukovsko prochází Zálším jen okrajově; samotné sídlo není průjezdné, protože místní komunikace procházející obcí směrem k severu je slepá, což zaručuje obci nízkou dopravní frekvencí a s tím související psychickou pohodu, která zpřijemňuje pobyt v jejím

okolí. Na jižním okraji obce se nachází hlavní křižovatka se silnicí III/14718 vedoucí jihovýchodně z obce Mažice. Současné trasování silnic v katastrálním území vychází z historicky původních cest vytvořených pro tehdejší potřeby cestování, přesun obyvatel a komunikaci s okolními obcemi. Tento historický fakt dokazuje, že obec v minulosti měla a v současnosti stále má určitý kontaktní význam pro své okolí. Stav komunikací v katastrálním území je poměrně dobrý, silnice nejeví známky závažnějších technických závad v podobě výmolů atd. Materiálem je živice.

Z hlediska dostupnosti projíždí Zálším v pracovních dnech pravidelné autobusové linky místního významu na trase Veselí nad Lužnicí - Klečaty a Soběslav - Klečaty. Krytá autobusová zastávka se nachází na jižním okraji obce blízko křižovatky dvou silnic III. třídy (č. 14718 a č. 1479). Železniční trať územím neprochází, nejbližší vlakové stanice jsou ve Veselí nad Lužnicí (12 km) a v Soběslavi (13 km).

4.2.4 Obyvatelstvo

V katastrálním území Zálší v současnosti žije celkem 263 obyvatel a nezaměstnanost zde dosahuje míry 14,68 %. Demografické údaje o obyvatelstvu, jako je složení obyvatelstva podle pohlaví a věku, přírůstek obyvatelstva a saldo migrace, jsou znázorněny v tabulkách č. 1 a 2. Vývoj počtu obyvatel a domů podle výsledků sčítání za období 1869 až 2001 je znázorněn v grafu č. 1.

Z tabulek č. 1 a 2 a grafu č. 1 vyplývá, že se počet obyvatel v katastrálním území v průběhu sledovaného období stále snižoval, výrazně zejména od 50. let 20. století, zatímco počet domů nepatrně vzrůstal. Tato skutečnost byla pravděpodobně způsobena faktorem přemísťování lidí z menších obcí za prací do měst a rozvojem chalupaření. Vzhledem k tomu, že počet narozených v současnosti převyšuje počet zemřelých a přirozený přírůstek tak dosahuje kladných hodnot (stejně jako saldo migrace obyvatel), dochází v řešeném katastrálním území v průběhu poslední doby k drobnému nárůstu počtu obyvatel.

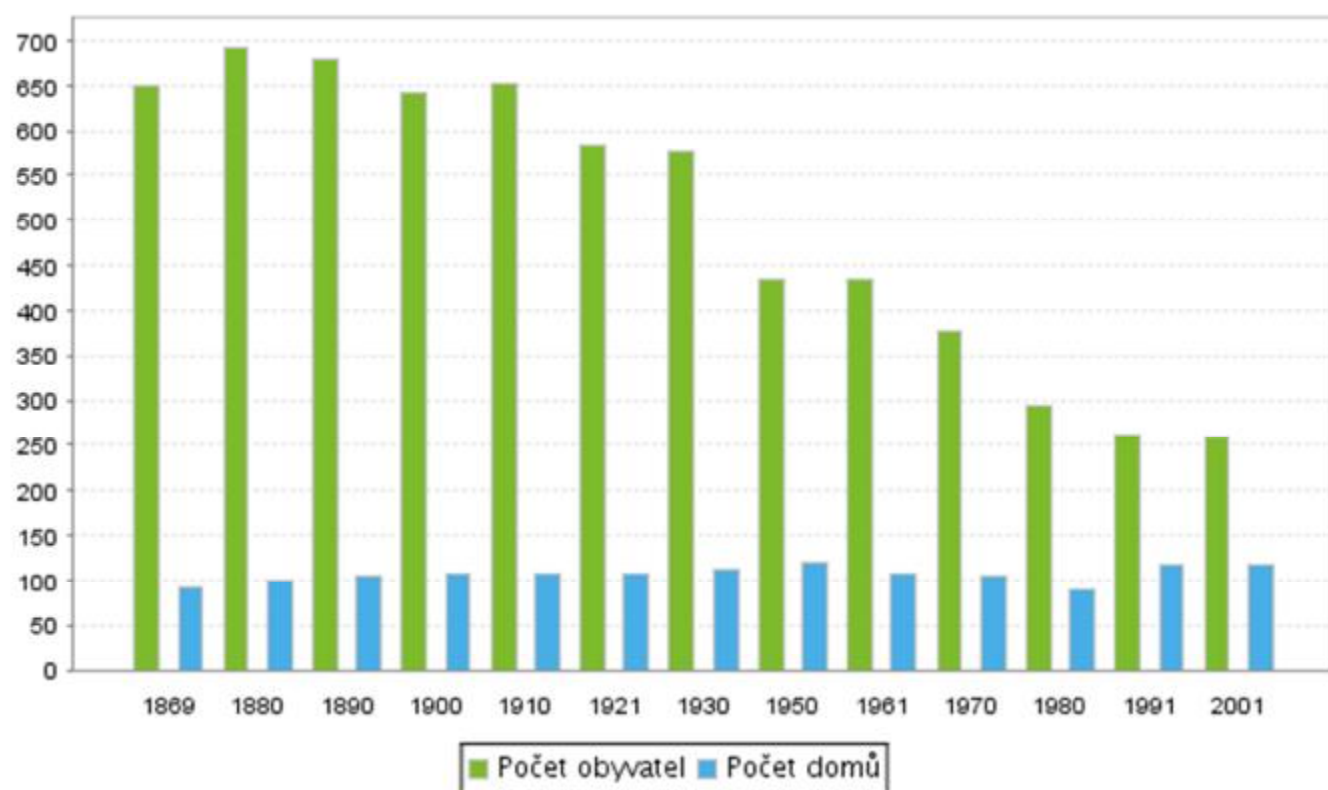
Počet obyvatel						
	Počet bydlících obyvatel k 31.12.2013	Počet obyvatel ve věku				Střední stav obyvatel k 1.7.2013
		0-14 let	15-59 let	60-64 let	65 a více let	
Celkem	263	34	162	17	50	256
Muži	129	15	85	6	23	127
Ženy	134	19	77	11	27	129

Tab. č. 1 – Počet obyvatel a složení obyvatelstva podle pohlaví a věku (www.risy.cz)

	Přírůstek obyvatelstva			Saldo migrace			Přírůstek/úbytek
	Živě narození	Zemřelí	Přirozený přírůstek	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Saldo migrace	
Celkem	5	3	2	6	3	3	5
Muži	2	3	-1	3	3	0	-1
Ženy	3	0	3	3	0	3	6

Tab. č. 2 – Přírůstek obyvatelstva a saldo migrace (www.risy.cz)

Graf č. 1 – Vývoj počtu obyvatel a domů podle výsledků sčítání za období 1869 až 2001 (www.czso.cz)

4.2.5 Územně plánovací dokumentace

Územní plán Zálší, pořízený v roce 2012, je koncepcí rozvoje území obce a ochrany jeho hodnot a znázorňuje stávající prvky a jejich změny, které se týkají samotné obce, ale i krajiny. Cílem ÚP je podporovat smysluplný a koncepční rozvoj obce, napomáhat účelnému využívání jejího území, regulovat stavební činnost a přitom sladit zájmy soukromých osob a dlouhodobé záměry obce.

Hlavní koncepční cíle územního plánu Zálší:

- navržení všestranného územního rozvoje celého správního území obce, který nebude kolidovat s přírodními a památkovými hodnotami území,
- přiměřený rozvoj venkovského bydlení v rodinných domech (plochy smíšené obytné),
- rozvoj a ochrana občanské vybavenosti,
- zásady řešení technické a dopravní infrastruktury,
- rehabilitace veřejných prostor obce,
- rozvoj rekreačního sportu a využití volného času obyvatel,
- rozvoj turistického a rekreačního využívání krajiny.

Návrh urbanistické koncepce zahrnuje řešení krajiny a jejího uspořádání (včetně systému ÚSES) a řešení zastavěného území a nově zastavitelných ploch (v jednotlivých plochách s funkčním využitím). Urbanistická koncepce vychází ze stávajícího uspořádání a umožňuje přiměřený rozvoj podložený konkrétními požadavky místních subjektů a obce.

Navržená míra rozvoje je přiměřená rozvojovému potenciálu řešeného území. Nové zastavitelné plochy jsou vymezeny s ohledem na potenciál rozvoje území a ve vztahu k míře využití zastavěného území. Pro novou zástavbu je teoreticky umožněno územním plánem využít stávající proluky a nevyužitá pozemky uvnitř sídla, ale z důvodu vysoké míry památkové ochrany sídla (vesnická památková rezervace) jsou tyto možnosti rozvoje silně omezeny požadavky na zachování a nenarušení kulturních hodnot území. Jsou navrženy nové zastavitelné plochy po obou stranách podél komunikace III/1479 na jihozápadním okraji sídla směrem ke hřbitovu - postupný růst sídla do krajiny. Plochy pro bydlení jsou funkčně určeny pro tzv. smíšené bydlení (bydlení v individuálních rodinných domech venkovského typu s možností drobného podnikání, drobné vybavenosti a hobby činností). Rozšířením stávající rozlohy sídla dojde ke změně hranice zastavěného území.

V rámci občanského vybavení je navrženo rozšíření plochy hřbitova směrem k obci. Nově vzniklá plocha bude mít za úkol rovněž vyřešit plynulý přechod mezi hřbitovem a bydlením. Druhá plocha občanské vybavenosti je navržena na jižním okraji sídla s využitím jako sportovní areál.

V rámci dopravní infrastruktury navrhuje územní plán podél komunikace III/1479 vedoucí jihozápadně od sídla směrem ke hřbitovu nové veřejné prostranství – chodník oddělený od vozovky, dále vjezdy, parkování a doprovodnou zeleň. V krajině jsou také navrženy nové účelové komunikace a propojení polních cest pro zpřístupnění hospodářských pozemků (v jižní a jihozápadní části území).

V rámci technické infrastruktury v obci Zálší se navrhuje výstavba nové oddílné splaškové kanalizace v rámci stávající a navrhované zástavby. Dále se navrhuje výstavba samostatné čističky odpadních vod na severním okraji sídla. Dnešní kanalizace bude sloužit pouze jako dešťová.

Stávající koncepce uspořádání krajiny je územním plánem zachována. Vztah sídla a krajiny není návrhem narušen, v ploše území Evropsky významné lokality Borkovická blata jsou důsledně zachovány stávající poměry (nejsou navrženy změny). V územním plánu jsou zaneseny nové prvky ÚSES definující interakční prvky na úrovni lokální. Interakční prvky v některých případech navazují na komunikace a ve všech případech korespondují se stávajícími vegetačními prvky, které se v krajině řešeného katastrálního území nacházejí.

4.2.6 Rekreační potenciál

(viz příloha č. 2 – Mapa rekreačního potenciálu)

Obec Zálší patří do významné oblasti jihočeské lidové architektury (tzv. selského baroka) nazvané Soběslavsko-Veselská blata, která tvoří velký oblouk kolem rozsáhlých rašeliníšť mezi městy Soběslav a Veselí nad Lužnicí. Soběslavsko-Veselská blata jsou díky svému zachovanému původnímu rázu obcí tvořena vesnickými památkovými rezervacemi Mažice, Zálší, Klečaty, Komárov, Vlastiboř a Záluží a vesnickými památkovými zónami Borkovice a Svinky. Vyhlášeny byly roku 1995 na základě cennosti těchto sídel i jednotlivých staveb. V celé oblasti Soběslavsko-Veselských blat bylo rovněž vyhlášeno 103 nemovitých kulturních památek, ze kterých se 15 nachází v obci Zálší. Jedná se o objekty barokně přestavěného zámku, klasicistní fary, barokního kostela Navštívení Panny Marie s renesanční kaplí sv. Václava, neorománské kaple sv. Jana Nepomuckého a 11 venkovských usedlostí typických pro blatskou lidovou architekturu selského baroka. Prakticky celá obec Zálší slouží jako ukázkový příklad tradiční jihočeské lidové architektury, tvořené mohutnými zemědělskými usedlostmi štítové orientace, ale i menšími domkářskými stavbami okapové orientace ve stylu selského baroka.

Obce Soběslavsko-Veselských blat se nachází po obvodu rozsáhlých chráněných rašeliníšť, která byla prohlášena roku 1980 přírodními rezervacemi Borkovická blata a Kozohlůdky a přírodními památkami Veselská blata. Do řešeného katastrálního území zasahují dvě oblasti přírodní památky Veselská blata, avšak nejedná se o rašeliníště, ale v severovýchodní části katastru o rašelinný les a v severní části katastru o systém podmáčených luk s významným výskytem chráněných druhů rostlin a živočichů, který byl také zařazen mezi evropsky významné lokality pod názvem Borkovická blata.

Nejznámější a nejvýznamnější je přírodní rezervace Borkovická blata, která se nachází asi 5 km severovýchodním směrem od obce Zálší. Jedná se o území s ochranou zachovalého fragmentu ekosystému ručně vytěženého rašeliníště přechodového pánevního typu s charakteristickou flórou a faunou. Ruční těžba rašeliny (tzv. „píchání borků“) zde probíhala již od poloviny 19. století, po sto letech ji nahradila těžba strojní a v současnosti se zde těží pouze v menší míře, k léčebným účelům. Součástí přírodní rezervace je i 5,5 km dlouhá naučná stezka Borkovická blata, která je z větší části vedena po povalových chodníčcích a na třiceti zastaveních a šedesáti informačních tabulích

návštěvníkům přibližuje bývalé způsoby těžby rašeliny, blatskou lidovou kulturu a místní flóru a faunu. Vyskytují se zde vzácné rostliny jako rojovník bahenní (*Ledum palustre*), borovice blatka (*Pinus rotundata*) a rosnatka okrouhlolistá (*Drosera rotundifolia*), která je rovněž symbolem této naučné stezky.

V řešeném katastrálním území začíná na křižovatce u kříže v jižní části obce modrá turistická trasa vedoucí po památkách lidové architektury kolem návsi, dále východně kolem zámku, kostela a posléze podél areálu zemědělského družstva rovnou přes pole a louky do obce Mažice a dále k Borkovickým blatům. Jelikož část trasy v řešeném území vede přes pole, nemusí být před sklizní nebo po deštích schůdná. Územím prochází také jedna žlutá turistická trasa, která vede přes obce Komárov a Klečaty, odkud kopíruje trasu vodního kanálu Blatská stoka a podél něj prochází severovýchodním cípem řešeného katastrálního území a vede dále do obce Borkovice a následně do Veselí nad Lužnicí. Trasa podél Blatské stoky vede po málo používané pěšině, která je v létě hustě zarostlá.

Katastrálním územím prochází rovněž dvě cyklotrasy vedené po silnicích III. třídy. První z nich, významnější, nazvaná Greenway selského baroka, vede jihovýchodně z obce Mažice a pokračuje severozápadně do obce Klečaty. Jedná se o úsek cyklotrasy spojující 12 obcí oblasti Soběslavsko-Veselských blat, ve kterých lze vidět nejkrásnější ukázky jedinečné architektury jižních Čech, tzv. selského baroka. Na 36 kilometrové trase mohou cykloturisté poznat místní krajinu a její historii, přírodu, kulturu i tradice. Okruh vede převážně po rovině, po okresních asfaltových silnicích. Výchozím městem je Veselí nad Lužnicí, odkud trasa vede přes Žišov, Borkovice, Svinky, Mažice, Zálší, Klečaty, Komárov, Svinky, Vlastiboř, Záluží a Dráčov zpět do Veselí nad Lužnicí. V některých obcích je možné nalézt i stylové ubytování. Greenway selského baroka navazuje na páteřní trasu Greenways Praha – Vídeň a její vznik podpořila v roce 2008 Nadace Partnerství.

Druhá cyklotrasa vede z obce Horní Bukovsko jihozápadní částí katastru na hlavní křižovatku v Zálší, kde se napojuje na Greenway selského baroka a pokračuje jihovýchodně do obce Mažice, odkud směřuje severovýchodním směrem k naučné stezce Borkovická blata a odtud dále do obce Vesce. Jedná se o 62 kilometrů dlouhou cyklotrasu, výchozím městem je Týn nad Vltavou a je směřována na Borkovická blata za poznáním místní lidové architektury a přírody.

V řešeném katastrálním území začínají svou trasu dvě hipostezky. První z nich začíná u silnice III/1479 jižně od hřbitova, odkud vede po účelové cestě podél potoka, kde se napojuje na silnici III/14718 a směřuje přes obec Mažice severovýchodně kolem Borkovických blat a přes obce Vesce, Nedvědice, Rybova Lhota, Skalice a Ústrašice do svého cíle Lhota Samoty u Plané nad Lužnicí. Druhá hipostezka začíná severozápadně kousek od obce na trase silnice III/1479 vedoucí do Klečat, odkud pokračuje dále severozápadním směrem přes obec Hodětín, západním směrem přes obce Záhoří a Čenkov u Bechyně do svého cíle v obci Smilovice. Obě hipostezky nejsou v řešeném území značené. V obci Zálší se nachází jezdecký klub Dolli, který se celoročně zabývá agroturistikou a veřejnosti nabízí ustájení vlastních koní, dále vyjíždky na koních, projíždky v kočáře se spřežením, ale také pořádá různé

akce jako den koní, letní tábory u koní, svatby, a nabízí také možnost hipoterapie. V sousední obci Mažice působí jezdecký oddíl Blatáček, který je zaměřen hlavně na parkurové skákání a nabízí rovněž možnost ustájení vlastních koní nebo vyjížděky do okolí.

V území se nachází také objekty drobné sakrální a světské architektury – dva kamenné pomníky, jeden kamenný kříž a čtyři litinové křížky. Na návsi vedle kaple sv. Jana Nepomuckého je umístěn pomník obětem první světové války a v blízkosti hřbitova se u silnice III/1479 nachází pomník místní pozemkové reformy roku 1924. Velký kamenný kříž stojí na křižovatce v jižní části obce, tři litinové křížky stojí pohromadě v jižní části katastrálního území uprostřed pole a čtvrtý litinový křížek se nachází na jižní hranici území u potoka. V této části území se v minulosti nacházely další dva křížky, které se bohužel nedochovaly. Drobná sakrální architektura v území dokládá odkaz barokního období.

Na jihovýchodní hranici katastrálního území se u silnice III/14718 nachází asi 190 let starý topol černý, který byl roku 1973 vyhlášen jako památný strom.

4.2.7 Památky

V obci Zálší se nachází celkem 15 objektů nemovitých kulturních památek. Jedná se o:

- barokně přestavěný zámek – původně renesanční tvrz (č. p. 1)
- klasicistní fara (č. p. 37)
- barokní kostel Navštívení Panny Marie s renesanční kaplí sv. Václava
- neorománská kaple sv. Jana Nepomuckého
- 11 venkovských usedlostí - č. p. 3, 4, 5, 6, 22, 23, 24, 32, 40, 41, 49.

V území se nachází také sedm památek místního významu v podobě drobné sakrální a světské architektury (dva kamenné pomníky, jeden kamenný kříž, čtyři litinové křížky) a památný strom.

Zálšský zámek

Rodinné sídlo (jediné dosud existující) větve Vratislavů z Mitrovic bylo postaveno někdy po roce 1586. Byla to první zděná stavba v Zálší. Tato renesanční tvrz je zachována dodnes. V roce 1640 k ní byla přistavěna zámecká kaple svatého Václava a sv. Ludmily. Roku 1724 došlo k velké barokní přestavbě zámku, ale také přistavbě barokního kostela Navštívení Panny Marie a klasicistní fary. Počátkem 19. století bylo zapotřebí provést některé opravy interiéru i exteriéru (střecha zámku byla šindelová), avšak v té době už Vratislavové sídlili v Dírné a zámek v Zálší začal chátrat.

V rámci pozemkové reformy koupil zámek se zbytkovým statkem Jan Kopřiva, který ho ale dále neudržoval. Po likvidaci zabraného statku připadl zámek v roce 1946 místnímu národnímu výboru, ale budova byla už ve špatném stavu. Byli zde dva nájemníci – kempelička a místní národní výbor. Kromě dvou místností byly všechny ostatní místnosti již neobyvatelné. V roce 1952 vymohl místní národní výbor na opravu zámku dotaci, avšak brzy se ukázalo, že opravu nebylo možné provést svépomocně. Střecha byla sešlá, část stropu a oken potřebovala vyměnit, fasáda opravit – samé řemeslné práce. A proto byla dotační částka zase vrácena. Na stavu zámku se nic nezměnilo ani v průběhu dalších deseti let. V roce 1958 zde ještě sídlilo zdravotní středisko a dočasně i JZD.

K celkové rekonstrukci došlo až v roce 1972, kdy byl opraven především krov, položena nová krytina a opravena a nabílána fasáda. V 90. letech objekt v restituci dostala rodina bývalého statkáře Kopřivy. Obecní úřad se ze zámku vystěhoval v roce 1990. Od té doby zámek opět chátral a jeho stav se měsíc od měsíce zhoršoval. Opadávající omítka alespoň odhalila původní sgrafitovou výzdobu, takže již není pochyb o tom, že se jedná o cennou původní renesanční stavbu. V posledních několika letech získal zámek nového majitele, který se opět pomalu pustil do opravy.

Kostel Navštívení Panny Marie

Kostel Navštívení Panny Marie se nachází v jihozápadní části obce Zálší a je stavební součástí areálu zdejšího zámečku. Z čtvercové dispozice zámku vybíhá a tvoří jeho jižní křídlo. Vnější fasádní úprava pocházející z čtvrtiny 18. století je řešena v průčelní části mohutným vstupním barokním portálem s umístěným aliančním znakem Vratislavsko-Valdštejnským.

Součástí Zálší byla od roku 1640 pouze zámecká kaple s oltářem sv. Václava a Ludmily, krucifixem, dvěma dřevěnými svícny a zámeckým kaplanem, ale věřící se do ní nemohli vejít, zejména při procesích. Pro sídlo panství to nebylo dobré vysvědčení, daleko odtud bylo do kostela v Bukovsku i na faru v Modré Hůrce. Proto zde nejdříve došlo ke zřízení farní administrativy. V roce 1722 byl František Pokorný ustanoven administrátorem a v roce 1723 se v Zálší sloužila první mše v nově vystavěném kostele Navštívení Panny Marie, vysvěceného až roku 1729 děkanem z Týna nad Vltavou, ze Soběslavi a dalšími. Administrátor započal zpětně od roku 1718 také s vedením matriky. Věž kostela byla roku 1886 opravena a starší zvon (88 kg) byl doplněn velkým zvonom (201 kg). O šest let později byla stará cibulová věž kostela nahrazena novou jehlanovou a břidlicová střecha věže plechem. Roku 1870 byl zakoupen bronzový lustr, vyrobený pražským pasířem Staňkem. V roce 1893 jsou od Emanuela Š. Petra, varhaníka z Prahy, pořízeny nové varhany.

V průběhu první světové války byly zabaveny pro válečné účely všechny zvony v Zálší i okolních obcích a také 27 cínových píšťal varhan. Sbirka na nový kostelní zvon se uskutečnila v roce 1923. Za druhé světové války roku 1942 byly opět zabaveny kromě jednoho kostelního všechny ostatní zvony.

V roce 1993 došlo k opravě kostela, ve které pod vedením faráře P. Josefa Stolaříka a vikáře P. Vladimíra Vlčka pomáhali především občané ze Zálší, Klečat, Mažic a Hartmanic. Opravil se krov, pod vedením tesaře Lišky byla zbourána věž a vyrobena její replika, střecha dostala nové tašky a zkrátka nepřišel ani vnitřek kostela a elektroinstalace. Zvenku byla obnovena omítka a odvodněno okolí. Oprava byla dokončena v roce 1994.

Kaple sv. Jana Nepomuckého

Neorománská kaple na návsi je z roku 1837. Zvon „klekáníček“ ulitý v Bellmanově pražském zvonařství (21 kg) věnoval roku 1862 inspektor velkostatku Jakub Pavlů. Podobné návesní kaple vyrostly i v dalších obcích spadajících pod zdejší farnost. Za první světové války byl kapli zabaven původní zvon a roku 1925 darovala pro kapli nový zvon Marie Benešová, který byl za druhé světové války opět zabaven. Roku 1991 byla provedena oprava kaple, při které byla oplechována věžička a položena nová krytina.

Zemědělská usedlost v Zálší č. p. 3

Nejstarší usedlost v Zálší vystavěná ve stylu selského baroka s bohatým členěným průčelím je situována v severozápadním rohu návsi. Jedná se o typickou mohutnou selskou usedlost se dvěma bohatě zdobenými štíty (obytného domu a sýpky), které spojuje do oblouku klenutá brána s malými dvířky. Čelní fasáda je nápadná hmotovou disproporcí domu a sýpky. Mohutná patrová sýpka s volným dekorem na ploché fasádě s kvádřovanou dvouobloukovou arkaturou je prací Františka Šocha z roku 1857. Zajímavé je i jemné rokokové ukončení štítu. Oproti tomu vlastní obytný dům, který pochází z roku 1801 a který byl roku 1930 přestavěn, je velice prostého výrazu, s trojúhelníkovým plochým štítem. Za domem pokračuje řada chlévů až ke stodole, která uzavírá prostor dvora. Vpravo přisedá k objektu domu mladší, přízemní, podélně (okapově) orientovaný statek č. p. 4 s falešným polopatrem.

Záznamy dokládají, že statek byl původně roubený a vždy sloužil k zemědělským účelům. Majitelé obhospodařovali 28 hektarů a chovali koně a dobytek. Soukromě hospodařili až do roku 1955, kdy za kolektivizace o svůj majetek přišli. Roku 1990 byl statek navrácen původním majitelům a na statku byla obnovena zemědělská činnost, ve které převládá rostlinná výroba a chov koní. Roku 1991 zde majitelé založili jezdecký klub JK Dollí, který má ve stálé péči 23 koní využívaných ke sportu a k hipoturistice. Roku 1995 byl statek vyhlášen nemovitou kulturní památkou. V roce 2006 získal statek Prestižní cenu hejtmána Jihočeského kraje za rekonstrukci rodinného selského statku.

Obr. č. 7 – Nejstarší zemědělská usedlost v Zálší č. p. 3 a sousední usedlost č. p. 4 (Voděra a Škabrada, 1986)

4.2.8 Zajímavosti

Soběslavsko-Veselská blata jsou oblastí kdysi rozsáhlých mokřadů, kde se rašelina začala tvořit po skončení doby ledové (zhruba před dvanácti tisíci lety) na místě někdejšího třetihorního jezera. Teprve na konci 13. století byla tato rozsáhlá močálovitá proláklina odvodněna vybudováním kanálu, tzv. Blatské stoky, který jako jeden z prvních melioračních zásahů v jižních Čechách umožnil tuto oblast osídlit a zemědělsky využít zdejší půdu. Vesnice zde vznikaly od 14. století a jejich názvy dokládají, o jaký kraj se jednalo - Klečaty (od zakrslých borovic - klečí), Komárov (od komárů), Záluží (obec za luhy), Borkovice (od borky, tj. rašeliny), Zálší (obec za olší). Tajuplné, do široka daleka táhnoucí se močály byly opředeny pověstmi o bludičkách, světýlkách a jiných podivných bytostech bizarního světa.

Na blatech probíhala již od poloviny 19. století ruční těžba rašeliny (tzv. „píchání borků“), po sto letech ji nahradila těžba strojní, v letech 1953-1980 se zde těžilo velkoplošně a celkem bylo vytěženo asi 1 700 000 tun rašeliny. V současnosti se zde těží pouze v menší míře, k léčebným účelům.

Blatská oblast je kromě lidové architektury charakteristická také lidovým oděvem – krojem. Blatský kroj, především ženský, je velmi bohatě zdobený typickými výšivkami s použitím korálek a penízků. Nejhonosnější součástí oblečení je blatská plena, která se váže přes měkký trojdílný čepec, před jehož krajkovým lemem vyčnívá zdobený vyšívaný pásek. Kolem krku je „výkladek“ nad vyšívanou náprsenkou. Mužský kroj je protiváhou barevné zdobnosti a košatosti ženského kroje. Mužský kroj je elegantní, ve svrchních kusech laděný do tmavě zelené či tmavě modré barvy. Kalhoty jsou ze žluté jelení kůže, ke kterým patří vysoké kožené boty. Na hlavách muži nosili vysokou kožešinou čepici.

Význam obce Zálší je podtržen a umocněn skutečností, že je rodištěm Jana a Františka Šochových, zručných zednických mistrů a známých lidových stavitelů a tvůrců charakteristického blatského stavebního stylu s bohatě zdobenými štítovými průčelími, který se nazývá selské baroko. Jan Šoch (1798–1867) v širším okolí stavěl a tvořil převážně štítové plastiky sýpek i obytných stavení (obce Komárov, Mažice, Zálší, Klečaty a Borkovice). Čerpal ze zkušeností z barokních staveb ve Vídni, ale vše přizpůsobil osobitému vkusu a lidové tradici jednotné blatské vesnice. Zejména motivy

monstrancí, křížků, čtyřlístků a kvítků, ozubených koleček a srdíček dodnes dokazují, jak Jan Šoch respektoval výrazově ušlechtilý ráz blatské oblasti. Jeho dílem v Zálší je statek č. p. 40 (z roku 1856) a patrová sýpka u statku č. p. 3 (z roku 1857). V jeho práci pokračoval syn František (1828 –1874).

Tajuplné místo na kopci uprostřed polí, kde se nachází tři litinové křížky je opředeno pověstí o neštěstí ve štěstí. Dříve tudy vedla vozová cesta z Horního Bukovska do Zálší. Jednou prý jely touto cestou tři svatební kočáry z Horního Bukovska do Zálší a kočí popoháněli koně, aby byli co nejdříve doma, jelikož se blížila bouřka. V tomto místě bývalé vozové cesty se všechny tři kočáry převrátily a z každého kočáru zahynuli dva lidé. Tři křížky jsou dodnes vzpomínkou na tuto nešťastnou událost.

K obci Zálší se váže rovněž text lidové písně ve stylu polky s názvem „Kde je Zálší jsou Mažice“:

*„Kde je Zálší, jsou Mažice
Nedaleko Svíny, Borkovice
Komárov a Klečata,
Tam jsou hezká děvčata*

*Jen jednou jsem přes blata šel
Abych jejich krásu také viděl
Svým očím jsem nevěřil
Když jsem blaťačku spatřil*

*My blaťačky hnědooký
My jsme přece jenom hezký holky
Kdo chce hezkou ženu mít
Musí na blata chodit*

Obec Zálší vyhrála v roce 2006 v soutěži Vesnice roku ocenění Zelená stuha za péči o životní prostředí v obci, péči o veřejnou a krajinou zeleň a krajinu a v roce 2007 získala 3. místo v soutěži Entente Florale Europe (Evropská kvetoucí sídla). Tato soutěž má třicetiletou tradici a pořádá ji Evropská asociace pro zahradní a krajinářskou tvorbu v Bruselu. Mezinárodní odborná porota posuzuje celkový vzhled obce, její zapojení do krajiny, kvalitu bydlení, ekologii, komunikaci radnice s lidmi i aktivní přístup obyvatel k utváření vlastního životního prostředí.

4.3 Historický vývoj území

4.3.1 Historický vývoj obce

První zmínka o obci Zálší se v historických pramenech objevuje v první polovině 14. století (konkrétně roku 1347). V této době vznikl pravděpodobně i místní hřbitov za obcí. Zálší nejdříve patřilo spolu s blízkými Borkovicemi, Mažicemi, Svinami, Svinkami a Vlastiboří pánům z Hradce. Roku 1354 prodal Zálší Oldřich mladší z Hradce bratrům Petrovi, Joštovi a Oldřichovi z Rožmberka, kteří ho přičlenili ke svému panství Dolní Bukovsko. V polovině 16. století se vesnice Zálší stala majetkem Hozlauerů z Hozlau (v letech 1541–1586) a součástí statku Bzí.

Roku 1586 koupil Zálší Jiří Vratislav z Mitrovic, který si zde vystavěl menší renesanční tvrz, první zděnou stavbu v obci. Vratislavové učinili ze Zálší správní středisko samostatného statku a byli zde vrchností až do zrušení feudálního vlastnictví pozemkovou reformou roku 1923. K renesanční tvrzi byla od roku 1640 přistavěna zámecká kaple s oltářem sv. Václava a Ludmily.

Roku 1724 byla v Zálší zřízena fara a renesanční tvrz byla přestavěna na barokní zámek, jak dokládá alianční erb Františka Karla Vratislava z Mitrovic a jeho manželky Marie Alžběty Kinské na fasádě budovy. Téhož roku byl k renesanční zámecké kapli přistavěn barokní kostel Navštívení Panny Marie, protože zámecká kaple nemohla pojmut velké množství věřících.

Vrcholná fáze výstavby typických blatských statků je v Zálší ohraničena léty 1840 a 1885. Místní lidoví zedníci mistři Jan Šoch a jeho syn František ze Zálší vytvořili společně s Martinem Patákem z Vlastiboře zcela nový typ jihočeského statku s bohatým členěním průčelí (tzv. selské baroko). Typickou stavbou tohoto stylu je mohutná selská usedlost se dvěma bohatě zdobenými štíty, které spojuje do oblouku klenutá brána s malými dvířky. Štíty jsou krásně zdobeny, mají bohaté obrysy, plocha je často dělena náznakem ozdobných sloupců, doplněna obloučky, stylizací srdíček, čtyřlístků, lučních květů, koleček, sluníček a květináčů. V této době byla přestavěna většina místních usedlostí.

Roku 1837 byla na návsi vystavěna neorománská kaple sv. Jana Nepomuckého se zvoničkou. Po roce 1849 byly k obci Zálší připojeny obce Klečaty a Horní Bukovsko. Klasicistní budova školy vznikla roku 1856. V době svého rozkvětu, v polovině 80. let 19. století, měla škola celkem 230 žáků, a proto byla ze dvou tříd rozšířena na třídy tři. Na počátku 20. století žáků ubývalo, škola se stala dvojtřídní a posléze jednotřídní. Většina budovy začala již tehdy sloužit obecním účelům. Byla zde umístěna poradna pro matky a kojence, od října 1948 i veřejná knihovna a od roku 1950 obřadní síň.

V roce 1972 došlo k celkové rekonstrukci zámku, kdy byl především opraven krov, položena nová krytina a opravena a obílena fasáda. Dnes opět chátrá a opadávající omítka odhaluje původní renesanční sgrafitovou výzdobu. V roce 1995 bylo Zálší prohlášeno vesnickou památkovou rezervací s patnácti nemovitými kulturními památkami.

V současnosti je Zálší již samostatnou obcí a spadá pod ní i nedaleká obec Klečaty. Své jméno obec získala od rozsáhlých porostů olší (za olší), podobně jako Klečaty od zakrslých borovic (klečí).

4.3.2 Historický vývoj katastrálního území

Povinné císařské otisky z 20. až 40. let 19. století dokazují, že historické hranice katastrálního území se od současných trochu lišily. Severovýchodní cíp dnešního území směrem k blatům v minulosti patřil ke katastru obce Mažice. Naopak v jižní části území byl součástí katastrálního území Zálší rovněž katastr sousední obce Horní Bukovsko. Ostatní hranice přetrvaly ve své podobě až do současnosti.

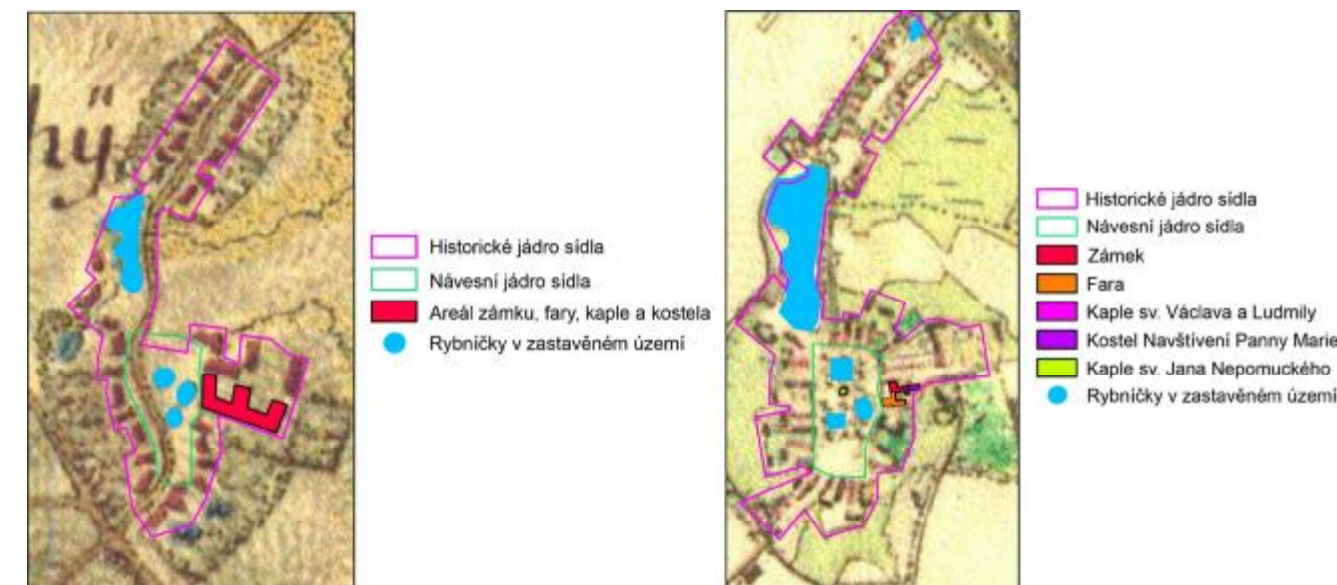
4.3.3 Historický vývoj půdorysného typu obce

Půdorysným historickým jádrem obce Zálší je pravidelná lichoběžníková náves již středověkého založení (1347), původně se třemi rybníčky, která byla vymezena velkými usedlostmi. V této době vznikl pravděpodobně i místní hřbitov za obcí. Později vznikl na východní straně návsi vrchnostenský prostor s renesanční tvrzí (1586), pozděně renesanční kaplí sv. Václava a Ludmily (1640) a rozsáhlým hospodářským dvorem. Severně od návsního jádra obce došlo podél komunikace a posléze i kolem velkého rybníka k rozvoji mladší rozvolněné domkářské zástavby, která přecházela severně v pravidelnou širokou ulicovou zástavbu. V roce 1724 byla původní tvrz barokně přestavěna, u kaple vzniklo dlouhé východní křídlo, ke kterému byl přistavěn barokní kostel Navštívení Panny Marie. K budově zámku byla připojena i klasicistní fara. Tato situace je zobrazena na mapě I. vojenského mapování z 60. – 80. let 18. století (obr. č. 8).

Mapa II. vojenského mapování (obr. č. 9) a časově shodné povinné císařské otisky (stabilní katastr) z 20. – 40. let 19. století (obr. č. 11) dokládají, že došlo k uzavření zástavby návsi v severní části a rozvoji další výstavby podél rybníka na sever od návsi. V těchto mapách byla poprvé také zobrazena neorománská návsní kaple sv. Jana Nepomuckého (1837), velká sýpka v jižní části obce umístěná za křižovatkou hlavních cest a malá vodní nádrž v severní části ulicové zástavby. Podrobnější císařské otisky (obr. č. 11) ukazují, že v 1. třetině 19. století vymezovaly náves usedlosti svými převážně štítově orientovanými domy a sýpkami, z nichž většina byla stále dřevěného provedení, ale už se zde současně nacházely i nejstarší stavby zděné.

Mapa III. vojenského mapování ze 70. – 80. let 19. století (obr. č. 10) dokazuje, že v období od 50. do 80. let 19. století docházelo v obci k přezdívaní dřevěných staveb a k vrcholné fázi výstavby typických zděných blatských statků. Na mapě je poprvé zobrazena i klasicistní budova školy (1856). Půdorys obce se od předchozího mapování nijak nezměnil.

Do současné podoby zastavěného území obce bylo historické jádro doplněno o hustou drobnou výstavbu okapové orientace podél komunikace a rybníka severně od návsi, která propojila náves s ulicovou zástavbou, a také o rozvolněnou zástavbu podél druhé strany rybníka, která dotvořila kompaktní půdorys obce. Na severním konci ulicové zástavby obce vznikla ještě kolmá ulicová zástavba, která je v obci nejmladší. Drobná rozptýlená zástavba proběhla i v jižní části obce za křižovatkou dvou silnic. Na východním okraji obce byl vystavěn areál zemědělského družstva.

Obr. č. 8 - Historický vývoj půdorysného typu obce – I. vojenské mapování

Obr. č. 9 - Historický vývoj půdorysného typu obce – II. vojenské mapování

Obr. č. 10 - Historický vývoj půdorysného typu obce – III. vojenské mapování

Obr. č. 11 - Historický vývoj půdorysného typu obce – Povinné císařské otisky (Stabilní katastr)

4.3.4 Historický vývoj cestní sítě, vodních ploch a vodotečí, lesů, zemědělských ploch a rozptýlené zeleně

(viz příloha č. 3 – Mapa historického vývoje území)

Historický vývoj krajinných změn v území je možný vyčíst z historických map I. – III. vojenského mapování (obr. č. 12, 13, 14) a císařských otisků (obr. č. 15) v porovnání se současným stavem.

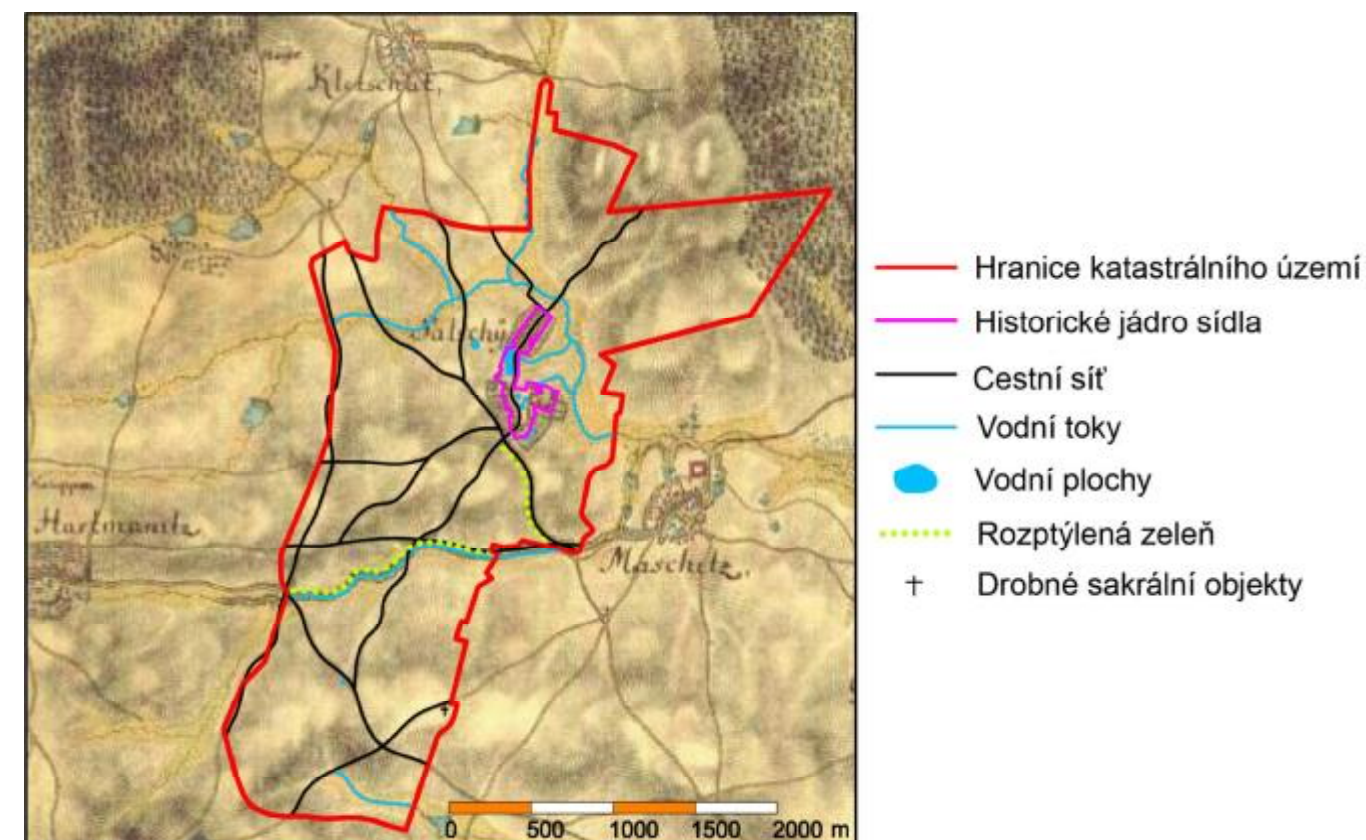
Historický vývoj cestní sítě prošel během historie různými úpravami. Důkazem je velké množství zaniklých cest zobrazených již v I. vojenském mapování (obr. č. 12), které umožňovaly velmi dobrou prostupnost celého řešeného území křížem krážem ve všech směrech. Mapa II. vojenského mapování (obr. č. 13) dokazuje hustší cestní síť především mezi ornou půdou v jižní části katastrálního území. Na císařských otiscích (obr. č. 15) a III. vojenském mapování (obr. č. 14) došlo k úbytku těchto nových cest a k ustálení na původní stav. Do současné podoby se dochovaly pouze hlavní silnice spojující obec Zálší se sousedními obcemi a částečně i některé další cesty, avšak již méně významné, které dnes slouží jako účelové komunikace pro zemědělskou techniku. Prostupnost území se velmi výrazně snížila a krajina se tak stala méně atraktivní a dosažitelnou. K jedinému skutečnému rozšíření účelových cest došlo pouze v severovýchodním cípu katastrálního území, protože v minulosti nebyla tato část směřující k blatům vůbec průchozí z důvodu přítomnosti zamokřených luk a pokračujících rašeliníšť.

Vývoj vodních ploch v řešeném území zaznamenal v minulosti rovněž úbytek. I. vojenské mapování (obr. č. 12) zobrazuje šest rybníků v zastavěném území (tři na návsi, jeden velký severně od návsi a dva na jihovýchodním konci obce) a dva rybníky ve volné krajině uprostřed polí (jeden se nachází v jižní části katastru a druhý severozápadně kousek od obce). II. a III. vojenské mapování (obr. č. 13, 14) a císařské otisky (obr. č. 15) shodně zobrazují stejnou situaci - úbytek dvou menších rybníků na jihovýchodním konci obce a vznik šesti nových rybníků ve volné krajině (jeden uprostřed polí v jižní části katastru, dva uprostřed polí jižním směrem kousek od obce a dva v severozápadní části katastru poblíž silnice na Klečaty) a jedné vodní nádrže na severním konci obce. V současnosti se v zastavěném území nachází už jen jeden rybník na návsi, dva rybníky v severním prostoru poblíž návsi a jedna nádrž na severním okraji obce. Ve volné krajině se dochoval pouze jeden rybník uprostřed polí v jižní části katastru a vybudována byla velká závlahová nádrž v severovýchodním cípu katastrálního území. Historické mapy dále dokazují, že ve vývoji vodních toků nedošlo v minulosti k žádným změnám. Ty přinesly až novodobé technické úpravy ve 20. století spojené s napřimováním a prohlubováním koryt a vybudováním melioračních stok (kanálů) na zamokřených loukách v severní části katastru.

Všechny historické mapy shodně dokládají, že se v řešeném území žádné rozsáhlejší lesní plochy nenacházely, do území zasahuje pouze malá část blatského lesa ze severovýchodního cípu katastru. Do současnosti přibyla ještě zalesněná plocha, která navazuje na severovýchodní okraj obce.

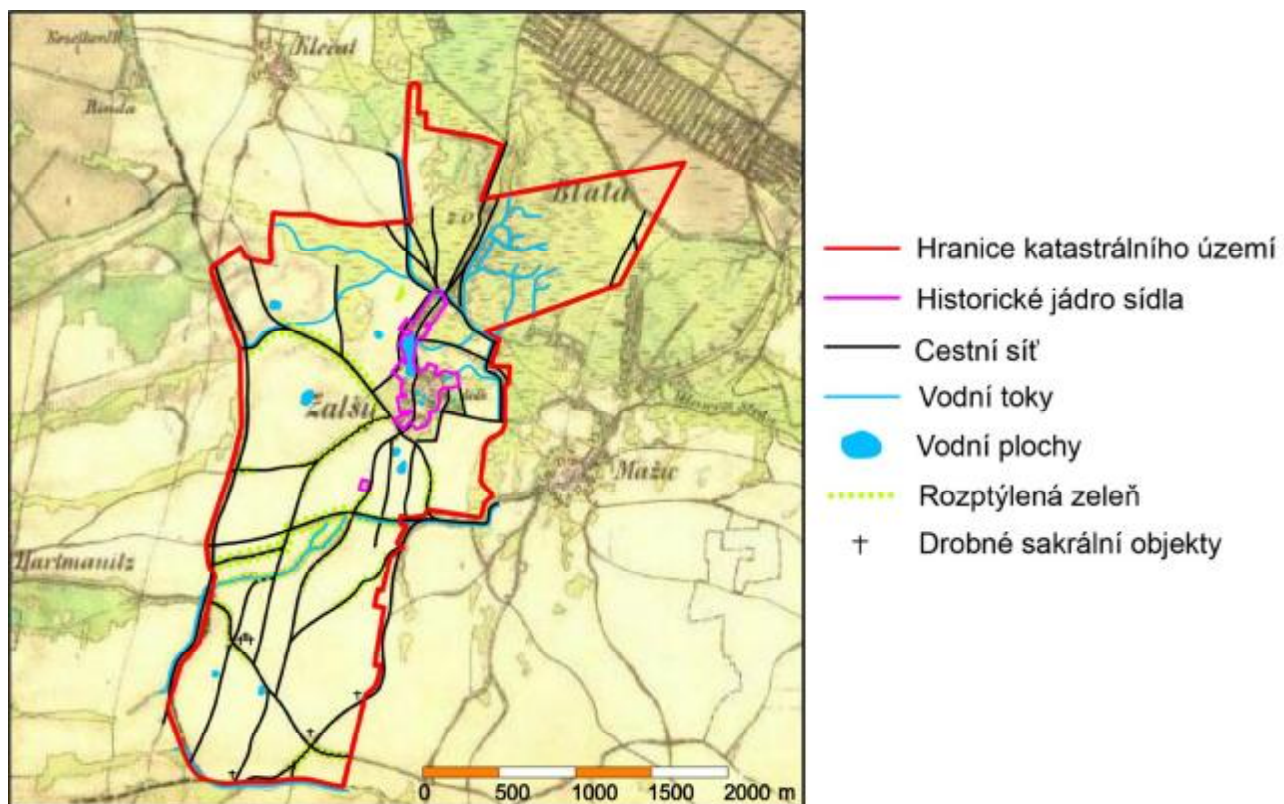
Veškeré zemědělské plochy (orná půda i trvalé travní porosty) nezaznamenaly na historických mapách žádné výrazné změny, což značí téměř zachovanou strukturu využití zemědělského půdního fondu. Do současné podoby došlo k založení trvalých travních porostů na jihu a jihozápadě od obce v blízkosti silnice mezi Mažicemi a Klečaty a v jihozápadní části poblíž hřbitova mezi silnicí a potokem. K rozšíření TTP došlo na severovýchodní hranici zastavěného území. Naopak v severovýchodním cípu katastrálního území došlo ke zrušení TTP, kde byla půda z části zalesněna, z části začala být hospodářsky využívána jako orná půda a došlo zde k založení závlahové nádrže.

Rozptýlená zeleň liniového charakteru se na historických mapách vyskytovala téměř podél všech komunikací (s jejich zánikem zmizela i doprovodná zeleň) a vodních toků na jihu a východě od obce. Bodová rozptýlená zeleň se v území nacházela sporadicky, uprostřed polí směrem na západ a severozápad od obce. Do současné podoby se dochoval prořídlý liniový doprovod komunikace III/1479 směrem ke hřbitovu a za ním, dále doprovod účelové cesty podél meze jihozápadně od obce a doprovod vodního toku procházejícího jižní částí katastru. V současnosti se v území nachází mnohem větší podíl doprovodné vegetace vodních toků, především v severní a severozápadní části na plochách trvalých travních porostů, a bodové rozptýlené zeleně uprostřed polí ve všech částech katastru.

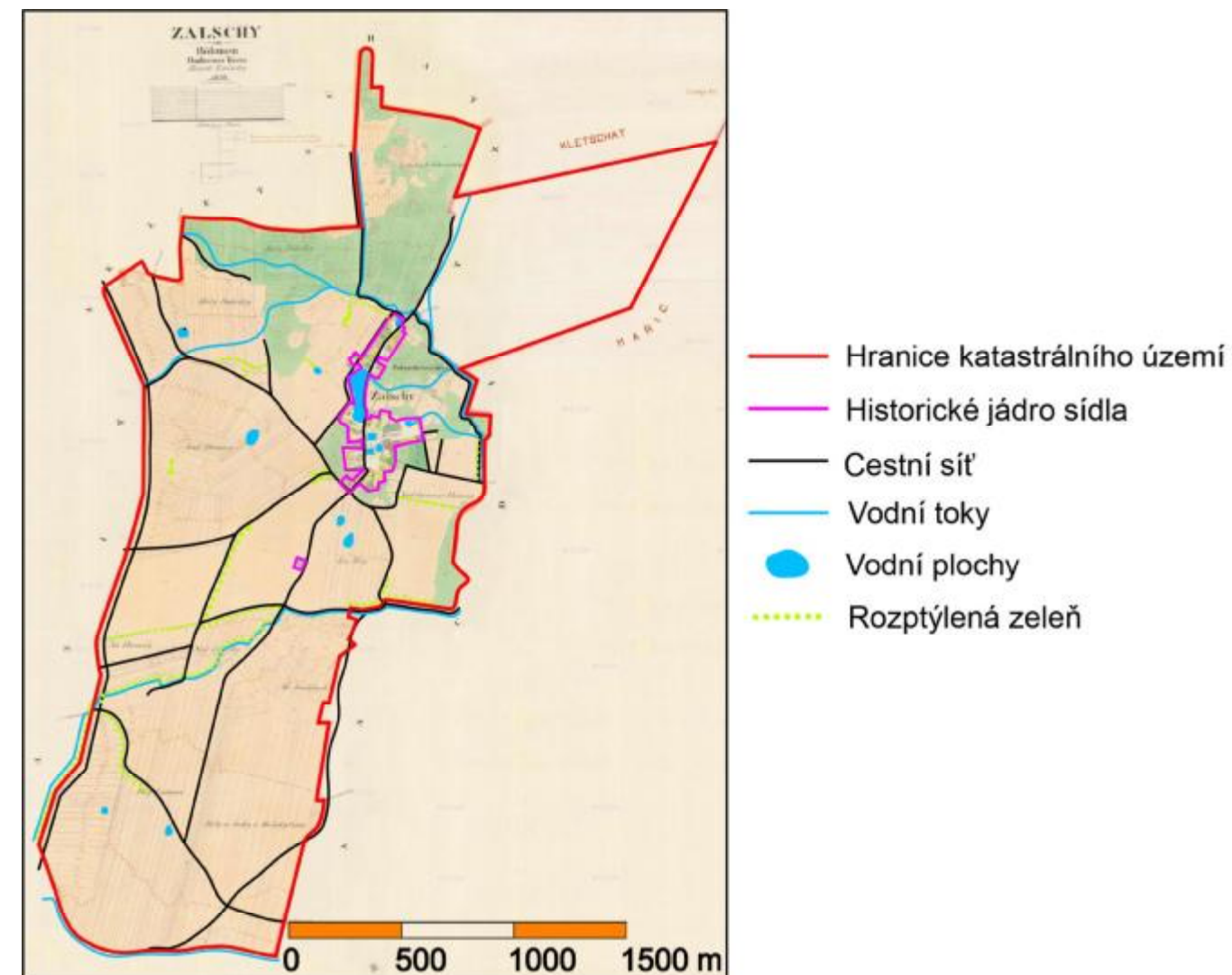

Obr. č. 12 – Historický vývoj uspořádání katastrálního území – I. vojenské mapování

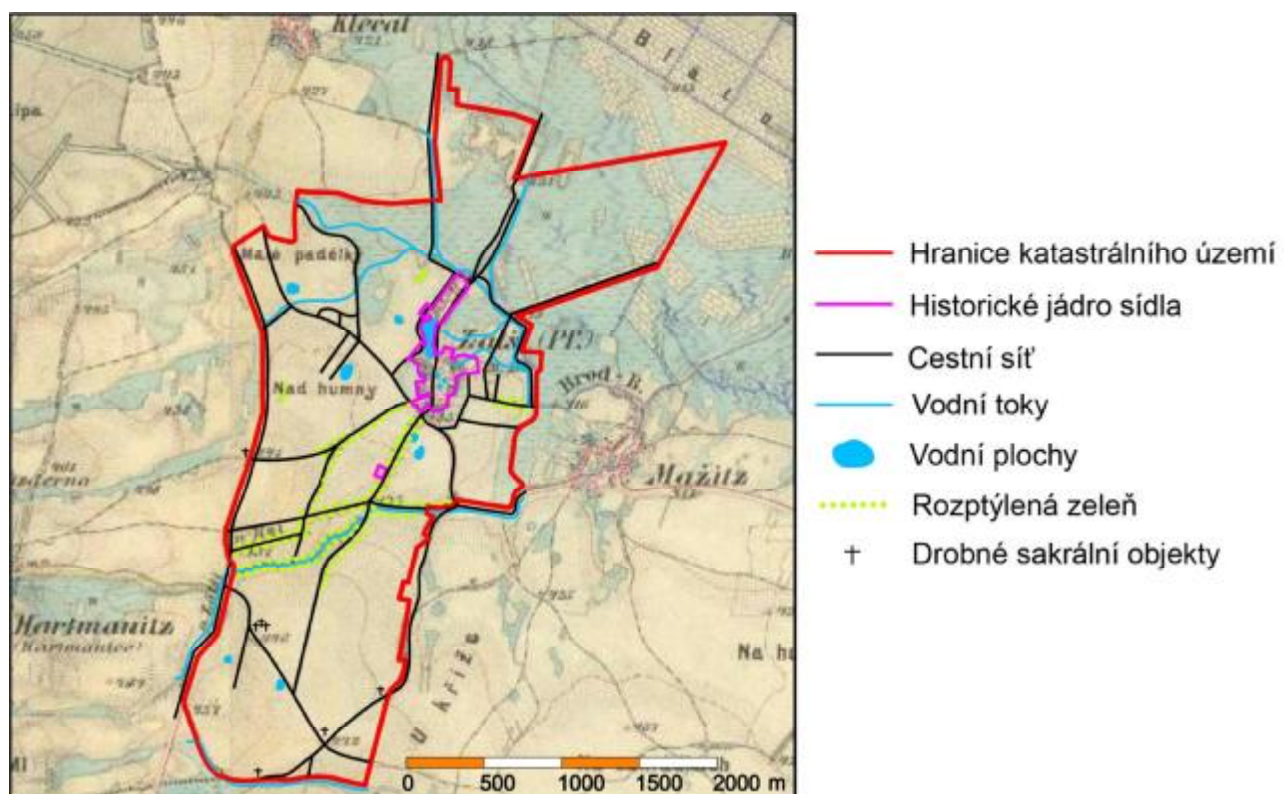

Obr. č. 13 – Historický vývoj uspořádání katastrálního území – II. vojenské mapování

Obr. č. 15 – Historický vývoj uspořádání katastrálního území – Císařské otisky (Stabilní katastr)

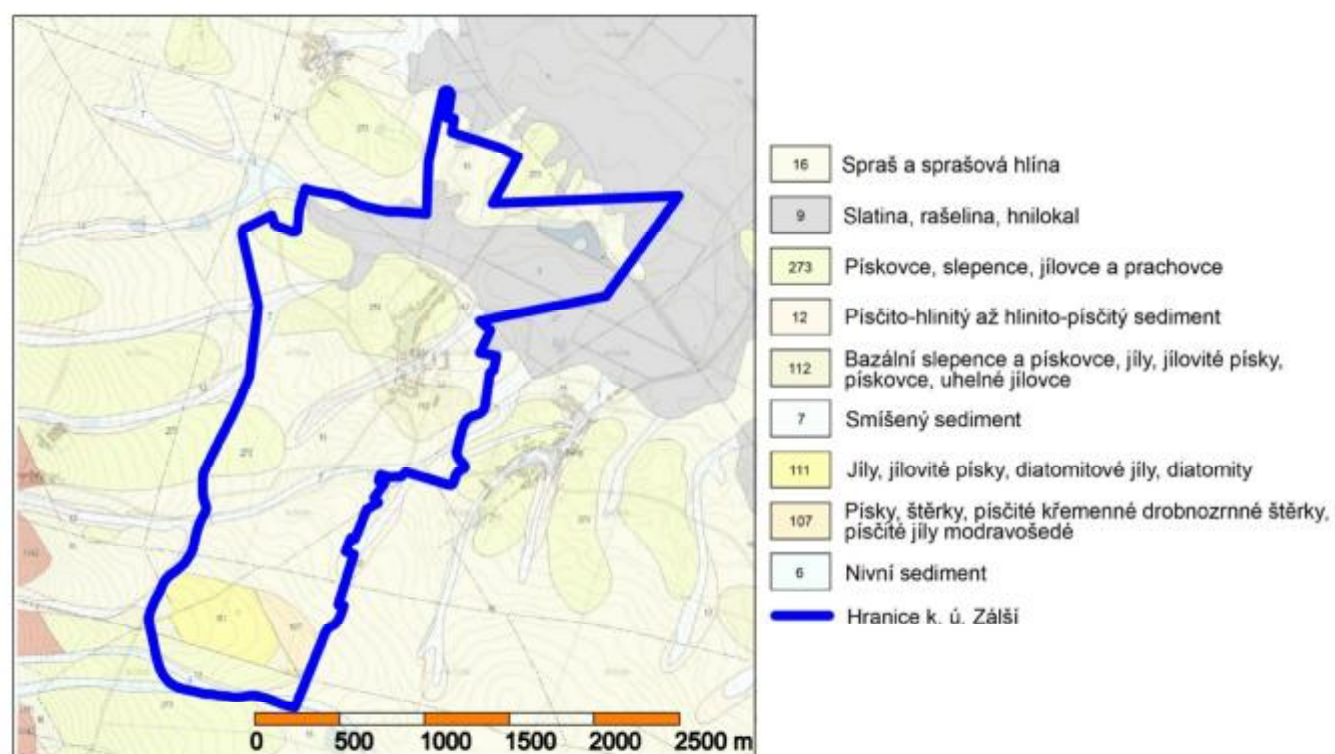
Obr. č. 14 – Historický vývoj uspořádání katastrálního území – III. vojenské mapování

4.4 Přírodní podmínky

4.4.1 Geologické a půdní poměry

Geologicky je řešené katastrální území Zálší velmi rozmanité. Převážná většina extenzivně využívané severní části katastru, kterou tvoří chráněná přírodní území, má geologický původ ve slatinách, rašelinách a hnilokalech. Střední a jižní části katastrálního území tvoří spraše, sprašové hlíny, dále pískovce, slepence, jíly, jílovité písky, jílovce a prachovce, z malé části také písky a štěrky. Tento geologický profil svědčí o dobré úrodnosti půd s tímto původem. To je pravděpodobně důvodem, proč jsou tyto části území intenzivně zemědělsky využívány. V návaznosti na vodní toky se v území nachází také sedimenty (smíšené, písčito-hlinité až hlinito-písčité a nivní). Geologie území je zobrazena na obr. č. 16.

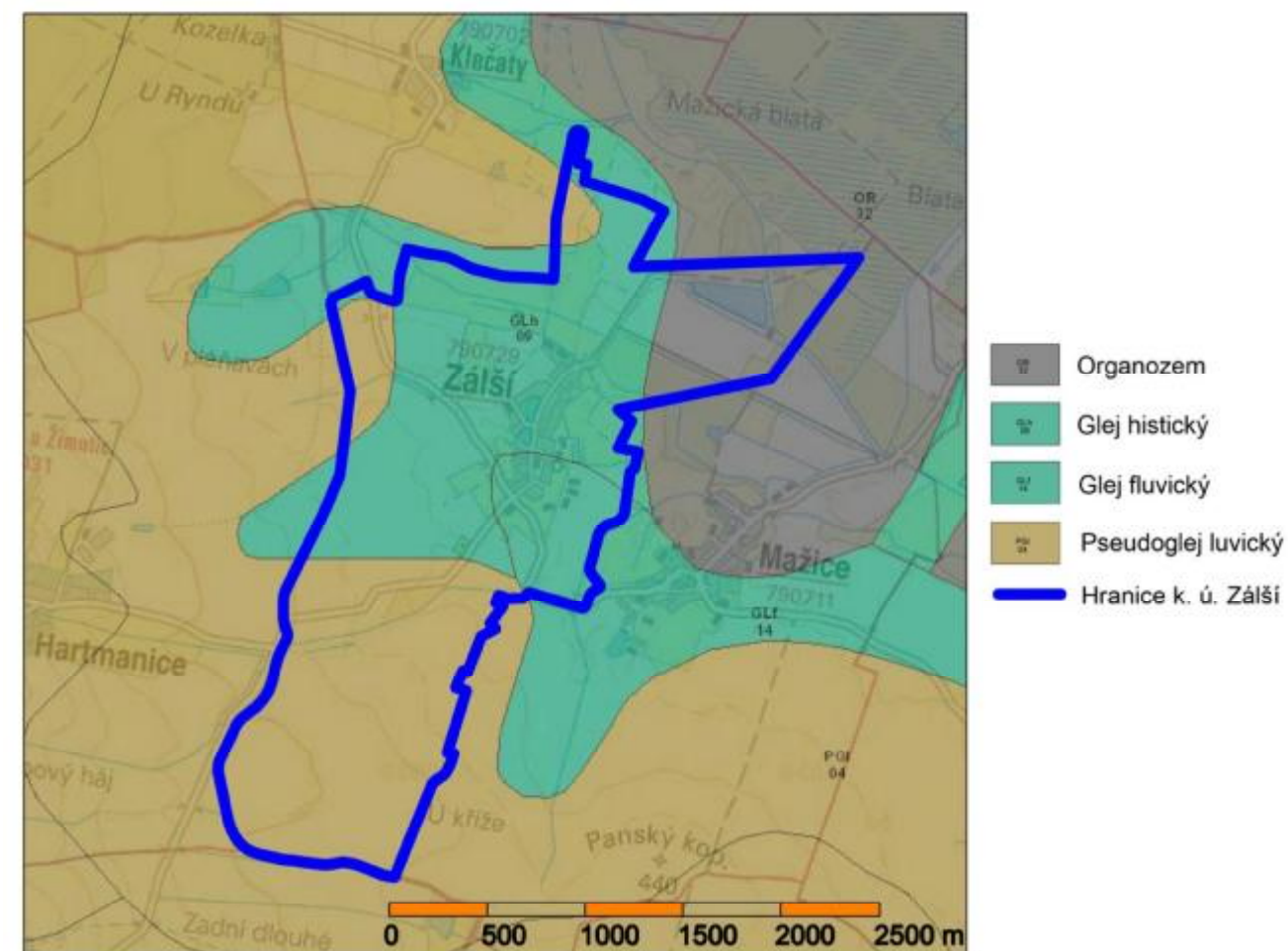
Obr. č. 16 – Geologické poměry katastrálního území (<http://geoportal.gov.cz/web/quest/map>)

Z hlediska půdních charakteristik je řešené území rozděleno do čtyř typů půdních profilů. Severovýchodní cíp katastrálního území zabírá organozem, severní, střední a západní části území glej histický a částečně glej fluvický a celou jižní část území pseudoglej luvický.

Organozem neboli rašelinistní půda vzniká na organických substrátech a vyznačuje se vysokým podílem organických humózních látek, které vznikají nedokonalým rozkladem odumřelých organických zbytků pod vodou (tzv. rašeliněním). Vlastní půda vzniká aktivizací a osídlením vrchních vrstev rašeliny vegetací. Organozemě se vyznačují silně kyselým pH, nedostatkem minerálních látek a prosycením vodou. Hlavním půdotvorným procesem je hromadění rašeliny.

Gleje vznikají dlouhodobým působením podzemní vody, jejíž hladina se nachází mělko pod povrchem. Může u nich docházet k hydrogenní akumulaci humusu. Gleje mají různou zrnitost a chemické vlastnosti, většinou jsou však kyselé až mírně kyselé s nenasyceným až mírně nasyceným sorpčním komplexem. Gleje se často nachází na rozhraní rašelinných půd, což odpovídá situaci v řešeném území. Hlavním půdotvorným procesem je glejový proces. Glej histický je charakterizován rašelinným horizontem o mocnosti 0,25 - 0,5 metru. Glej fluvický je tvořen nivními sedimenty, v minulosti zaplavovanými, což potvrzuje přítomnost vodoteče v území. Díky anaerobnímu prostředí má zvýšený podíl organických látek.

Pseudoglej je půdní typ typický pro oblasti třetihorních pánví, v tomto případě pro Třeboňskou pánev. Vzniká v místech periodicky se opakujícího převlhčování a vysušování půdního profilu, s čímž souvisí jeho základní půdotvorný proces oglejení, při kterém se zároveň střídá redukce a oxidace železa a manganu. Situace půdních poměrů území je zobrazena na obr. č. 17.

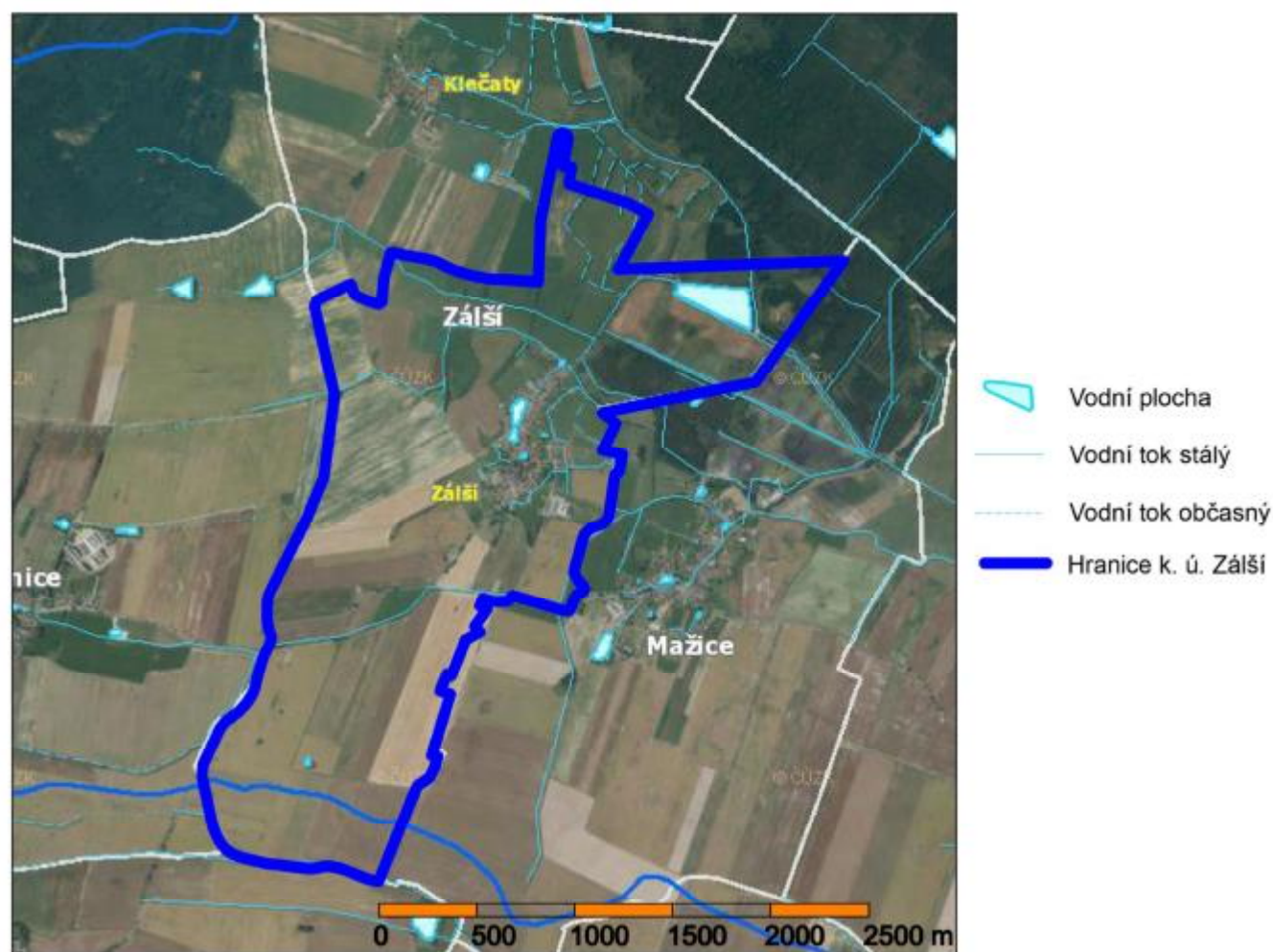
Obr. č. 17 – Půdní poměry katastrálního území (<http://geoportal.gov.cz/web/quest/map>)

4.4.2 Hydrologické poměry

Katastrální území Zálší patří do povodí Blatské stoky, která protéká severovýchodní částí území, jako přítoku Bechyňského potoka. Na severním okraji obce Zálší protéká potok Brod, který vytéká z Dolejšího rybníka. Střední částí území protéká potok Stružka. Jižní hranici katastru tvoří Olešenský potok. V řešeném území (převážně v jeho severní části) se nachází celá řada otevřených melioračních stok (kanálů). V obci se nacházejí čtyři rybníky, na severním okraji obce je situována požární nádrž a v severovýchodním cípu území leží velká retenční a závlahová nádrž. Ve volné krajině se nachází jeden rybník (uprostřed polí v jižní části katastru). Zdroj pitné vody se v řešeném území nenachází.

Výskyt napřímených vodních toků má negativní vliv při intenzivních srážkových událostech a nedostatek lesních ploch způsobuje sníženou retenci vody. Z tohoto důvodu byly v území vybudovány meliorační stoky, které slouží jako občasné vodní toky, a také retenční vodní nádrže. Hydrologické poměry řešeného území jsou zobrazeny na obr. č. 18.

Obr. č. 18 - Hydrologické poměry katastrálního území (<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

4.4.3 Klimatické údaje

Z hlediska zařazení území do klimatické oblasti dle Quitta (1971) se jedná o kategorii mírně teplé oblasti MT 9, která je charakterizována následujícím popisem:

- dlouhé léto, teplé a suché až mírně suché,
- krátké přechodné období s mírným až mírně teplým jarem a mírně teplým podzimem,
- krátká zima, mírná a suchá, s krátkým trváním sněhové pokrývky.

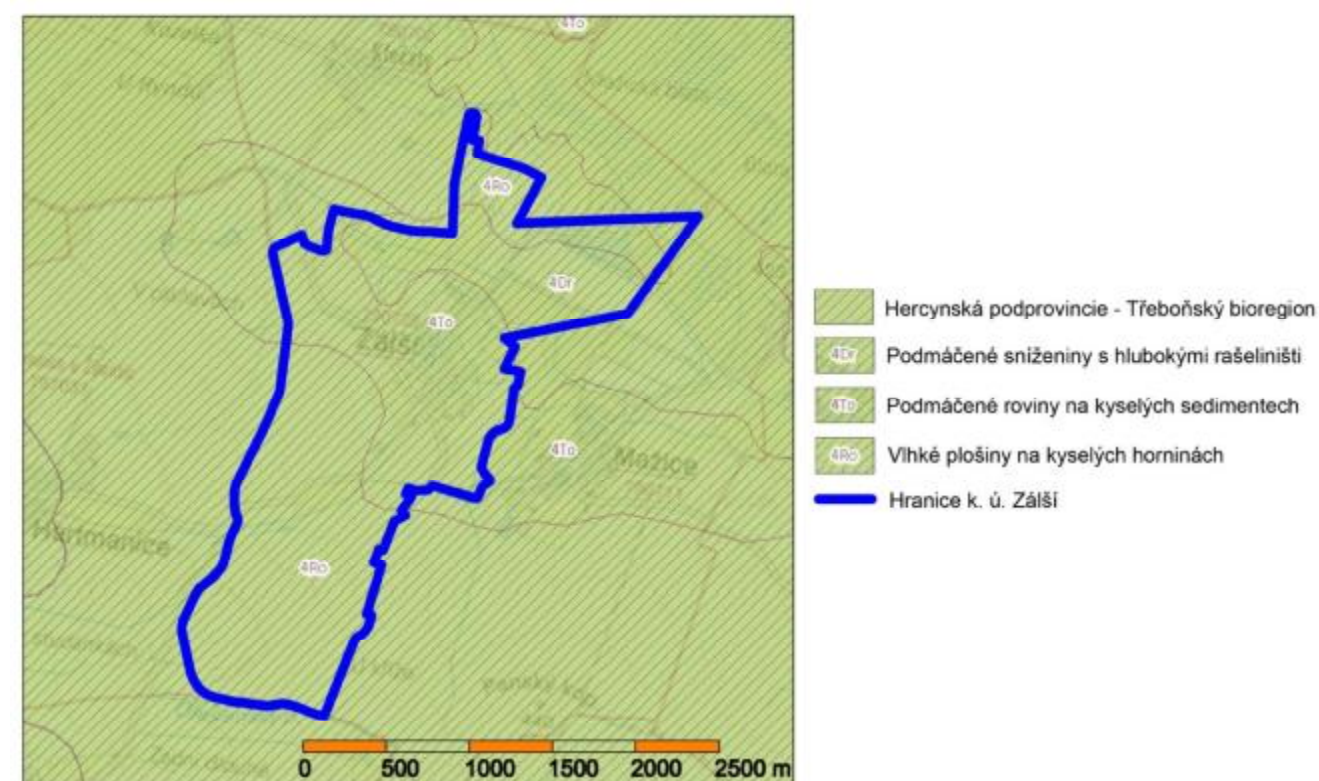
Detailní charakteristické údaje klimatické oblasti MT 9 jsou vyznačeny v tabulce č. 3.

Klimatická oblast MT 9 - klimatické charakteristiky:			
Počet letních dnů	40-50	Průměrná teplota v říjnu [°C]	7-8
Počet dnů s prům. teplotou > 10° C	140-160	Průměrný počet dnů se srážkami > 1 mm	100-120
Počet mrazových dnů	110-160	Srážkový úhrn ve veget. období [mm]	400-450
Počet ledových dnů	30-40	Srážkový úhrn v zimním období [mm]	250-300
Průměrná teplota v lednu [°C]	-3-(-4)	Počet dnů se sněhovou pokrývkou	60-80
Průměrná teplota v červenci [°C]	17-18	Počet dnů zamračených	120-150
Průměrná teplota v dubnu [°C]	6-7	Počet dnů jasných	40-50

Tabulka č. 3 – Charakteristika klimatické oblasti MT 9
(http://www.cajik.com/wp-content/uploads/zajimavosti/klimaticka_tabulka.pdf)

4.4.4 Biogeografické členění

Základním biogeografickým určením řešeného území je hercynská podprovincie a Třeboňský bioregion. V území se vyskytují tři typy biochor (viz obr. č. 19). Převážnou většinu severní části katastru definují podmáčené sníženiny s hlubokými rašeliništi, střední část v blízkosti obce charakterizují podmáčené roviny na kyselých sedimentech a jižní část území (společně se severním okrajem území) tvoří vlhké plošiny na kyselých horninách. Tyto údaje se doplňují s geologickými poměry.

Obr. č. 19 – Biogeografické členění katastrálního území (<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

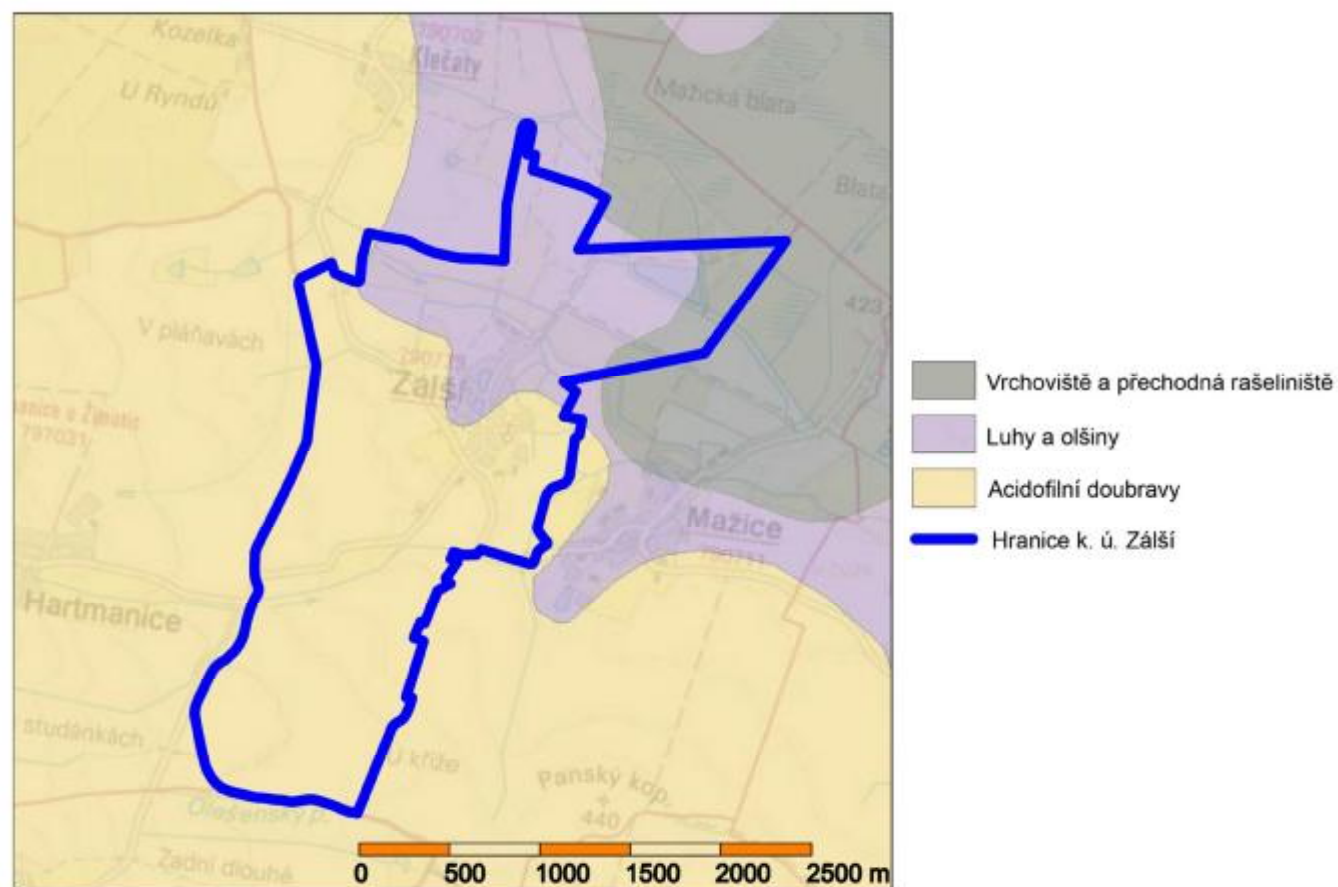

4.4.5 Rekonstruovaná přirozená vegetace

Pokud by do řešeného území nezasahoval člověk svou činností, vyskytovaly by se na jeho většině (ve střední a jižní části území) acidofilní doubravy (*Quercion robori-petraeae*), pro které je typické složení *Acer campestre*, *Quercus petraea*, *Quercus robur*, *Carpinus betulus*, *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata*, *Corylus avellana*, *Cornus sanguinea*, *Crataegus* ssp., *Ligustrum vulgare* a z ohrožených druhů *Iris pumila*. Situace rozdělení území z geobotanického hlediska je zobrazena na obr. č. 20.

V severní části území by převládaly luhy a olšiny (*Alno-Padion*, *Alnetea-glutinosae*, *Salicetea purpureae*) s typickými stromovými druhy *Alnus glutinosa*, *Fraxinus excelsior*, *Prunus padus*, *Ulmus minor*, *Tilia cordata*, *Acer platanoides*, z keřů *Cornus sanguinea*, *Euonymus europaeus*, *Sambucus nigra*, a ohroženou bylinou *Leucjum vernum*.

Ze severovýchodní strany by do řešeného území okrajově zasahovaly vrchoviště a přechodová rašeliniště (*Oxycocco-Sphagnetum*, *Scheuchzerietalia*, *Caricetalia fuscae*) s typickým druhem *Pinus mugo*, z keřového patra *Andromeda polifolia*, *Calluna vulgaris*, *Vaccinium myrtillus*, *V. uliginosum*, *V. vitis-idaea*, *Oxycoccus palustris* a z bylinného patra ohroženým druhem *Drosera rotundifolia*.

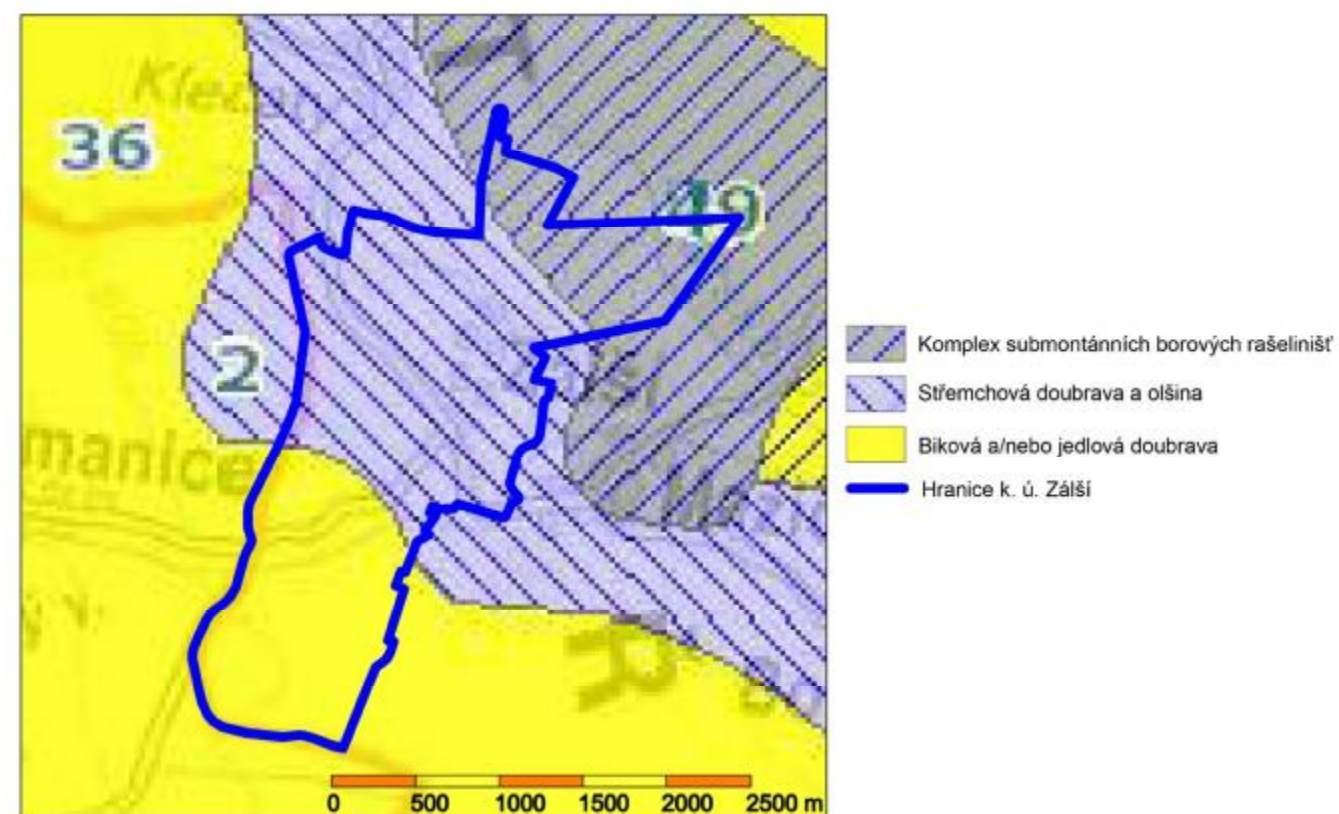

Obr. č. 20 - Rekonstruovaná přirozená vegetace katastrálního území (<http://mapy.nature.cz/>)

4.4.6 Potenciální přirozená vegetace

Pokud by člověk v současnosti přestal v řešeném území hospodařit, vyskytovaly by se zde tři typy potenciální přirozené vegetace. Jižní část území by tvořily bikové a/nebo jedlové doubravy (*Luzulo albidae-Quercetum petraeae*, *Abieti-Quercetum*). Biková doubrava s dominantním dubem zimním (*Quercus petraea*) se vyznačuje slabší příměsí až absencí jiných listnáčů (*Betula pendula*, *Carpinus betulus*, *Fagus sylvatica*, *Sorbus aucuparia*, *Tilia cordata*) a na sušších stanovištích i s příměsí borovice lesní (*Pinus sylvestris*). Dub letní (*Quercus robur*) se objevuje jen na vlhčích místech. Složení bylinného patra určují acidofilní a mezofilní druhy. Podobné druhové určení je typické i pro jedlové doubravy, indikované kromě dubu letního a zimního i přítomností jedle bělokoré (*Abies alba*).

Střední část území by pokrývaly střemchové doubravy a olšiny (společenstva *Quercus robur-Padus avium*, *Alnus glutinosa-Padus avium*) s ostřicí třeslicovitou (*Carex brizoides*), místy v komplexu s mokřadními olšinami (*Carici elongatae-Alnetum*) a společenstvy rákosin a vysokých ostřic (*Phragmito-Magnocaricetea*). Do severovýchodní části by zasahoval komplex submontánních borových rašelinišť (*Pino rotundatae-Sphagnetum*, *Eriophoro vaginati-Pinetum sylvestris*, *Vaccinio uliginosi-Pinetum sylvestris*) s dominantními druhy borovice lesní (*Pinus sylvestris*) a borovice blatka (*Pinus rotundata*). Situace rozdělení území z hlediska potenciální přirozené vegetace je vyznačena na obr. č. 21.

Obr. č. 21 - Potenciální přirozená vegetace katastrálního území (<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

4.4.7 Fytogeografické členění

Z hlediska regionálně fytogeografického členění patří řešené katastrální území do fytogeografické oblasti Mesophyticum, obvodu Českomoravské Mesophyticum a fytogeografického okresu Třeboňská pánev, pro který je charakteristický vegetační stupeň zhruba suprakolinního rázu (kopcovina) s květenou tvořenou jednotvárnými mezofyty, relativně oceánické a srážkově nadprůměrné klima, plochý terén, substrát písčité, jílovité a rašelinný. Třeboňská krajina je mozaikou ploch zemědělsky využívaných, lesnatých a vodních (četné rybníky).

4.4.8 Rajonizace okrasných společenstev

Rajonizace okrasných společenstev v rámci ČR pomáhá při výběru vhodných dřevin pro zakládání sadových úprav v krajině, aby byla zachována estetika a krajinný ráz dané oblasti. Katastrální území Zálší se podle Mapy rajonizace okrasných společenstev v ČSSR dle Scholze (1967) nachází v oblasti výrobního typu bramborářského, který je definovaný jako zvlněné kopcoviny se středně vlhkým podnebím v nadmořské výšce 350 až 600 m, průměrnou roční teplotu 6,5-8 °C a průměrnými ročními srážkami 600-800 mm. Půdní poměry v řešeném území (obr. č. 17) ukazují na podtyp bramborářsko-lužní (rajonizační kategorie (III d) s charakterem aluviálních půdních druhů s vysokou spodní vodou. Mezi význačné prvky patří především louky a mezi pěstované plodiny zelí a krmná řepa. Typickým společenstvem okrasných rostlin jsou smíšené olšiny (*Alnetum glutinoso-incanae*) což se shoduje s rekonstruovanou (obr. č. 20) i potenciální přirozenou vegetací (obr. č. 21).

Hlavní domácí a introdukované druhy dřevin vhodné k použití při návrhu krajinářských sadových úprav v řešeném katastrálním území jsou uvedeny v tabulkách č. 4, 5 a 6.

Listnaté stromy	
Hlavní dřeviny domácí:	Hlavní dřeviny introdukované:
<i>Acer pseudoplatanus</i>	<i>Acer dasycarpum</i>
<i>Alnus glutinosa</i>	<i>Acer rubrum</i>
<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Populus canadensis</i>
<i>Populus nigra</i>	<i>Quercus palustris</i>
<i>Populus tremula</i>	
<i>Quercus robur</i>	
<i>Salix alba</i>	
<i>Salix caprea</i>	
<i>Salix daphnoides</i>	
<i>Salix fragilis</i>	

Tabulka č. 4 – Zastoupení hlavních druhů listnatých stromů pro bramborářsko-lužní podtyp (Scholz, 1967)

Listnaté keře:	
Hlavní dřeviny domácí:	Hlavní dřeviny introdukované:
<i>Cornus sanguinea</i>	<i>Aesculus parviflora</i>
<i>Lonicera caprifolium</i>	<i>Amelopsis quinquefolia</i>
<i>Lonicera caerulea</i>	<i>Cornus alba</i>
<i>Lonicera nigra</i>	<i>Cornus stolonifera</i>
<i>Prunus padus</i>	
<i>Rhamnus frangula</i>	
<i>Salix aurita</i>	
<i>Salix cinerea</i>	
<i>Salix incana</i>	
<i>Salix purpurea</i>	
<i>Sambucus racemosa</i>	
<i>Viburnum opulus</i>	

Tabulka č. 5 – Zastoupení hlavních druhů listnatých keřů pro bramborářsko-lužní podtyp (Scholz, 1967)

Jehličnaté stromy a keře:	
Hlavní dřeviny domácí:	Hlavní dřeviny introdukované:
<i>Picea excelsa</i>	<i>Abies homolepis</i>
	<i>Picea sitchensis</i>
	<i>Pinus rigida</i>
	<i>Pinus strobus</i>
	<i>Thuja occidentalis</i>
	<i>Tsuga canadensis</i>

Tabulka č. 6 – Zastoupení hlavních druhů jehličnatých dřevin pro bramborářsko-lužní podtyp (Scholz, 1967)

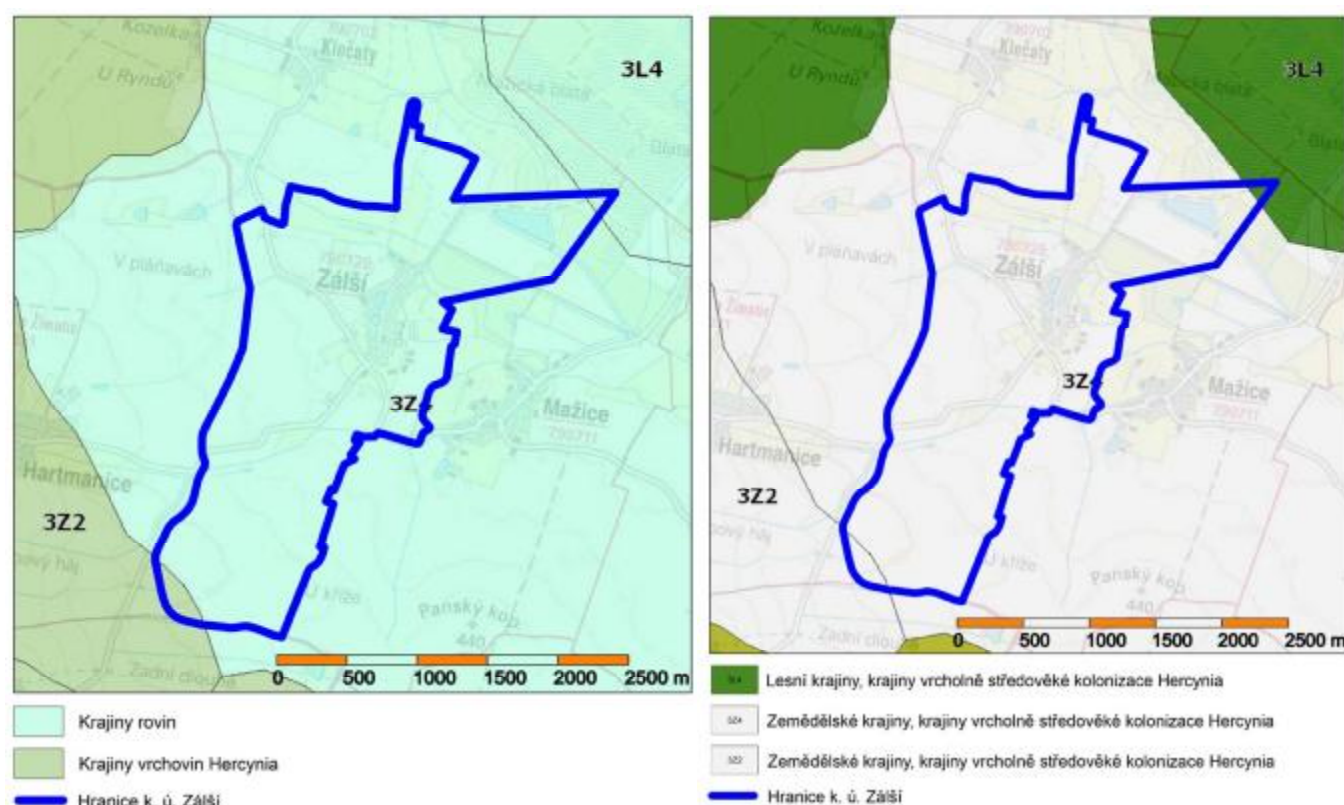
4.4.9 Typologie české krajiny

Řešené území je z hlediska typologie osídlení (obr. č. 23) zařazeno do krajiny vrcholně středověké kolonizace Hercynia. Sídelní typy vesnic této oblasti jsou většinou tvořeny především návesními typy. Pro blatskou oblast je charakteristický lidový typ jihočeského zděného domu.

Z hlediska typologie reliéfu (obr. č. 22) patří téměř celé řešené katastrální území do kategorie krajiny rovin, pouze jihozápadní okraj území se řadí do kategorie krajiny vrchovin Hercynia.

Z hlediska způsobu využití krajiny (obr. č. 23) je téměř celé území tvořeno krajinou zemědělskou, která je lidskou kultivací silně pozměněná. Lesy zabírají méně než 10% plochy, 90% tvoří zemědělské plochy polí a trvalých travních porostů. Mají pohledově otevřený charakter. Ze severovýchodního cípu katastru do řešeného území ve velmi omezené míře zasahuje krajina lesní.

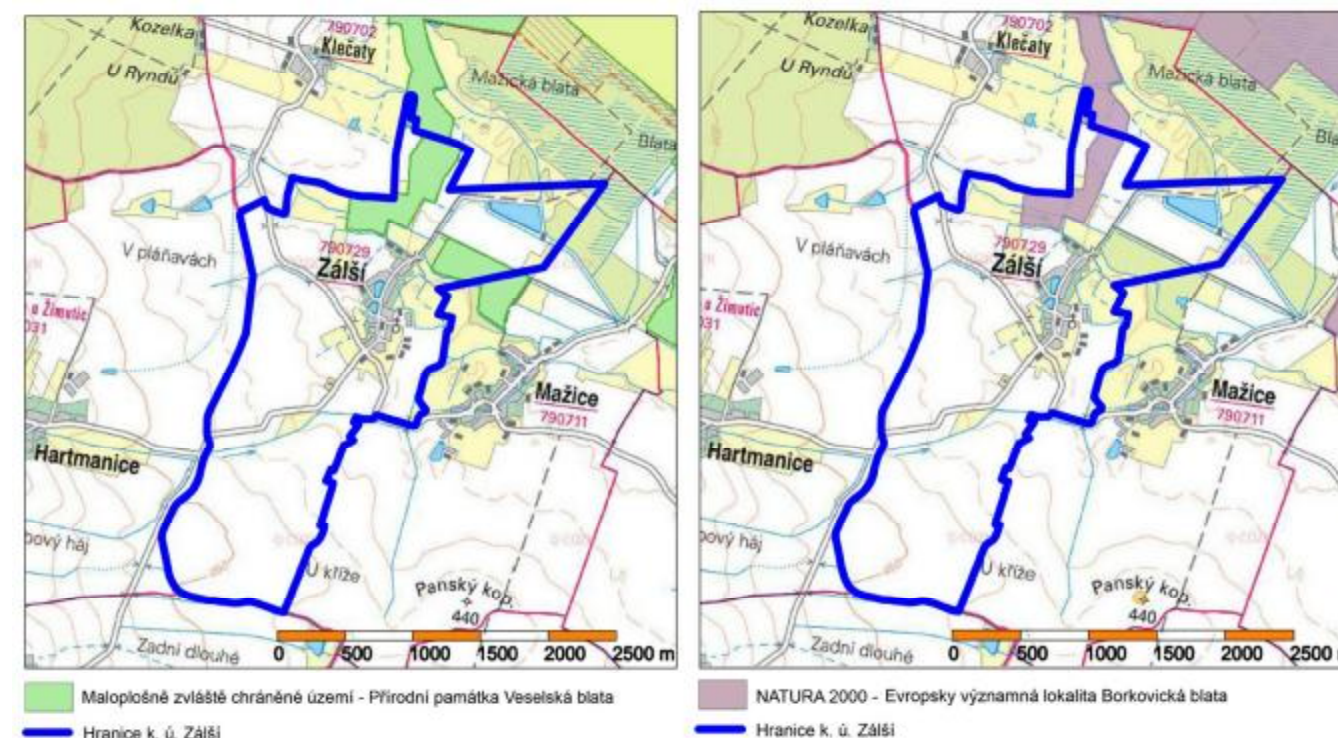

Obr. č. 22 – Typologie katastrálního území podle reliéfu (<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

Obr. č. 23 - Typologie katastrálního území podle osídlení a využití (<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

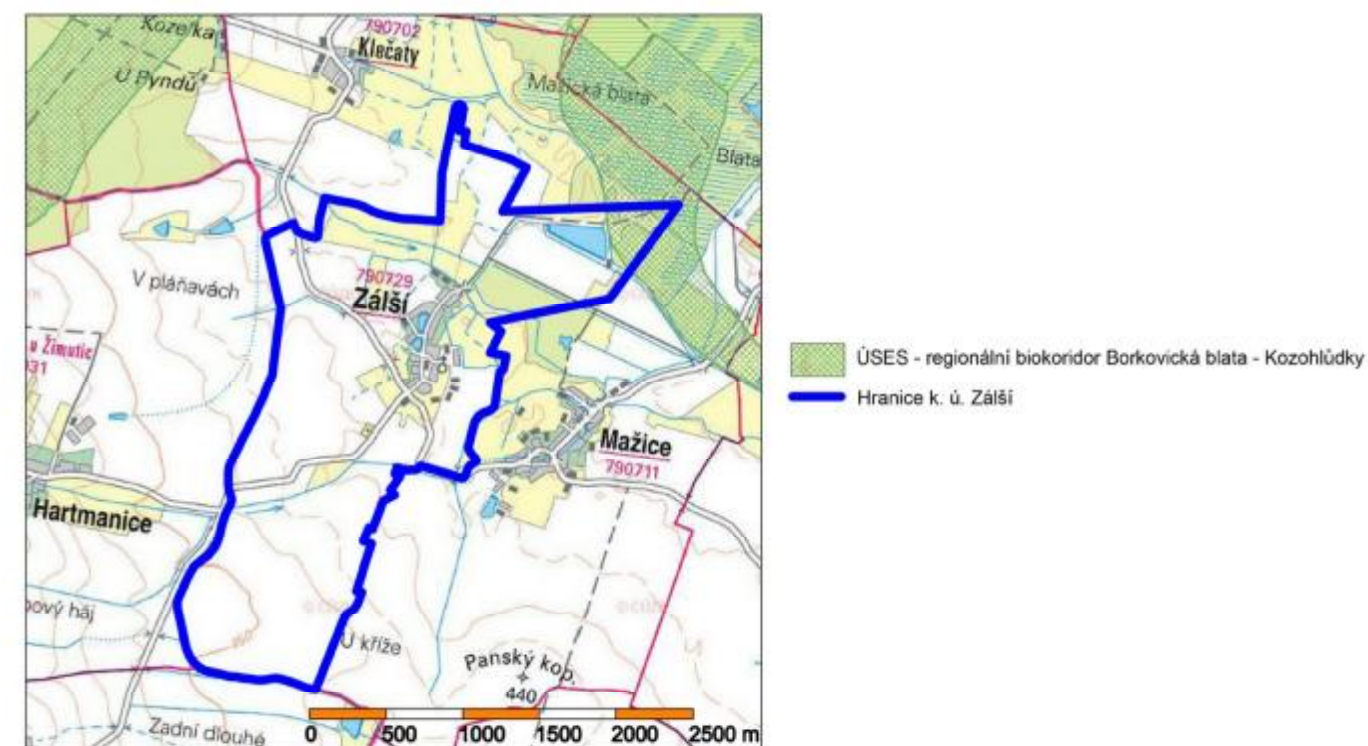
4.4.10 Ochrana přírody

Do řešeného katastrálního území zasahují dvě oblasti maloplošně zvláště chráněných území - přírodní památky Veselská blata, která byla vyhlášena roku 1980. V severovýchodní části katastru se jedná o rašelinný les a v severní části katastru o systém extenzivně obhospodařovaných, podmáčených luk s významným výskytem chráněných druhů rostlin a živočichů, který byl roku 2011 zařazen v rámci soustavy chráněných území evropského významu NATURA 2000 mezi evropsky významné lokality (EVL) s názvem Borkovická blata. Předmětem ochrany je stanoviště bezkolencových luk na vápnatých, rašelinných nebo hlinitojílovitých půdách (*Molinion caeruleae*). Řešené území v systému ochrany přírody je zobrazeno na obr. č. 24 a 25. Z hlediska regionálního ÚSES prochází severovýchodním cípem katastru podél Blatské stoky významný biokoridor Borkovická blata – Kozohlůdky (obr. č. 26).

Obr. č. 24 – Katastrální území v systému zvláště chráněných území (<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

Obr. č. 25 - Katastrální území v systému NATURA 2000 (<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

Obr. č. 26 - Katastrální území v systému ÚSES (<http://mapy.nature.cz/>)

4.5 Celkové uspořádání katastrálního území

(viz příloha č. 4 – Mapa současného stavu a uspořádání území)

4.5.1 Charakteristika území

V řešeném katastrálním území o rozloze 4,74 km² (474 ha) se obec Zálší nachází zhruba uprostřed. Komunikační spojení Zálší s okolními obcemi je zajištěno dvěma silnicemi III. třídy (č. 14718 a č. 1479). Silnice III/1479 vedoucí severozápadně z obce Klečaty a pokračující jihozápadně do obce Horní Bukovsko prochází Zálším jen okrajově; samotné sídlo není průjezdné, protože místní komunikace procházející obcí směrem k severu je slepá. Na jižním okraji obce se nachází hlavní křižovatka se silnicí III/14718 vedoucí jihovýchodně z obce Mažice.

Severovýchodním okrajem území protéká uměle vytvořený kanál Blatská stoka, který byl vybudován již ve 13. století. Dále se zde nachází tři napřímené potoky - na severním okraji obce Zálší potok Brod, který vytéká z Dolejšího rybníka, který je situován za severozápadní hranicí katastru. Střední částí území protéká potok Stružka. Jižní hranice katastru je tvořena Olešenským potokem. V severní a severovýchodní části území se nachází celá řada otevřených melioračních stok, které slouží jako občasné vodoteče v případě zvýšených srážkových poměrů.

V obci se nacházejí čtyři rybníky – jeden menší je umístěn přímo na návsi, dva větší jsou situovány podél místní komunikace severně od návsi a jeden malý rybníček se nachází na soukromém pozemku severovýchodně od návsi. Na severním okraji obce je situována požární nádrž a v severovýchodním cípu území leží velká retenční a zároveň závlahová nádrž. Ve volné krajině se nachází pouze jeden rybník (uprostřed polí v jižní části katastru).

Devastované plochy např. v podobě skládek, kontaminovaných či jinak devalvovaných pozemků se v řešeném území nenachází. V severovýchodní části katastru poblíž vodní nádrže je situována vegetací zarostlá ruderální plocha, která vznikla nakupením vytěžené zeminy při budování nádrže.

V řešeném území se rovněž nenachází ani žádné rekreační plochy, přestože má toto území celkem vysoký turistický potenciál, který je dán především přítomností jedinečné oblasti typické jihočeské lidové architektury nazvané selské baroko a bezprostřední blízkostí přírodní rezervace Borkovická blata, kterou doprovází naučná Blatská stezka.

Celkové uspořádání území je charakterizováno typickou zemědělskou krajinou, kdy převážnou většinu území (81 %) tvoří zemědělská půda, poměrně malou část (11 %) tvoří lesní půda, a zbylé, nepatrně malé části tvoří vodní plochy, zastavěné území a ostatní plochy. Koeficient ekologické stability řešeného území je 0,62 %. Rozdělení katastrálního území dle způsobu využití je zobrazeno v grafu č. 2.

Graf č. 2 – Rozdělení katastrálního území podle způsobu využití pozemků (www.risy.cz)

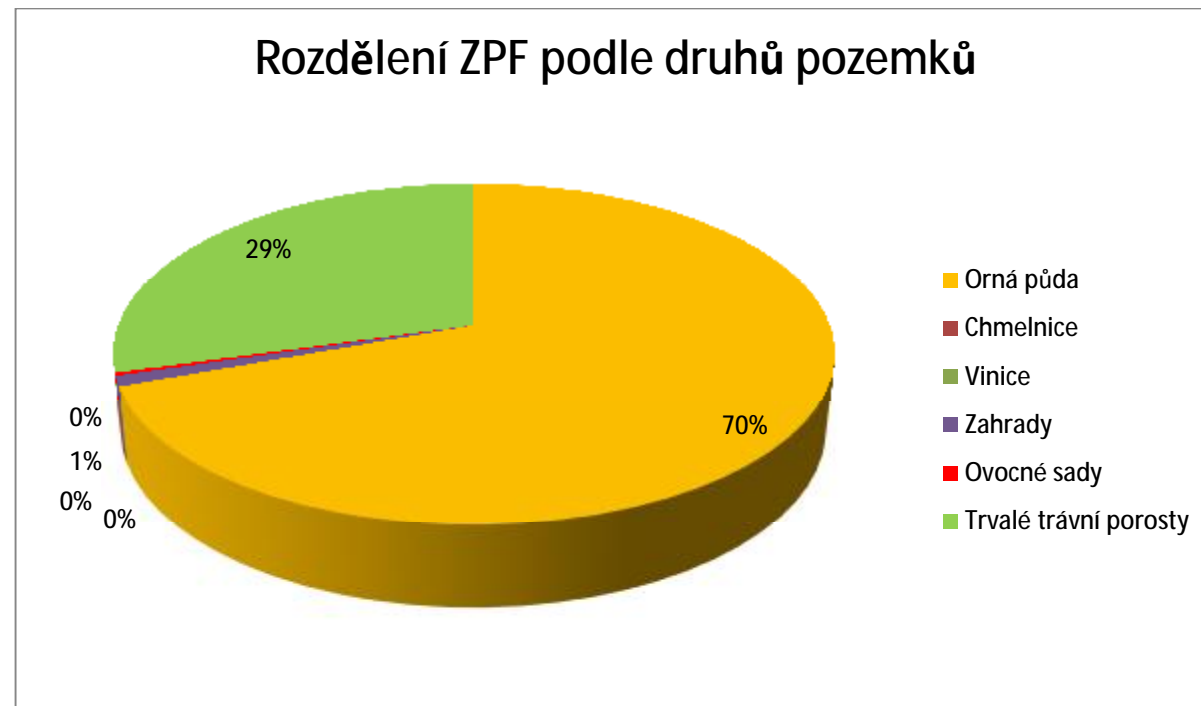
4.5.2 Zemědělství

Zemědělský půdní fond řešeného katastrálního území tvoří značně převládající orná půda (70 %), rozsáhlé trvalé travní porosty v podobě luk i pastvin (29 %) a v nepatrné míře i zahrady. Chmelnice, vinice ani ovocné sady se v řešeném území nenachází. Rozdělení katastrálního území podle druhů pozemků je zobrazeno v grafu č. 3.

Severní část území tvoří především extenzivně obhospodařované, podmáčené louky a menší lesní plochy, které jsou předmětem ochrany přírodního území, a z malé části také orná půda. Střední část katastru je tvořena převládajícími menšími plochami orné půdy a trvalými travními porosty (v podobě luk i pastvin). V celé jižní části katastru se nachází pouze rozsáhlé plochy orné půdy.

V řešeném území je na východním okraji obce situován zemědělský areál, který má funkci především skladovacích prostorů. Vlastní zemědělské družstvo se zde nenachází, na zemědělských pozemcích zde hospodaří zemědělské obchodní družstvo Blatka z nedaleké obce Borkovice, které se zabývá rostlinnou i živočišnou výrobou. Trvalé travní porosty v podobě pastvin jsou využívány místním Jezdeckým klubem Dolli Zálší a Jezdeckým oddílem Blaťák ze sousední obce Mažice k chovu koní.

Graf č. 3 – Rozdělení zemědělského půdního fondu podle druhů pozemků (www.risy.cz)

4.5.3 Lesnictví

Lesní porosty jsou v řešeném katastrálním území zastoupeny ve velmi malých procentech (cca 11 %). Jediné dva celky lesních porostů se nachází v hraničních oblastech na severovýchodě území. V prvním případě se jedná o plochu chráněného přírodního území ve formě přírodní památky Veselská blata a v druhém případě se jedná o malou část Borkovického lesa, který v této oblasti vymezuje okraj zemědělské krajiny. Borkovický les je také součástí ÚSES jako regionální biocentrum Borkovická blata. Obě tyto lesní plochy jsou v obecním vlastnictví.

Nejčastější složkou lesního společenstva jsou v severovýchodním regionálním biocentru *Pinus sylvestris*, *Picea abies*, *Alnus glutinosa*, *Betula pendula*, *Fraxinus excelsior* a *Prunus padus*. Jde o plně vyvinuté společenstvo střední věkové kategorie z části doplněné přirozenými nálety, které tvoří nižší patro mladší věkové kategorie. Porost jeví viditelné známky zásahu člověka, na jeho okraji v podobě pravidelné seče trvalých travních porostů, které na les navazují. Vzhledem k vysoké kvalitě půdního profilu bohatého na živiny a humus tvoří vegetace neprostupný porost, místy se světlými místy.

Druhou lesní plochu (přírodní památku) tvoří hlavně druhy *Pinus sylvestris*, *Picea abies*, *Populus nigra*, *Alnus glutinosa* a *Fraxinus excelsior* ve střední věkové kategorii a jedná se o zdravý bujný porost na bohatém půdním profilu. Vzhledem k limitnímu nedostatku lesních porostů v řešeném katastrálním území jsou uvedené plochy naprosto nenahraditelnými a vzácnými prvky, které je nutno přísně chránit a zasadit se o jejich příznivý vývoj.

4.5.4 Rozptýlená vegetace v krajině

(viz příloha č. 4 – Mapa současného stavu a uspořádání území - inventarizace)

Z analýz a terénního průzkumu vyplývá, že je rozptýlená vegetace v území poměrně hojná. Nejčastěji má podobu liniových prvků, které kopírují komunikace a vodní toky jako jejich doprovodné porosty. Další vegetační soustavy v krajině tvoří sporadické plošné prvky, především shluky a remízky uprostřed zemědělsky využívané půdy. V území je hojný výskyt bodových prvků rozptýlené zeleně - skupinových porostů a soliterních dřevin, ve dvou případech doprovázejících drobné sakrální prvky.

Inventarizace rozptýlené vegetace v krajině a dílčí zjištěné charakteristiky (druhá skladba, krajinářské hodnocení a typ porostu) jsou uvedeny v tabulce č. 7. Pro účely této práce byla použita čtyřstupňová metodika krajinářského hodnocení vegetačních prvků a jejich sestav.

- A. Výborný stav, plné zachování porostu v současném stavu
- B. Méně vhodný stav – porost k dlouhodobému dožití s částečným plněním funkce, respektive k doplnění dalšími druhy
- C. Nevhodný stav, porosty určené ke krátkodobému dožití
- D. Nevhodný stav, porosty je třeba odstranit ihned odstranit

Podle souhrnu krajinářského hodnocení (tabulka č. 7, graf č. 4) je většina vegetačních prvků v poměrně dobrém stavu; kategorii D (tj. nevhodný stav, porosty k okamžitému odstranění) neodpovídá žádný z hodnocených vegetačních prvků. Charakter liniových porostů se liší podle jejich primární funkce – vegetační doprovod vodních toků jsou plně zapojené a ve všech případech jsou ve výborném stavu, zatímco vegetační doprovod komunikací jsou značně prořídle a svou funkci plní pouze částečně. Sporadicky se vyskytující plošné prvky rozptýlené zeleně (shluky, remízky) jsou ve většině případů ve výborném stavu, stejně jako hojně se vyskytující bodové prvky (skupiny a solitéry).

Graf č. 4 – Souhrn krajinářského hodnocení vegetačních prvků v krajině

označení veget. prvku v mapě	vegetační prvek	krajinařské hodnocení				poznámka
		A	B	C	D	
1	<i>Populus nigra</i>	X				solitéra, památný strom
2	<i>Salix sp.</i>	X				solitéra
3	<i>Malus domestica</i>		X			stromořadí u komunikace
4	<i>Tilia cordata</i>	X				solitéra
5	<i>Populus nigra</i>	X				stromořadí u komunikace
6	<i>Populus nigra</i> (80 %), <i>Fraxinus excelsior</i> (10 %), <i>Tilia cordata</i> (10 %)	X				stromořadí u komunikace
7	<i>Sambucus nigra</i> (95 %), <i>Fraxinus excelsior</i> (3 %), <i>Rosa canina</i> (2 %)		X			pás
8	<i>Malus domestica</i>			X		solitéra
9	<i>Fraxinus excelsior</i> (70 %), <i>Tilia cordata</i> (30 %)		X			alej u komunikace
10	<i>Prunus spinosa</i> (70 %), <i>Salix sp.</i> (20 %), <i>Fraxinus excelsior</i> (10 %)	X				pás
11	<i>Salix sp.</i> (80 %), <i>Prunus spinosa</i> (20 %)		X			shluk
12	<i>Tilia cordata</i> (60 %), <i>Malus domestica</i> (40 %)	X				stromořadí u komunikace
13	<i>Fraxinus excelsior</i> (70 %), <i>Salix sp.</i> (30 %)	X				stromořadí u komunikace
14	<i>Salix sp.</i> (80 %), <i>Populus tremula</i> (15 %), <i>Fraxinus excelsior</i> (5 %)	X				pás břehu vodoteče
15	<i>Salix sp.</i> (50 %), <i>Populus tremula</i> (15 %), <i>Betula pendula</i> (10 %), <i>Fraxinus excelsior</i> (10 %), <i>Prunus spinosa</i> (5 %), <i>Sambucus nigra</i> (2 %), <i>Rosa canina</i> (2 %), <i>Quercus robur</i> (2 %), <i>Picea abies</i> (2 %), <i>Cerasus avium</i> (2 %)		X			pás podél meze
16	<i>Fraxinus excelsior</i> (50 %), <i>Robinia pseudoacacia</i> (25 %), <i>Malus domestica</i> (15 %), <i>Acer pseudoplatanus</i> (10 %)		X			alej u komunikace
17	<i>Salix sp.</i> (60 %), <i>Fraxinus excelsior</i> (30 %), <i>Populus tremula</i> (10 %)		X			nálety podél hřbitova
18	<i>Sambucus nigra</i> (30 %), <i>Rosa canina</i> (30 %), <i>Crataegus laevigata</i> (20 %), <i>Cerasus avium</i> (10 %), <i>Salix sp.</i> (10 %)			X		pás
19	<i>Salix sp.</i> (90 %), <i>Cerasus avium</i> (10 %)		X			skupina
20	<i>Salix sp.</i> (70 %), <i>Rosa canina</i> (20 %), <i>Fraxinus excelsior</i> (10 %)		X			pás břehu vodoteče
21	<i>Salix sp.</i> (50 %), <i>Salix caprea</i> (30 %), <i>Betula pendula</i> (10 %), <i>Fraxinus excelsior</i> (6 %), <i>Prunus spinosa</i> (2 %), <i>Rosa canina</i> (2 %)		X			pás podél komunikace
22	<i>Tilia cordata</i>	X				skupina u třech křížů
23	<i>Salix sp.</i> (85 %), <i>Sambucus nigra</i> (15 %)		X			skupina
24	<i>Pinus sylvestris</i> (60 %), <i>Betula pendula</i> (20 %), <i>Salix sp.</i> (15 %), <i>Rosa canina</i> (5 %)		X			pás břehu vodní plochy

označení veget. prvku v mapě	vegetační prvek	krajinařské hodnocení				poznámka
		A	B	C	D	
25	<i>Pinus sylvestris</i> (70 %), <i>Salix sp.</i> (30 %)	X				skupina
26	<i>Salix sp.</i> (90 %), <i>Sambucus nigra</i> (10 %)	X				pás břehu vodoteče
27	<i>Salix sp.</i> (3x), <i>Picea abies</i>	X				solitéry
28	<i>Salix sp.</i>	X				solitéry
29	<i>Alnus glutinosa</i>	X				solitéra
30	<i>Salix sp.</i> (60 %), <i>Betula pendula</i> (40 %)	X				skupina
31	<i>Salix sp.</i>		X			pás břehu vodoteče
32	<i>Alnus glutinosa</i>	X				solitéry
33	<i>Salix sp.</i> (95 %), <i>Alnus glutinosa</i> (5 %)	X				pás břehu vodoteče
34	<i>Salix sp.</i> (70 %), <i>Alnus glutinosa</i> (10 %), <i>Betula pendula</i> (5 %), <i>Populus tremula</i> (5 %), <i>Pinus sylvestris</i> (2 %), <i>Picea abies</i> (2 %), <i>Cerasus avium</i> (2 %), <i>Prunus domestica</i> (2 %), <i>Sambucus nigra</i> (2 %)	X				pás břehu vodoteče
35	<i>Salix sp.</i> (40 %), <i>Sambucus nigra</i> (40 %), <i>Quercus robur</i> (20 %)		X			skupina
36	<i>Salix sp.</i> (95 %), <i>Sambucus nigra</i> (3 %), <i>Alnus glutinosa</i> (1 %), <i>Betula pendula</i> (1 %)	X				pás břehu vodoteče
37	<i>Quercus robur</i>	X				solitéra
38	<i>Salix sp.</i>		X			solitéry
39	<i>Salix sp.</i> (70 %), <i>Populus tremula</i> (20 %), <i>Betula pendula</i> (10 %)	X				pás
40	<i>Salix sp.</i> (70 %), <i>Betula pendula</i> (20 %), <i>Populus tremula</i> (10 %)	X				pás
41	<i>Salix sp.</i> (90 %), <i>Populus tremula</i> (9 %), <i>Betula pendula</i> (1 %)	X				pás břehu vodoteče
42	<i>Salix sp.</i> (80 %), <i>Populus tremula</i> (10 %), <i>Sambucus nigra</i> (9 %), <i>Betula pendula</i> (1 %)	X				pás břehu vodoteče
43	<i>Salix sp.</i> (70 %), <i>Crataegus laevigata</i> (10 %), <i>Sambucus nigra</i> (10 %), <i>Rosa canina</i> (10 %)		X			pás břehu vodoteče
44	<i>Salix sp.</i>	X				pás břehu vodoteče
45	<i>Salix sp.</i> (60 %), <i>Populus tremula</i> (20 %), <i>Betula pendula</i> (20 %)	X				pás břehu vodoteče
46	<i>Salix sp.</i> (95 %), <i>Betula pendula</i> (5 %)	X				pás břehu vodoteče
47	<i>Salix sp.</i> (70 %), <i>Betula pendula</i> (20 %), <i>Populus tremula</i> (10 %)	X				pás břehu vodoteče
48	<i>Salix sp.</i> (95 %), <i>Betula pendula</i> (3 %), <i>Populus tremula</i> (2 %)	X				pás břehu vodoteče
49	<i>Salix sp.</i> (80 %), <i>Populus tremula</i> (8 %), <i>Betula pendula</i> (8 %), <i>Sambucus nigra</i> (4 %)	X				pás břehu vodoteče

označení veget. prvku v mapě	vegetační prvek	krajinařské hodnocení				poznámka
		A	B	C	D	
50	<i>Salix sp.</i> (70 %), <i>Betula pendula</i> (10 %), <i>Populus tremula</i> (10 %), <i>Pinus sylvestris</i> (10 %)		X			pás podél komunikace
51	<i>Populus tremula</i> (30 %), <i>Betula pendula</i> (30 %), <i>Pinus sylvestris</i> (20 %), <i>Salix sp.</i> (20 %)		X			shluk
52	<i>Salix sp.</i> (40 %), <i>Populus tremula</i> (30 %), <i>Betula pendula</i> (25 %), <i>Pinus sylvestris</i> (5 %)		X			pás břehu vodoteče
53	<i>Salix sp.</i> (40 %), <i>Populus tremula</i> (30 %), <i>Betula pendula</i> (15 %), <i>Pinus sylvestris</i> (5 %), <i>Picea abies</i> (5 %), <i>Rosa canina</i> (5 %)	X				pás břehu vodní plochy
54	<i>Betula pendula</i> (60 %), <i>Populus tremula</i> (40 %)	X				pás břehu vodní plochy
55	<i>Salix sp.</i> (70 %), <i>Betula pendula</i> (30 %)	X				pás břehu vodní plochy
56	<i>Salix sp.</i> (40 %), <i>Populus tremula</i> (30 %), <i>Betula pendula</i> (30 %)		X			pás podél komunikace
57	<i>Pinus sylvestris</i>	X				pás
58	<i>Betula pendula</i> (40 %), <i>Populus tremula</i> (30 %), <i>Salix sp.</i> (30 %)	X				shluky
59	<i>Salix sp.</i> (40 %), <i>Alnus glutinosa</i> (30 %), <i>Betula pendula</i> (30 %)	X				remízek
60	<i>Betula pendula</i> (35 %), <i>Pinus sylvestris</i> (35 %), <i>Salix sp.</i> (30 %)		X			pás břehu vodoteče
61	<i>Salix sp.</i> (15 %), <i>Fraxinus excelsior</i> (15 %), <i>Quercus robur</i> (15 %), <i>Alnus glutinosa</i> (15 %), <i>Betula pendula</i> (15 %), <i>Acer pseudoplatanus</i> (15 %), <i>Crataegus laevigata</i> (5 %), <i>Prunus spinosa</i> (5 %)	X				pás podél komunikace
62	<i>Salix sp.</i> (95 %), <i>Crataegus laevigata</i> (5 %)	X				pás břehu vodoteče
63	<i>Salix sp.</i> (20 %), <i>Crataegus laevigata</i> (20 %), <i>Prunus spinosa</i> (20 %), <i>Betula pendula</i> (15 %), <i>Populus tremula</i> (15 %), <i>Rosa canina</i> (10 %)	X				pás břehu vodoteče
64	<i>Alnus glutinosa</i>	X				solitéra
65	<i>Salix sp.</i>		X			solitéry
66	<i>Fraxinus excelsior</i>	X				solitéra
Souhrn krajinařského hodnocení		42	22	2	0	

Tabulka č. 7 – Inventarizace vegetačních prvků v krajině

4.5.5 Stávající potenciál krajinného rázu

(viz příloha č. 5 – Mapa stávajícího potenciálu krajinného rázu)

ZNAKY A HODNOTY PŘÍRODNÍ CHARAKTERISTIKY

A.1	Indikátory přítomnosti hodnot přírodní charakteristiky	přítomnost indikátoru v řešeném území	
		ANO	NE
A.1.1	Přítomnost národního parku (NP) vč. ochranného pásma		X
A.1.2	Přítomnost chráněné krajinné oblasti (CHKO)		X
A.1.3	Přítomnost národní přírodní rezervace (NPR) vč. ochranného pásma		X
A.1.4	Přítomnost národní přírodní památky (NPP) vč. ochranného pásma		X
A.1.5	Přítomnost přírodní rezervace (PR) vč. ochranného pásma		X
A.1.6	Přítomnost přírodní památky (PP) vč. ochranného pásma – Veselská blata	X	
A.1.7	Přítomnost evropsky významné lokality (EVL) sítě Natura 2000 – Borkovická blata	X	
A.1.8	Přítomnost ptačí oblasti (PO) sítě Natura 2000		X
A.1.9	Přítomnost přírodního parku (dle §12 zák. 114/1992 Sb.)		X
A.1.10	Přítomnost skladebných prvků vyšších ÚSES (regionálních, nadregionálních)	X	
A.1.11	Přítomnost významných krajinných prvků (VKP)	X	

A.2	Identifikované hlavní znaky přírodní charakteristiky	Klasifikace znaků	
		dle významu	dle cennosti
		XXX zásadní XX spoluurčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.2.1	Přítomnost specifického terénního reliéfu - plochá Třeboňská pánev	XXX	XXX
A.2.2	Přítomnost zvlněných horizontů v dálkových průhledech - Šumava	X	X
A.2.3	Přítomnost lesních ploch a lesních okrajů lemujících otevřené zemědělské plochy	X	XX
A.2.4	Přítomnost mimolesní rozptýlené zeleně, remízku, skupin stromů, stromořadí a solitérů	XX	XX
A.2.5	Přítomnost přírodě blízkých cenných partií ve vazbě na vodní toky a rašeliniště	XXX	XXX
A.2.6	Přítomnost vodních toků s vegetačními doprovody	XX	XX
A.2.7	Přítomnost vodních ploch (rybníčky v sídlech, rybníky v širším okolí)	XX	XX
A.2.8	Přítomnost trvalých travních porostů	XX	XX

DOCHOVANÉ ZNAKY A HODNOTY KULTURNÍ A HISTORICKÉ CHARAKTERISTIKY

B.1	Indikátory přítomnosti hodnot kulturní a historické charakteristiky	přítomnost indikátoru v řešeném území	
		ANO	NE
B.1.1	Přítomnost národní kulturní památky (NKP) vč. pam. ochranného pásma (POP)		X
B.1.2	Přítomnost archeologické památkové rezervace (vč. navrhované a POP)		X
B.1.3	Přítomnost městské památkové rezervace (MPR) (vč. navrhované a POP)		X
B.1.4	Přítomnost vesnické památkové rezervace (VPR) (vč. navrhované a POP)	X	
B.1.5	Přítomnost městské památkové zóny (MPZ) (vč. navrhované a POP)		X
B.1.6	Přítomnost vesnické památkové zóny (VPZ) (vč. navrhované a POP)		X
B.1.7	Přítomnost krajinné památkové zóny (KPZ) (vč. navrhované)		X
B.1.8	Přítomnost kulturní nemovité památky (vč. navrhované a POP)	X	

B.2	Identifikované hlavní znaky kulturní a historické charakteristiky	klasifikace znaků	
		dle významu	dle ceny
		XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.2.1	Cenná architektura (kostely, kaple, fary)	XXX	XX
B.2.2	Dochovaná forma objektů lidové architektury – blatský dům, selské baroko	XXX	XXX
B.2.3	Dochovaná urbanistická struktura sídla	XXX	XX
B.2.4	Dochovaná volná struktura osídlení (rozesetě dvorce)	X	X
B.2.5	Dochované krajinářské úpravy - rybníky a rybníčky	X	X
B.2.6	Dochovaná struktura ploch zemědělské krajiny (pole, lesy, remízky)	XXX	XX
B.2.7	Částečně dochovaná historická síť většiny cest a silnic včetně alejí	XX	X
B.2.8	Přítomnost drobné sakrální architektury	XX	XX
B.2.9	Dochované pozůstatky exploatace krajiny (pískovny, těžba rašeliny)	X	X

ZNAKY A HODNOTY VIZUÁLNÍ SCÉNY

ANALYTICKÁ KRITÉRIA rasy prostorové skladby	C.1	Indikátory přítomnosti hodnot	přítomnost indikátoru v řešeném území	
			ANO	NE
C.1.1 Charakter vymezení prostoru	C.1.1.1	Zřetelné vymezení prostorů terénním horizontem		X
	C.1.1.2	Zřetelné vymezení prostorů okraji porostů		X
	C.1.1.3	Zřetelné vymezení prostorů cennou zástavbou	X	
	C.1.1.4	Vymezení prostorů více horizonty		X
	C.1.1.5	Charakteristické průhledy a přítomnost míst panoramatického vnímání krajiny	X	
C.1.2 Rasy prostorové struktury	C.1.2.1	Maloplošná struktura – mozaika drobných ploch a prostorů s převažujícím přírodním charakterem		X
	C.1.2.2	Maloplošná struktura - mozaika s výraznými prvky rozptýlené zeleně v krajině se zemědělským využitím		X
	C.1.2.3	Velkoplošná struktura otevřených ploch a větších porostních celků s harmonickým výrazem	X	
C.1.3 Konfigurace liniových prvků	C.1.3.1	Zřetelné linie morfologie terénu (horizonty, hrany, hřbetnice)		X
	C.1.3.2	Zřetelné linie vegetačních prvků (okraje lesních porostů, aleje, doprovodná zeleň atd.)	X	
	C.1.3.3	Zřetelné linie zástavby		X
C.1.4 Konfigurace bodových prvků	C.1.4.1	Přítomnost zřetelných terénních dominant		X
	C.1.4.2	Přítomnost zřetelných architektonických dominant	X	
	C.1.4.3	Neobvyklý tvar nebo druh dominanty		X
	C.1.4.4	Přítomnost vedlejších prostorových akcentů	X	
C.1.5 Rozlišitelnost	C.1.5.1	Výraznost, neopakovatelnost, zapamatovatelnost scenerie		X
	C.1.5.2	Neopakovatelnost krajinných forem	X	
	C.1.5.3	Výraznost a nezaměnitelnost významu prvků krajiny ve vizuální scéně		X
	C.1.5.4	Výraznost či nezaměnitelnost způsobů hospodářského využití		X
	C.1.5.5	Kontrast, symetrie, vyvážená asymetrie, gradace, dynamické či statické působení jako výrazný rys krajinné scény	X	
C.1.6 Harmonie měřítka krajiny	C.1.6.1	Zřetelná harmonie měřítka zástavby bez výrazně měřítkově vybočujících staveb	X	
	C.1.6.2	Zřetelný soulad měřítka prostoru a měřítka jednotlivých prvků		X
	C.1.6.3	Dochované tradiční měřítkové vztahy stop hospodářské činnosti a krajiny		X
C.1.7 Harmonie vztahů v krajině	C.1.7.1	Soulad forem osídlení a přírodního prostředí	X	
	C.1.7.2	Harmonický vztah zástavby a přírodního rámce	X	
	C.1.7.3	Soulad hospodářské činnosti a přírodního prostředí	X	
	C.1.7.4	Uplatnění kulturních dominant v krajinné scéně		X
	C.1.7.5	Uplatnění míst s kulturním významem	X	
	C.1.7.6	Působivá skladba prvků krajinné scény	X	
	C.1.7.7	Výrazně přírodní nebo přírodě blízký charakter scenerie	X	

C.2	Identifikované hlavní znaky vizuální charakteristiky	klasifikace znaků	
		dle významu	dle cennosti
		XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
C.2.1	Zřetelné vymezení krajinného prostoru liniovou zelení koridorů vodotečí, liniemi cest, remízky a zejména okrajem lesního porostu	XX	XX
C.2.2	Dílčí průhledy na vzdálené horizonty	X	X
C.2.3	Krajinářsko-estetické hodnoty přírodních partií koridorů a liniových doprovodů cest jako výrazných zelených os krajinného prostoru	XXX	XX
C.2.4	Přírodě blízké partie krajiny v koridorech vodotečí a ve vazbě na okraje lesních porostů	XXX	XX
C.2.5	Harmonické působení rozptýlené zástavby v krajinném rámci s absencí měřítkově vybočujících staveb	X	X
C.2.6	Kulturní dominanty kostelních věží (nezaměnitelnost)	X	X
C.2.7	Uzavřenost a harmonické měřítko prostorů	XX	X
C.2.8	Velké měřítko agrární krajiny	XXX	X
C.2.9	Nesourodost zástavby povětšinou bez architektonických hodnot ve zdejších sídlech	X	X
C.2.10	Množství vzdušných vedení VN – narušení přírodního charakteru některých partií technickými stavbami	X	X
C.2.11	Technické a zemědělské stavby v okolí sídel vymykající se harmonickému měřítku	X	X

Tabulka č. 8 – Identifikace znaků a hodnot krajinného rázu a jejich klasifikace (Vorel a Kupka, 2008)

Z tabulky identifikace znaků a hodnot jednotlivých charakteristik krajinného rázu (tab. č. 8) a také z terénního průzkumu vyplývá, že krajina v řešeném území není jednoznačně vizuálně charakteristická a zapamatovatelná. V území není zřetelná terénní dominantanta, specifický terénní reliéf zde představuje plochá Třeboňská pánev a převážnou většinu území tvoří krajina zemědělská. Pouze v jižní části řešeného území se nachází místo, kde je možné částečné panoramatické vnímání okolní krajiny.

V severní a severovýchodní části území se zčásti nachází přírodní hodnoty, kterými jsou přírodní památka Veselská blata (dvě oblasti), evropsky významná lokalita Borkovická blata (s přírodě blízkými cennými partiemi ve vazbě na vodní toky a rašeliniště) a prvky územního systému ekologické stability regionálního významu. Řešené území obsahuje jeden památný strom a zákonem stanovené významné krajinné prvky, kterými jsou lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy. Přírodní hodnoty také tvoří trvalé travní porosty (louky a pastviny) a rozptýlená vegetace ve volné krajině.

Kulturní a historické hodnoty v území tvoří především vesnická památková rezervace a nemovité kulturní památky v obci. Sídlo má dochovanou urbanistickou strukturu, dochovanou formu objektů lidové architektury (selského baroka) a nachází se zde historicky a architektonicky cenné stavby (zámek, kostel, fara, kaple). Jedná se rovněž o území s archeologickými nálezy. Krajinný prostor se vyznačuje dochovanou strukturou ploch zemědělské krajiny (pole, lesy, mez) a částečně dochovanou historickou sítí většiny cest a silnic včetně alejí. V krajině i sídle se nachází drobná sakrální a světská architektura (pomníky, kříže), která dotváří místní genius loci. V řešeném území je dochováno i velké množství významných pomístních pojmenování, jako například „Padělky“, „Nad humny“, „U krchova“, „Za vsí“, „U zálšské cesty“, „U mažické cesty“ a „Mezi cestami“.

Současná zástavba sídla má zachováno harmonické lidské měřítko (bez výrazně rušivých staveb) a díky množství sídelní zeleně netvoří v krajině zřetelnou linii a tudíž podporuje harmonický vztah zástavby a přírodního rámce. Ve vizuální krajině scéně se projevuje zejména velkoplošná struktura otevřených ploch (hlavně v jižní, jihozápadní a západní části území) a větších porostních celků s harmonickým výrazem (severní část území), ve které jsou zřetelné linie vegetačních prvků (okraje lesních porostů, aleje, doprovodná zeleň vodních toků), které mají značný krajinářský i estetický význam. V krajině však není harmonický soulad měřítka prostoru a měřítka jednotlivých prvků.

Výsledný charakter krajiny je značně poznamenán lidskou činností. Převážná část území (jižní, jihozápadní a západní) nese výrazné znaky agrární činnosti (velké měřítko agrární krajiny), které zcela limitovaly přírodní plochy zeleně. Z toho vyplývá, že prostorově i významově nepostradatelným a nenahraditelným prvkem je rozptýlená zeleň. Díky těmto skutečnostem je pro území typická celková exponovanost krajiny, která je protikladem prostředí, ke kterému člověk ze své podstaty inklinuje a které vyhledává. Tento aspekt tak může podvědomě negativně ovlivňovat psychickou pohodu a rozhodování se v takto otevřené krajině dlouhodobě zdržovat.

4.5.6 Limity území

(viz příloha č. 6 – Mapa limitů území)

Nejvýznamnějším limitem v řešeném území je z hlediska ochrany památek samotná obec a jedná se o památkovou rezervaci včetně ochranného pásma a území s archeologickými nálezy. V rámci ochrany přírody a krajiny tvoří limity evropsky významná lokalita, přírodní památky a prvky ÚSES (v severní části katastru). Dalšími limity v území jsou vodní toky, vodní plochy a lesní plochy. V neposlední řadě také prvky veřejné, dopravní a technické infrastruktury, kterými jsou silnice III. třídy, nadzemní elektrické vedení vysokého napětí, elektrické stanice a podzemní plynovod (velmi vysokotlaký) se svým bezpečnostním pásmem (v jižní části katastrálního území).

5 Vlastní projekt

5.1 Vyhodnocení analýz a záměr řešení

Z analýzy rekreačního potenciálu katastrálního území Zálší vyplývá, že největší rekreační potenciál má samotná obec se svým mimořádně historicky a architektonicky významným souborem staveb lidové architektury ve stylu selského baroka a výraznými stavebními dominantami (zámek, fara, kostel, kaple). Turisticky a rekreačně atraktivní je rovněž celé katastrální území se svými přírodními a kulturními památkami. Z analýzy rovněž vychází skutečnost, že severní, střední a východní části území jsou turisticky dobře přístupné a průchodné (přítomnost turistických tras, cyklotras a hipostezek), zatímco západní a jižní části území, které jsou tvořené rozsáhlými plochami orné půdy, jsou přístupné pouze prostřednictvím silnice III/1479. Tyto části řešeného území mají rovněž význačný turistický a rekreační potenciál, který je určen historickými a kulturními odkazy baroka v krajině, kterými jsou dochované objekty drobné sakrální a světské architektury v podobě křížků a pomníků ve volné krajině a prvky rozptýlené zeleně. Přístupnost a průchodnost těchto částí území je hlavním záměrem řešení, který je zdůvodňován a podporován i všemi ostatními analýzami.

Z analýzy historického vývoje území vyplývá především skutečnost, že v krajině došlo k zániku velkého množství cest (zejména v jižní části katastru), čímž se velmi výrazně snížila přístupnost území a krajina se tak stala méně atraktivní a dosažitelnou. Struktura využití ploch zemědělské krajiny zůstala víceméně zachovaná. Se zánikem většiny cestní sítě došlo také k zániku její doprovodné zeleně. V současnosti je nejvýznamnějším zachovaným prvkem doprovodné vegetace komunikací prořídla alej podél silnice III/1479 směrem ke hřbitovu a za ním.

Přírodní podmínky v řešeném území dokazují srážkově nadprůměrné klima a přítomnost půdních typů s vysokou hladinou podzemní vody. V celé severní části katastru se nacházejí podmáčená území, což dokazuje přítomnost četných melioračních stoka retenční nádrže. Tato část katastru je předmětem ochrany přírody v podobě maloplošně zvláště chráněného území – přírodní památky Veselská blata a evropsky významné lokality Borkovická blata v rámci NATURA 2000, ale také v rámci systému ÚSES.

Analýza rekonstruované přirozené vegetace dokládá, jaké typy vegetace by se v území vyskytovaly, pokud by do něj nezasahoval člověk svou činností. Analýza potenciální přirozené vegetace dokládá, jaké typy vegetace by se v území vyskytovaly, pokud by v něm člověk přestal hospodařit. Rajonizace okrasných společenstev určuje charakteristické společenstvo typické pro daný podtyp

výrobní oblasti (bramborářsko – lužní podtyp: společenstvo smíšených olšin). Rajonizace pomáhá při výběru vhodných dřevin pro krajinářské úpravy v souvislosti se zachováním estetiky a rázu dané oblasti.

V krajině typologii se řešené území řadí mezi rovinatou zemědělskou krajinu, čemuž odpovídá i současný stav a celkové uspořádání území. Obec Zálší se nachází uprostřed katastru a je dostupná pomocí dvou silnic III. třídy, které křížují katastrální území ve směru severozápadním až jihovýchodním a také ve směru jihozápadním. Územím protékají tři potoky – severní částí potok Brod, střední částí potok Stučka a jižní hranici katastru tvoří Olešenský potok. V severní a východní části katastru se nachází řada melioračních stok (kanálů). Krajinový prostor se vyznačuje malým množstvím vodních ploch - v zastavěném území se nachází čtyři rybníky a požární nádrž, v krajině pouze jedna retenční nádrž (v severovýchodní části) a jeden rybník (uprostřed polí v jižní části). Severní část území tvoří především extenzivně obhospodařované, podmáčené louky a menší lesní plochy, které jsou předmětem ochrany přírodního území, a z malé části také orná půda. Střední část katastru je tvořena převládajícími menšími plochami orné půdy a trvalými travními porosty (v podobě luk i pastvin). V celé jižní části katastru se nachází pouze rozsáhlé plochy orné půdy.

Celkové uspořádání řešeného území je tedy charakterizované typickou zemědělskou krajinou, kdy převážnou většinu území (81 %) tvoří zemědělská půda, poměrně malou část (11 %) tvoří lesní půda, a zbylé, nepatrně malé části tvoří vodní plochy, zastavěné území a ostatní plochy. Zemědělský půdní fond tvoří značně převládající orná půda (70 %), rozsáhlé trvalé travní porosty v podobě luk i pastvin (29 %) a v nepatrné míře i zahrady.

Z hlediska analýzy vegetačních prvků v krajině byla rozlišena rozptýlená vegetace charakteru liniového (doprovod komunikací a vodních toků), plošného (shluky a remízky) a bodového (skupiny a solitéry). Většina vegetačních prvků se v území nachází v poměrně dobrém stavu.

Z analýzy stávajícího potenciálu krajinového rázu vyplývá, že krajina v řešeném území není jednoznačně vizuálně charakteristická a zapamatovatelná (není zde žádná terénní dominant, specifický reliéf tvoří plochá Třeboňská pánev a většinu území tvoří zemědělská krajina). V jižní části katastru se nachází místo panoramatického vnímání okolní krajiny. Přírodní hodnoty se nachází v severní a severovýchodní části katastru, kulturní a historické hodnoty především v obci, ale také

v jižní části katastru. Krajinový prostor se vyznačuje dochovanou strukturou využití ploch zemědělské krajiny (pole, lesy, meze), částečně dochovanou historickou cestní sítí a přítomností drobné sakrální a světské architektury (zejména v jižní části území). Zástavba má zachované harmonické měřítko, zatímco krajina je charakterizována velkoplošnou strukturou otevřených ploch (v jižní, jihozápadní a západní části území) a větších porostních celků s harmonickým výrazem (v severní části území), kde jsou zřetelné linie vegetačních prvků (okraj lesního porostu a doprovodná zeleň vodních toků).

Analýza limitů v řešeném území ukazuje, že nejvýznamnějším limitem je z hlediska ochrany památek samotná obec a jedná se o památkovou rezervaci včetně ochranného pásma a území s archeologickými nálezy. V rámci ochrany přírody a krajiny tvoří limity evropsky významná lokalita, přírodní památky a prvky ÚSES (v severní části katastru). Dalšími limity v území jsou vodní toky, vodní plochy a lesní plochy. V neposlední řadě také prvky veřejné, dopravní a technické infrastruktury, kterými jsou silnice III. třídy, nadzemní elektrické vedení vysokého napětí, elektrické stanice a podzemní plynovod (velmi vysokotlaký) se svým bezpečnostním pásmem (v jižní části katastrálního území).

Z uvedených analýz a terénního průzkumu vyplývá, že nejvhodnějšími částmi k řešení krajinových úprav jsou jižní, jihozápadní a západní části katastrálního území Zálší, z důvodů přítomnosti historických a kulturních odkazů baroka v krajině (přítomnost drobné sakrální architektury a prvků rozptýlené zeleně), vysokého rekreačního potenciálu, avšak turistické nepřístupnosti a neprůchodnosti, a také z důvodů vhodných přírodních podmínek a potenciálu stávajícího krajinového rázu (nestabilní zemědělská krajina s rozsáhlými otevřenými plochami orné půdy, které tvoří poměrně velké vizuální a prostorové měřítko, a přítomnost místa panoramatického vnímání okolní krajiny). Celkový záměr řešení se týká zmenšení prostorového měřítka jižní, jihozápadní a západní části katastrálního území a zvýšení obytného potenciálu těchto částí prostřednictvím částečné obnovy historických tras pro pěší turistiku nebo hipoturistiku, kterou se daná oblast vyznačuje.

5.2 Celková charakteristika navržených krajinářských úprav

5.2.1 Varianta A – turistická trasa

(viz příloha č. 7 – Mapa návrhu krajinářského řešení – varianta A)

V rámci zvýšení průchodnosti a obytnosti území, rekreačního potenciálu a zvýraznění dochovaných historických odkazů baroka v krajině je v jižní a jihozápadní části katastru navržena nová okružní turistická trasa místního významu. Návrh trasy souvisí s obnovou dvou historicky doložených tras polních cest uprostřed rozlehlé orné půdy v jižní části katastru, které se v řešeném území křížují a vzájemně spojují okolní obce Mažice s Horním Bukovskem a Hartmanice se Svinami, a s obnovou zaniklých drobných sakrálních prvků, které se v řešeném území nedochovaly. Trasa respektuje stávající

krajinový ráz a zvýrazňuje jeho pozitivní hodnoty (dochované barokní prvky, rozptýlená vegetace, místo panoramatického vnímání okolní krajiny) a naopak potlačuje hodnoty negativní (neprůchodnost území, velké měřítko zemědělské krajiny).

Na jihu obce v místě křižovatky hlavních komunikací III. třídy, kde je situován velký kamenný kříž v doprovodu dvou lip malolistých (*Tilia cordata*) je nová trasa napojena na začátek stávající modré turistické trasy vedoucí po památkách místní lidové architektury kolem návsi, dále východně kolem zámku, kostela a posléze podél areálu zemědělského družstva rovnou přes pole a louky do sousední obce Mažice a dále k naučné stezce Borkovická blata.

Nová okružní turistická trasa koresponduje na vzdálenosti asi 1,5 km s komunikací III/1479, vedoucí jihozápadním směrem ke kamennému pomníku pozemkové reformy a ke hřbitovu a dále jižně do obce Horní Bukovsko, a odděluje se od ní v místě odbočky na obec Hartmanice. V tomto místě vede trasa zhruba 1 km po obnovené polní pěšině jihovýchodním směrem, podél které jsou situovány dochované barokní sakrální prvky s výrazným *genius loci* (tři litinové kříže) v doprovodu skupiny lip malolistých (*Tilia cordata*) a malý rybník s doprovodnou vegetací. V místě křižování obnovených polních pěšin je navrženo historicky podložené umístění nového sakrálního prvku (litinového kříže) v doprovodu dvou jedinců lípy malolisté (*Tilia cordata*). V tomto bodě se trasa napojuje na druhou obnovenou polní pěšinu, která vede ve vzdálenosti asi 2,5 km do sousední obce Mažice, kde uzavírá novou okružní trasu a napojuje se opět na stávající modrou turistickou trasu vedoucí k naučné stezce Borkovická blata. Podél této polní pěšiny je na jihovýchodní hranici řešeného katastrálního území rovněž navrženo historicky podložené umístění nového sakrálního prvku (litinového kříže) v doprovodu solitérní lípy malolisté (*Tilia cordata*). Mimo turistickou trasu se u Olešenského potoka na jižní hranici katastrálního území, kudy prochází obnovená polní pěšina z Mažic do Horního Bukovska, nachází další dochovaný sakrální prvek (litinový kříž) v doprovodu tří jedinců smrku ztepilého (*Picea abies*) a náletového jeřábu ptačího (*Sorbus aucuparia*).

Návrh okružní turistické trasy souvisí také s obnovou prořídle historické alejové výsadby podél silnice III/1479 směrem ke hřbitovu a za ním a dále do Horního Bukovska. V současnosti prořídla alej končí asi 0,5 km za hřbitovem a pokračuje v pravidelném rytmu až za hranicí řešeného katastru. Alej je pravidelně doplněna vhodnými neovocnými druhy domácích dřevin (*Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata*, *Acer pseudoplatanus*), které územně odpovídají určené rekonstruované a potenciální přirozené vegetaci a rajonizaci okrasných společenstev, ale také situaci současného stavu a blízkým okolním souvislostem. Obnovené polní pěšiny jsou v rámci turistické trasy pravidelně doplněny ovocným stromořadím, které tvoří stará odrůda jabloně (*Malus domestica* 'Matčino'). Ovocné doprovody polních cest a pravidelné aleje u hlavních komunikací jsou rovněž historickým odkazem baroka v krajině.

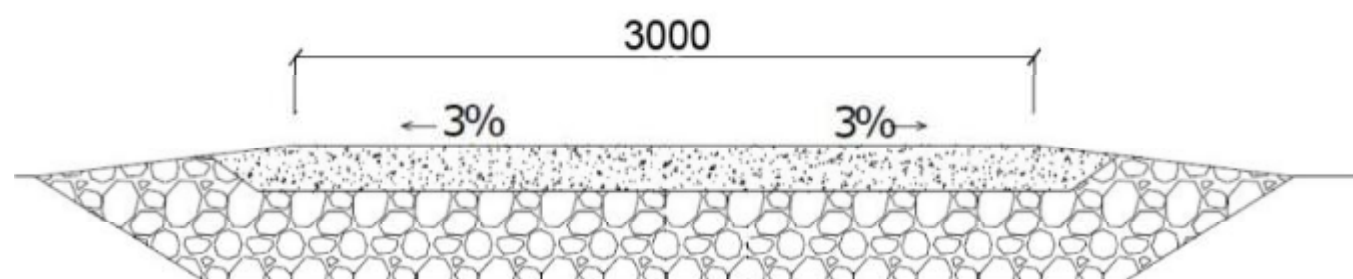
Polní pěšiny jsou navrženy o šířce 2 m a povrch je z provozních důvodů (vyšší frekventovanosti) zpevněný hlinitopísčítý. Pěšiny doprovází travní pás o šířce 1 m, určený k výsadbě stromořadí.

5.2.1.1 Technické prvky turistické trasy

Profil obnovených polních pěšin

Parametry profilu tvořeného hlinitopísčitou směsí (obr. č. 27):

- šířka koruny cesty: 3 m
- příčný sklon: minimálně 3 %
- tloušťka podkladní vrstvy (štěrk - frakce 16/32): 300 mm
- tloušťka krycí a provozní vrstvy (hlinitopísčitá směs): 150 mm

Obr. č. 27 - Profil turistické trasy s hlinitopísčitou směsí (kótováno v mm)

Prvky drobné sakrální architektury

Součástí návrhu turistické trasy je historicky podložené umístění nových litinových křížů na jejich původní stanoviště. Vzhled litinových křížů společně s kamenným podstavcem a jeho materiálem (obr. č. 28, 29 a 30) byl zvolen na základě podobnosti se stávajícími dochovanými kříži v řešeném území. Nové kříže jsou vyrobené na zakázku, mají přesné masivní zpracování a jejich konstrukce je řádně ošetřena kvalitní povrchovou úpravou (pozinkovaná a nastříkaná černou kovářskou barvou). Materiál kamenného podstavce představuje Impala (šedá žula).

Parametry zvolených sakrálních prvků jsou následující:

- výška litinového kříže: 130 cm
- výška kamenného podstavce: 100 cm
- šířka kamenného podstavce: 40 cm
- hloubka kamenného podstavce (do země): 20 cm

Obr. č. 28 – Typ litinového kříže pro návrhovou variantu A (www.hrbitovnidekorace.cz)

Obr. č. 29 – Typ kamenného podstavce pro litinový kříž (www.hrbitovnidekorace.cz)

Obr. č. 30 – Materiál kamenného podstavce – Impala (www.hrbitovnidekorace.cz)

5.2.1.2 Ekonomické zhodnocení vybraných vegetačních úprav varianty A

Ceny jednotlivých úkonů byly převzaty z Katalogu popisů a směrných cen stavebních prací firmy ÚRS PRAHA, a.s. z roku 2013. Obec má možnost čerpání financí z podpůrných vládních nebo mezinárodních programů, např. Programu rozvoje venkova, operačního programu Životního prostředí nebo programu Péče o krajinu. Ceny v tabulce jsou uvedeny s DPH.

Poř. d. číslo pol.	Číslo položky ceníku	Zkrácený popis	M. j.	Množství	Jednotková cena (Kč)	Cena celkem (Kč)
		Dosadba aleje				
1	183 10-1214	Hloubení jamek pro vysazování rostlin s výměnou půdy na 50% o objemu do 0,125 m ³	ks	187	109,00	20 383,00 Kč
2	184 20-1111	Výsadba stromů bez balu do předem vyhloubené jamky se zalitím	ks	187	68,20	12 753,40 Kč
		Specifikace 1				
		Gardenia Kyjov - <i>Acer pseudoplatanus</i> - velikost ok 10/12 cm	ks	50	320	16 000,00 Kč
		Gardenia Kyjov - <i>Fraxinus excelsior</i> 'Althena' - velikost ok 12/14 cm	ks	60	740	44 400,00 Kč
		Gardenia Kyjov - <i>Tilia cordata</i> - velikost ok 10/12 cm	ks	77	520	40 040,00 Kč

Poř. d. č. pol.	Číslo položky ceníku	Zkrácený popis	M. j.	Množství	Jednotková cena (Kč)	Cena celkem (Kč)
3	184 81-6111	Hnojení tabletovým hnojivem jednotlivě k rostlinám	ks	1122	11,10	12 454,20 Kč
		Specifikace 2				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Hnojivo Silvamix Forte 60 (6 x 10 g)	t	0,01122	70000,00	785,40 Kč
4	184 21-5112	Ukotvení dřeviny jedním kulem délky přes 1 do 2 m s úvazkem	ks	187	38,60	7 218,20 Kč
		Specifikace 3				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Kůl 150 cm	ks	187	45,00	8 415,00 Kč
		JENA - Kompostárna Úholičky - Popruh balení 50 m	m	280,5	5,20	1 458,60 Kč
5	184 81-3112	Zhotovení obalu kmene a spodních částí větví z juty	ks	187	10,90	2 038,20 Kč
		Specifikace 4				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Juta	m	561	4,40	2 468,40 Kč
6	184 21-5411	Zhotovení závlahové mísy u dřevin	ks	187	37,30	6 975,10 Kč
7	185 85-1121	Dovoz vody pro závlahu rostlin pro vzdálenost do 1000 m - 100 l/ks	m ³	18,7	260,00	4 862,00 Kč
		Obnova polních pěšin s výsadbou				
1	183 40-3371	Obdělání půdy dusáním	m ²	5000	2,83	14 150,00 Kč
2	183 40-3161	Obdělání půdy válením	m ²	2500	0,31	775,00 Kč
3	183 40-3153	Obdělání půdy hrabáním	m ²	2500	2,37	5 925,00 Kč
4	181 45-1311	Založení trávníku strojně výsevem včetně utážení	m ²	2500	5,01	12 525,00 Kč
5	183 10-1214	Hloubení jamek pro vysazování rostlin s výměnou půdy na 50% o objemu do 0,125 m³	ks	246	109,00	26 814,00 Kč
6	56136-1121	Podkladní vrstva komunikace, dvouvrstevná s rozprostřením hmot, vlhčením a zhuštěním do 20 cm tloušťky	m ²	5000	203,00	1 015 000,00 Kč
	58911-61	Kryt pozemní komunikace jednovrstevný hlinitopísčité s rozprostřením hmot, vlhčením a zhuštěním do 20 cm tloušťky	m ²	5000	21,20	106 000,00 Kč
		Specifikace 1				
		Výkopové práce + odvoz materiálu	t	1500	450,00	675 000,00 Kč
7	184 20-1111	Výsadba stromů bez balu do předem vyhloubené jamky se zalitím	ks	246	68,20	16 777,20 Kč
		Specifikace 2				
		Gardenia Kyjov - <i>Malus domestica</i> 'Matčino' - VK velikost 8/10	ks	243	2125,00	516 375,00 Kč
		Gardenia Kyjov - <i>Tilia cordata</i> - velikost ok 10/12 cm	ks	3	520,00	1 560,00 Kč
8	184 81-6111	Hnojení tabletovým hnojivem jednotlivě k rostlinám (6x10 g)	ks	1472	11,10	16 383,60 Kč
		Specifikace 3				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Hnojivo Silvamix Forte 60	t	0,01472	70000,00	1 030,40 Kč
9	184 21-	Ukotvení dřeviny jedním kulem délky přes 1 do 2 m	ks	246	38,60	9 495,60 Kč

Poř. d. č. pol.	Číslo položky ceníku	Zkrácený popis	M. j.	Množství	Jednotková cena (Kč)	Cena celkem (Kč)
		Specifikace 4				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Kůl 200 cm	ks	246	70,00	17 220,00 Kč
		JENA - Kompostárna Úholičky - Popruh	m	246	5,20	1 279,20 Kč
10	184 81-3112	Zhotovení obalu kmene a spodních částí větví z juty	ks	246	10,90	2 681,40 Kč
		Specifikace 5				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Juta	m	738	4,40	3 247,20 Kč
11	184 21-5411	Zhotovení závlahové mísy u dřevin	ks	246	37,30	9 175,80 Kč
12	185 85-1121	Dovoz vody pro závlahu rostlin pro vzdálenost do 1000 m - 100 l/ks	m ³	24,6	260,00	6 396,00 Kč
		Doplnění sakrálních prvků				
		Specifikace				
1		Hřbitovní dekorace Ktiš - litinový kříž tvaru č. 3	ks	2	39930	79 860,00 Kč
2		Hřbitovní dekorace Ktiš - kamenný podstavec typu C	ks	2	24079	48 158,00 Kč
						2 766
						Celkem 079,90 Kč

Tab. č. 9 - Ekonomické zhodnocení vybraných vegetačních úprav varianty A dle katalogů ÚRS

5.2.2 Varianta B - hipostezka

(viz příloha č. 8 – Mapa návrhu krajinářského řešení – varianta B)

V obci Zálší se nachází jezdecký klub Dolli, který se celoročně zabývá hipoturistikou a veřejnosti nabízí ustájení vlastních koní, dále vyjížďky na koních, projížďky v kočáře se spřežením, ale také pořádá různé akce jako den koní, letní tábory u koní, svatby, a nabízí také možnost hipoterapie. V sousední obci Mažice působí jezdecký oddíl Blaták, který je zaměřen hlavně na parkurové skákání a nabízí rovněž možnost ustájení vlastních koní nebo vyjížďky do okolí.

Z hlediska zlepšení průchodnosti a obytnosti území, zvýšení rekreačního potenciálu ve formě hipoturistiky a zvýraznění dochovaných historických odkazů baroka v krajině je v řešeném katastrálním území navrženo propojení stávajících hipostezek regionálního významu, které v daném území začínají svou trasu, za účelem vytvoření možnosti celodenního výletu či túry. V jižní a jihozápadní části katastru je navržena nová okružní hipostezka lokálního významu, s využitím především pro místní jezdecká centra k hipoturistice v podobě vycházek na koni, která je navíc motivovaná přítomností historických a kulturních odkazů baroka v krajině. Jezdectví celkově je rovněž typické pro barokní období.

Vycházky na koni jsou základem celé hipoturistiky. Jedná se o krátkodobou jízdu terénem, která má funkci pohybovou (sportovní), technickou (trénink koní a zdokonalování vztahu člověk – kůň) a poznávací (zážitek z navštívených míst). Jezdci během vyjížďky získávají větší jistotu v sedle a učí se pravidlům jízdy v terénu. Nová hipostezka splňuje všechny tyto uvedené funkce. Dále respektuje stávající krajinný ráz a zvýrazňuje jeho pozitivní hodnoty (dochované barokní prvky, rozptýlená vegetace, místo panoramatického vnímání okolní krajiny) a naopak potlačuje hodnoty negativní (neprůchodnost území, velké měřítko zemědělské krajiny).

Návrh propojení dvou stávajících hipostezek souvisí s obnovou historicky podložené trasy polní cesty, která navazuje na stávající účelovou cestu podél dochované meze, která se nachází jihozápadním směrem od obce. Nová propojovací polní cesta (délka 400 m) je navržena o šířce 3 m a její povrch je z provozních důvodů (frekventovaný pošlap koní) řešen jako hlinitopísčité zpevněný. Po obou stranách ji lemují travní pásy o šířce 1 m, určené k výsadbě doprovodné vegetace.

První hipostezka Zálší – Smilovice začíná severozápadně kousek od obce na trase silnice III/1479 vedoucí do Klečat. Druhá hipostezka Zálší – Lhota Samoty začíná u silnice III/1479 jižně od hřbitova, odkud vede po účelové cestě podél potoka, kde se napojuje na silnici III/14718 a směřuje do obce Mažice. Jejich propojení je řešeno z hlediska požadovaného trasování mimo obec a je zprostředkováno pomocí stávající účelové cesty podél zachované meze a navazující obnovené polní cesty až k silnici III/1479, kterou kopíruje na vzdálenosti 400 metrů východním směrem, kde dochází v místě sjezdu na účelovou cestu k napojení na druhou hipostezku.

Nová okružní hipostezka lokálního významu začíná svou trasu u komunikace III/1479 v místě křižování s obnovenou polní cestou, odkud kopíruje na vzdálenosti 100 metrů plynule navazující silnici III. třídy, kterou opouští a pokračuje dále po trase současné polní cesty jižním směrem podél trvalého travního porostu k potoku Stružka, který překonává pomocí stávajícího násypového přejezdu. Dále hipostezka koresponduje 700 metrů jižním směrem se stávající účelovou komunikací uprostřed rozlehlých ploch polí, odkud mohou jezdcí sledovat historické a kulturní odkazy baroka v krajině. V místě ukončení účelové komunikace se stezka stáčí jihovýchodním směrem a vytváří velký oblouk, na jehož konci se při hranici katastrálního území napojuje na trasu další stávající účelové komunikace, která kopíruje hranici katastru severovýchodním směrem, souběžně s předchozí účelovou komunikací, a vede zpátky k potoku Stružka, který překonává pomocí dalšího stávajícího násypového přejezdu, kde se napojuje na trasu hipostezky Zálší – Lhota Samoty a uzavírá tím okruh trasy. Nová okružní hipostezka (délka 3 000 m) je navržena o šířce 3 m a její povrch je z provozních důvodů (frekventovaný pošlap koní) a požadavků na pružný povrch řešen jako zpevněný hlinitopísčité, s příměsí dřevěného štěpu. Po obou stranách ji lemují travní pásy o šířce 1 m, určené k výsadbě doprovodné vegetace.

Zhruba v polovině trasy nové hipostezky (na kopci, v místě panoramatického vnímání krajiny) je umístěno odpočívadlo doplněné sestavou dvou laviček, stolku a přístřešku z impregnovaného

kulatinového dřeva, sloužící především k odpočinku jezdců, kteří jsou na celodenním výletě v rámci stávajících regionálních hipostezek, ale i turistů, kteří zde podnikají vyjížďky v rámci místních jezdeckých center. Společně s odpočívadlem je zde umístěno i úvaziště sloužící ke krátkodobému přivázání koně ve chvíli odpočinku. Jedná se o jednoduché dřevěné zařízení sestávající se z masivního impregnovaného břevna (osoustruženého kmenu), ležícího na kůlech upevněných do země. Povrch plochy úvaziště je rovněž navržen zpevněný hlinitopísčité.

Návrh okružní hipostezky zahrnuje také založení oboustranných travních pásů pro doprovodnou výsadbu vegetace, která oživuje okolní monotónní zemědělskou krajinu a vytváří koním stín na otevřených prostranstvích. Navržená výsadba pracuje s obecnými principy a komponovanými výrazy vizuální a prostorové krajinné scény v podobě požadovaných průhledů a výhledů, které jsou pro barokní období typické. Významné pohledové cíle kolem hipostezky tvoří dochované prvky drobné sakrální architektury (litinové kříže), stávající rozptýlená zeleň v krajině, alej vedoucí ke hřbitovu a dva nově založené remízky uprostřed orné půdy (v jižní a západní části území). Odpočívadlo je záměrně situováno v místě panoramatického vnímání okolní krajiny.

Jednotlivá doprovodná stromořadí jsou tvořena vhodnými neovocnými druhy domácích dřevin (*Quercus robur*, *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata*, *Acer pseudoplatanus*), které územně odpovídají určené rekonstruované a potenciální přirozené vegetaci a rajonizaci okrasných společenstev, ale také situaci současného stavu a blízkým okolním souvislostem. Doplnují je typicky barokní ovocná stromořadí tvořená starou odrudou jabloně (*Malus domestica* 'Matčino'). Výsadba stromořadí je komponována v určitých segmentech, které umožňují požadované rytmičované průhledy a významné výhledy do okolní krajiny a naopak částečně zakrývají nežádoucí směry pohledu.

Nově založené remízky jsou umístěny uprostřed rozlehlých otevřených ploch orné půdy v jižní a západní části katastru. Kromě komponovaných pohledových cílů souvisejících s hipostezkami plní remízky jako takové více funkcí, mezi které patří například podpora migrace živočichů, podpora místní flóry a fauny, ochrana živočichů, zdroj potravy pro živočichy, vytvoření specifického mikroklimatu, funkce filtrační, estetická, protierozní apod. Remízky jsou stejné velikosti i stejného druhového složení, které je vhodné pro dané území z hlediska rajonizace okrasných společenstev pro konkrétní podtyp výrobní oblasti a užitečné pro zvěř z důvodu poskytnutí ochrany (trny) a potravy (plody). Základní kosterní dřevinu tvoří dub letní (*Quercus robur*), který je obklopen keřovým patrem o druhovém složení *Cornus sanguinea*, *Ligustrum vulgare* a *Rosa canina*. Remízky mají typický čokovitý tvar, jejich plocha činí okolo 100 m² a rozměry v nejširších částech jsou 22 x 5 m.

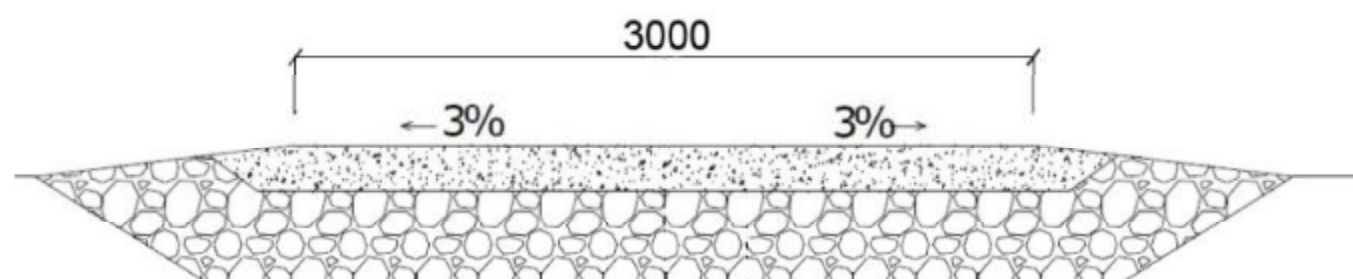

5.2.2.1 Technické prvky hipostezky

Profil hipostezky

Parametry profilu tvořeného hlinitopísčitou směsí s příměsí dřevěného štěpu (obr. č. 31):

- šířka koruny cesty: 3 m
- příčný sklon: minimálně 3 %
- tloušťka podkladní vrstvy (štěrk - frakce 16/32): 300 mm
- tloušťka krycí a provozní vrstvy (hlinitopísčitá směs s příměsí dřev. štěpu): 150 mm

Obr. č. 31 - Profil hipostezky s hlinitopísčitou směsí a příměsí dřevěného štěpu (kótováno v mm)

Turistický přístřešek

Sestava dvou laviček, stolku a přístřešku (obr. č. 32) je spolu s úvazštěm součástí návrhu odpočívadla, které je komponováno v místě panoramatického vnímání krajiny. Kostra celé sestavy je vyrobena z dubového dřeva, konstrukce střechy je ze smrku. Použitým materiálem je kulatina průměru 26 - 30 cm s povrchovou úpravou (nátěr lazurou). Sestava se standardně se nekotví, je položena.

Parametry sestavy:

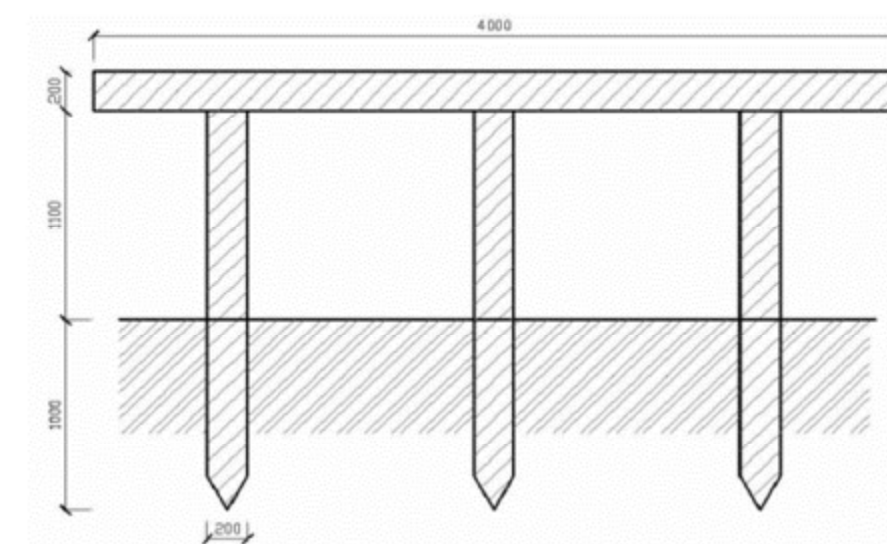
- šířka: 1800 mm
- délka: 1800 mm
- výška: 2300 mm
- šířka střechy: 1800 mm
- délka střechy: 2000 mm

Obr. č. 32 - Sestava dvou laviček, stolku a přístřešku pro návrhovou variantu B (www.urbania.cz)

Úvazště přímé

Parametry přímého úvazště (obr. č. 33):

- výška podpěr příčného břevna (nadzemní): 1100 mm
- hloubka podpěr zapuštěných do země: 1000 mm
- celková délka podpěr: 2 100 m, průměr: 200 mm
- délka příčného břevna: 4 000 mm, průměr: 200 mm

Obr. č. 33 – Úvazště pro koně přímé (kótováno v mm)

5.2.2.2 Ekonomické zhodnocení vybraných vegetačních úprav varianty B

Ceny jednotlivých úkonů byly převzaty z Katalogu popisů a směrných cen stavebních prací firmy ÚRS PRAHA, a.s. z roku 2013. Obec má možnost čerpání financí z podpůrných vládních nebo mezinárodních programů, např. Programu rozvoje venkova, operačního programu Životního prostředí nebo programu Péče o krajinu. Ceny v tabulce jsou uvedeny s DPH.

Poř. d. číslo pol.	Číslo položky ceníku	Zkrácený popis	M. j.	Mn ožství	Jednotková cena (Kč)	Cena celkem (Kč)
		Založení remízku				
1	183 40-3161	Obdělání půdy válením	m ²	100	0,31	31,00 Kč
2	183 40-3153	Obdělání půdy hrabáním	m ²	100	2,37	237,00 Kč
3	181 45-1311	Založení trávníku strojně výsevem včetně utážení	m ²	100	5,01	501,00 Kč

Poř. d. číslo pol.	Číslo položky ceníku	Zkrácený popis	M. j.	Množství	Jednotková cena (Kč)	Cena celkem (Kč)
4	183 10-1214	Hloubení jamek pro vysazování rostlin s výměnou půdy na 50% o objemu do 0,125 m ³	ks	114	109,00	12 426,00 Kč
5	184 20-1111	Výsadba stromů bez balu do předem vyhloubené jamky se zalitím	ks	42	68,20	2 864,40 Kč
		Specifikace 1				
		Arboeko Obříství - <i>Quercus robur</i> - velikost 80/120	ks	42	28,00	1 176,00 Kč
6	184 81-6111	Hnojení tabletovým hnojivem jednotlivě k rostlinám (6x10 g)	ks	252	11,10	2 797,20 Kč
		Specifikace 2				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Hnojivo Silvamix Forte 60	t	0,0252	70000,00	176,40 Kč
7	184 21-5112	Ukotvení dřeviny jedním kulem délky přes 1 do 2 m s úvazkem	ks	42	38,60	1 621,10 Kč
		Specifikace 3				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Kůl 150 cm	ks	42	45,00	1 890,00 Kč
		JENA - Kompostárna Úholičky - Popruh	m	12,6	5,20	65,52 Kč
9	184 21-5411	Zhotovení závlahové mísy u dřevin	ks	42	37,30	1 566,60 Kč
10	184 10-2211	Výsadba keře bez balu do předem vyhloubené jamky se zalitím	ks	72	19,50	1 404,00 Kč
		Specifikace 4				
		Arboeko Obříství - <i>Cornus sanguinea</i> - velikost 100 +	ks	31	40,00	1 240,00 Kč
		Arboeko Obříství - <i>Ligustrum vulgare</i> - velikost 60-100	ks	33	28,00	924,00 Kč
		Arboeko Obříství - <i>Rosa canina</i> - velikost 50-80	ks	8	15,00	120,00 Kč
11	185 85-1121	Dovoz vody pro závlahu rostlin pro vzdálenost do 1000 m - 100 l/ks	m ³	11,4	260,00	2 964,00 Kč
		Založení druhého remízku				
1	183 40-3161	Obdělání půdy válením	m ²	100	0,31	31,00 Kč
2	183 40-3153	Obdělání půdy hrabáním	m ²	100	2,37	237,00 Kč
3	181 45-1311	Založení trávníku strojně výsevem včetně utážení	m ²	100	5,01	501,00 Kč
4	183 10-1214	Hloubení jamek pro vysazování rostlin s výměnou půdy na 50% o objemu do 0,125 m ³	ks	114	109,00	12 426,00 Kč
5	184 20-1111	Výsadba stromů bez balu do předem vyhloubené jamky se zalitím	ks	42	68,20	2 864,40 Kč
		Specifikace 1				
		Arboeko Obříství - <i>Quercus robur</i> - velikost 80/120	ks	42	28,00	1 176,00 Kč
6	184 81-6111	Hnojení tabletovým hnojivem jednotlivě k rostlinám (6x10 g)	ks	252	11,10	2 797,20 Kč

Poř. d. číslo pol.	Číslo položky ceníku	Zkrácený popis	M. j.	Množství	Jednotková cena (Kč)	Cena celkem (Kč)
		Specifikace 2				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Hnojivo Silvamix Forte 60	t	0,0252	70000,00	176,40 Kč
7	184 21-5112	Ukotvení dřeviny jedním kulem délky přes 1 do 2 m s úvazkem	ks	42	38,60	1 621,10 Kč
		Specifikace 3				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Kůl 150 cm	ks	42	45,00	1 890,00 Kč
		JENA - Kompostárna Úholičky - Popruh	m	12,6	5,20	65,52 Kč
9	184 21-5411	Zhotovení závlahové mísy u dřevin	ks	42	37,30	1 566,60 Kč
10	184 10-2211	Výsadba keře bez balu do předem vyhloubené jamky se zalitím	ks	72	19,50	1 404,00 Kč
		Specifikace 4				
		Arboeko Obříství - <i>Cornus sanguinea</i> - velikost 100 +	ks	31	40,00	1 240,00 Kč
		Arboeko Obříství - <i>Ligustrum vulgare</i> - velikost 60-100	ks	33	28,00	924,00 Kč
		Arboeko Obříství - <i>Rosa canina</i> - velikost 50-80	ks	8	15,00	120,00 Kč
11	185 85-1121	Dovoz vody pro závlahu rostlin pro vzdálenost do 1000 m - 100 l/ks	m ³	11,4	260,00	2 964,00 Kč
		Obnova polní cesty				
1	183 40-3371	Obdělání půdy dusáním	m ²	1200	2,83	3 396,00 Kč
2	183 40-3161	Obdělání půdy válením	m ²	800	0,31	248,00 Kč
3	183 40-3153	Obdělání půdy hrabáním	m ²	800	2,37	1 896,00 Kč
4	181 45-1311	Založení trávníku strojně výsevem včetně utážení	m ²	800	5,01	4 008,00 Kč
6	56136-1121	Podkladní vrstva komunikace, dvouvrstevná s rozprostřením hmot, vlhčením a ztuhnutím do 20 cm tloušťky	m ²	1200	203,00	243 600,00 Kč
	58911-61	Kryt pozemní komunikace jednovrstevný hlinitopísčité s rozprostřením hmot, vlhčením a ztuhnutím do 20 cm tloušťky	m ²	1200	21,20	25 440,00 Kč
		Specifikace 1				
		Výkopové práce + odvoz materiálu	t	360	450,00	162 000,00 Kč
		Založení hipostezky s výsadbou				
1	183 40-3371	Obdělání půdy dusáním	m ²	9000	2,83	25 470 Kč
2	183 40-3161	Obdělání půdy válením	m ²	6000	0,31	1 860 Kč

Poř. d. číslo pol.	Číslo položky ceníku	Zkrácený popis	M. j.	Množství	Jednotková cena (Kč)	Cena celkem (Kč)
3	183 40-3153	Obdělání půdy hrabáním	m ²	6000	2,37	14 220 Kč
4	181 45-1311	Založení trávníku strojně výsevem včetně utážení	m ²	6000	5,01	30 060 Kč
5	56136-1121	Podkladní vrstva komunikace, dvouvrstevná s rozprostřením hmot, vlhčením a zhutněním do 20 cm tloušťky, štěrk	m ²	9015	203,00	1 830 045,00 Kč
6	58911-61	Kryt pozemní komunikace jednovrstevný hlinitopísčité s rozprostřením hmot, vlhčením a zhutněním do 20 cm tloušťky	m ²	9015	21,20	191 118,00 Kč
		Specifikace 1				
		Výkopové práce + odvoz materiálu	t	2280	450,00	1 026 000,00 Kč
7	183 10-1214	Hloubení jamek pro vysazování rostlin s výměnou půdy na 50% o objemu do 0,125 m³	ks	179	109,00	19 511 Kč
8	184 20-1111	Výsadba stromů bez balu do předem vyhloubené jamky se zalitím	ks	179	68,20	12 207,80 Kč
		Specifikace 2				
		Gardenia Kyjov - <i>Acer pseudoplatanus</i> - velikost 10/12	ks	19	320,00	6 080 Kč
		Gardenia Kyjov - <i>Fraxinus excelsior</i> 'Althena' - velikost 12/14	ks	20	740,00	14 800 Kč
		Gardenia Kyjov - <i>Tilia cordata</i> - velikost 10/12	ks	21	520,00	10 920 Kč
		Gardenia Kyjov - <i>Quercus robur</i> - velikost 10/12	ks	16	650,00	10 400 Kč
		Gardenia Kyjov - <i>Malus domestica</i> 'Matčino' - VK velikost 8/10	ks	103	2125,00	218 875 Kč
9	184 81-6111	Hnojení tabletovým hnojivem jednotlivě k rostlinám (6x10 g)	ks	1074	11,10	11 921,40 Kč
		Specifikace 3				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Hnojivo Silvamix Forte 60	t	0,0025	70000,00	751,80 Kč
10	184 21-5112	Ukotvení dřeviny jedním kulem délky přes 1 do 2 m s úvazkem	ks	179	38,60	6 909,40 Kč
		Specifikace 4				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Kůl 150 cm	ks	179	45,00	8 055 Kč
		JENA - Kompostárna Úholičky - Popruh	m	53,7	5,20	279,24 Kč
11	184 81-3112	Zhotovení obalu kmene a spodních částí větví z juty	ks	179	10,90	1 951,10 Kč
		Specifikace 5				
		JENA - Kompostárna Úholičky - Juta	m	537	4,40	2 362,80 Kč
12	184 21-5411	Zhotovení závlahové mísy u dřevin	ks	179	37,30	6 689,23 Kč
13	185 85-1121	Dovoz vody pro závlahu rostlin pro vzdálenost do 1000 m - 100 l/ks	m ³	17,9	260,00	4 654 Kč

Poř. d. číslo pol.	Číslo položky ceníku	Zkrácený popis	M. j.	Množství	Jednotková cena (Kč)	Cena celkem (Kč)
		Umístění turistického přístřešku a úvaziště				
		Specifikace 1				
		Urbania Moravany - Stůl, lavice, stříška z polokmenů	ks	1	20 554	20 554,00 Kč
		Úvaziště přímé	ks	1	2000	2 000,00 Kč
						4 014 295,43 Kč
					Celkem	

Tab. č. 10 - Ekonomické zhodnocení vybraných vegetačních úprav varianty B dle katalogů ÚRS

6 Diskuse

Baroko velmi účinně doplnilo a přetvořilo středověký půdorys české krajiny. S neobyčejným citem pro možnosti a potřeby jednotlivých sídelních areálů postihlo skoro všechny významové uzle - došlo k přestavbě původních hradů a tvrzí na zámky, k barokní úpravě kostelů, klášterů, radnic, měšťanských domů atd. Uměleckými hodnotami a hustotou zakládání drobných staveb (kapliček, božích muk, soch světců a křížů) i staveb větších (panských sídel, kostelů, hospodářských dvorů) si podrobilo široké okolí. Vstoupilo do měst i vesnic, ovlivnilo blízké i vzdálené obzory (pomocí typických barokních průhledů a rozhledů) a propojilo krajinu v souvislý, harmonický a komponovaný celek (Hájek, 2003; Sádlo a kol., 2005).

V rámci řešeného katastrálního území obce Zálší bylo prokázáno, že největší projevy baroka zaznamenala samotná obec, která má mimořádně zachovanou původní urbanistickou strukturu, se svými architektonickými památkami, kterými je centrálně umístěný komplex barokního zámku, kostela, fary a kaple, ale jsou jimi také četné objekty (velké zemědělské usedlosti) jedinečného jihočeského lidového stavebního slohu příznačně nazvaného selské baroko. Podle Hájka a kol.(2010) a Lokoče a Lokočové(2010) se venkovští zedničtí mistři i laická veřejnost při nové výstavbě řídili svým citem, ale i umělecky vyššími vzory. Jejich touha přiblížit se vrchnosti a městu vedla k přejímání a přetváření barokních architektonických prvků, se kterými se setkávali v okolí. Předlohou jim byla architektura panských zámků, kostelů, ale hlavně městská architektura (měšťanské domy). Voděra a Škabrada (1986) tvrdí, že selské baroko není jenom architektura, ale je to celkový životní styl a duchovní život tehdejších lidí na venkově, jelikož v této době docházelo k největší výstavbě křížů, soch, božích muk a kapliček v krajině. Hojná přítomnost drobné sakrální, ale i světské architektury (pomníky) v krajině je významným barokním odkazem nejen v konkrétním řešeném území, ale i v celé oblasti lidové architektury Soběslavsko-Veselských blat.

Baroko vtisklo české krajině charakteristické stopy zemědělského a lesního hospodaření a urbanistických struktur vesnic, ale také výtvarné a symbolické prostorové vazby. Všechny tyto stopy, které se projevovaly v užitkových úpravách zemědělské krajiny, se podílely na vytvoření charakteru krajiny, projeví se ve vizuální scéně a vytvořily estetickou hodnotu krajiny (Vorel a Sklenička, 2007a).

Sádlo a kol.(2005) publikují, že fenomén barokní krajiny však patří minulosti a jeho rozšíření do přítomnosti je neoprávněné. Barokní krajina dnes již neexistuje, vznikla v baroku a s jeho koncem také zanikla. Navíc i tehdy byl barokní impakt pouze jednou historickou vrstvou překrývající starší krajinné struktury. Naše krajina je tedy krajinou s barokním dědictvím.

Sádlo a kol. (2005) určili a specifikovali základní znaky barokního impaktu v české krajině, mezi které patří spojování menších polí většími pozemkovými celky (vázaných na feudální velkostatky, související se vznikem trvalých mezí), sporadický výskyt rozptýlené zeleně v zemědělské krajině, diferenciací trvalých travních porostů (rozlišení luk od pastvin), snižování rozlohy vodních ploch (vysušování rybníků), zvyšování úživnosti půdy (organické hnojení, meliorace), nové rostlinné druhy (kukuřice, brambory, rajčata, slunečnice, fazole jičiny, tulipán, zimozrno a jirovec), nové živočišné druhy (králík, krůta, perlička, muflon, daněk), první formy průmyslu v krajině (pily, hamry, mlýny, se kterými souvisely proměny lesů a potočních niv), pevné vymezení lesních porostů a rozsáhlá těžba (značné odlesňování), následný vznik lesního hospodářství (se zavedením monokultur), extenze (rozšíření) rozsahu kulturní krajiny, typické liniové krajinné struktury (hierarchie cestní sítě, doprovodné aleje), přítomnost a obnova sakrální a světské architektury v sídlech a krajině dotvářející barokní posvátnost (návesní kaple, menší poutní kaple, výklenkové kaple, boží muka, volně stojící plastiky a mnoho křížů a křížků), intenzita barokního impaktu (maximalizace, totální využití krajiny), specifické prostorové vztahy a prvky vizuální scény (komponování krajiny - dominanty, osy, prostory) a symbolický význam barokní krajiny (související s křesťanstvím, barokním poutnictvím a sakrálními objekty v krajině).

Z výše jmenovaných znaků barokního odkazu v krajině se v řešeném území dochovala velkoplošná struktura orné půdy, historická mez, sporadická přítomnost rozptýlené zeleně v agrární krajině, diferenciací trvalých travních porostů, nízké procento rozlohy vodních ploch, meliorační prvky, typické liniové krajinné struktury (cestní síť, aleje), přítomnost sakrální a světské architektury v sídlech a krajině (návesní kaple, kříže a křížky), maximální land use (využití krajiny), specifické prostorové vztahy a prvky vizuální scény (osy, prostory) a symbolický význam krajiny (sakrální prvky opředené pověstmi).

Baroko podle Hájka (2003) ustálo postupné zprůměrnování české krajiny v 19. století i mnohem drsnější socialistické vykořisťování ve 20. století. Přestože bylo mnohdy znečitelněno, překryto či zničeno, zůstalo ve svém základním uspořádání nepřekonáno. Svou energií, pestrostí a malebností přineslo velmi působivé a srozumitelné duchovní poselství, které dodnes dotváří atmosféru mnohých historických měst, vesnic i některých tradičních zemědělských oblastí. Tak je tomu právě i v dané oblasti Soběslavsko-Veselských blat. Díky odlišnému vývoji v průběhu 19. století, kdy jižní Čechy zůstaly víceméně stranou industrializačního procesu, se zde zachovalo mnoho vztahů a podmínek z předcházejících vývojových fází a vesnická sídla včetně své architektury a okolní krajiny byly skutečně neporušenou ukázkou české vesnice barokního období. Zásadní dramatické změny ve vývoji venkovského prostoru způsobila až následná kolektivizace a socializace.

Hájek (2008) uvádí, že nejvýraznější změny ve venkovském prostoru přineslo znárodnění půdy, scelování pozemků do neúměrně velkých bloků, zemědělské družstevnictví (související s výstavbou velkoformátových komplexů zemědělských družstev, které narušily původní krajinný ráz a měřítko jihočeských obcí), vylidňování venkova (z důvodu prosazování městského způsobu života), přejmenování krajiny, účelové využívání kulturně či historicky významných staveb, zesvětštění krajiny, rozpad pohraniční sítě sídel, militarizace krajiny, neplnohodnotná modernizace krajiny a proměna vztahu člověka ke krajině. Sýkora (1998), Hájek(2008) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že úbytek lidské přítomnosti z krajiny zcela změnil její komunikační strukturu. Krajina se tak stala mnohem formálnější a méně prostupnější. Tato skutečnost je patrná i v řešeném katastrálním území, kdy z analýzy historického vývoje krajiny a studia historických map bylo prokázáno, že zde v minulosti existovala poměrně hustá cestní síť (pro baroko typická), která umožňovala plnou přehlednost a prostupnost krajinného prostoru. Do současné podoby se dochovaly pouze hlavní silnice spojující obec se sousedními obcemi a částečně i některé další cesty, avšak již méně významné, které dnes slouží jako účelové komunikace pro zemědělskou techniku. Prostupnost území se velmi výrazně snížila a krajina se tak stala méně atraktivní a dosažitelnou.

Socialistické scelování pozemků z důvodu používání velkovýrobních technologií ovlivnilo podle Hájka (2008) velmi zásadním způsobem nejen vzhled a měřítko krajiny, ale i její kulturní a ekologickou hodnotu - zvětšilo zrno krajinné mozaiky, umožnilo rozvoj moderního způsobu hospodaření a změnilo přírodní charakter jednotlivých míst i celých oblastí. Sýkora (1998), Lipský (2000) a Lokoč a Lokočová (2010) se shodují, že slučování pozemků mělo za následek několikanásobné zvýšení výměry orné půdy a s tím související zrušení důležitých stabilizačních krajinných prvků (louky v údolních nivách, břehové porosty, zatravněné meze, polní cesty, solitérní a liniová zeleň, remízky, úvozy a jiné nevyužitelné plochy). V řešeném území souviselo scelování pozemků především se zrušením mezí a značnou redukcí původní bohaté cestní sítě včetně její doprovodné vegetace, která představovala významný barokní odkaz v podobě typických liniových krajinných struktur a charakteristických průhledů a výhledů, ale také v podobě barokního putování krajinou. Obnova tohoto historického a kulturního aspektu v návaznosti na rekreační požadavky a potenciál území je hlavní myšlenkou celé práce.

Hlavní hypotézou práce je otázka, jakým způsobem lze vytvořit projekt ve stylu tradičního barokního využívání krajiny v podmínkách dnešního hospodaření a zhodnocení jeho udržitelnosti v současnosti. Nové návrhy uspořádání území se zaměřují na konkrétní vybraný krajinný prostor v souvislosti se zlepšením průchodnosti a obytnosti území, s tím souvisejícím zvýšením rekreačního potenciálu (pro pěší turistiku a hipoturistiku) a zvýrazněním dochovaných barokních prvků v krajině. Návrhy vycházejí z historických analýz uspořádání území a respektují přírodní podmínky a stávající potenciál krajinného rázu dané oblasti. Hlavním motivem návrhů je návrat člověka do krajiny.

První varianta (návrh turistické trasy) je určena ke zvýšení rekreace území formou pěší turistiky (vycházky v krajině) a zvýrazňuje především typické barokní odkazy, kterými jsou objekty drobné sakrální architektury v krajině (symbolický význam krajiny) a pravidelné aleje a stromořadí doprovázející cesty, které umožňují rytmizované průhledy do okolní krajiny.

Druhá varianta (návrh hipostezky) je určena ke zvýšení rekreace území formou hipoturistiky (vycházky na koních), kterou se dané území vyznačuje. Tato varianta rovněž zvýrazňuje typické barokní odkazy, kterými jsou objekty drobné sakrální architektury v krajině (symbolický význam krajiny), ale také obecné principy barokního jezdeckví, které souvisejí s nepravidelnou doprovodnou výsadbou, která jezdcům umožňuje požadované výhledy do okolní krajiny a naopak potlačuje nežádoucí směry pohledu.

7 Závěr

Cílem práce bylo zhodnocení historického odkazu selského baroka v modelovém území s návrhem konkrétního řešení uspořádání vybraného venkovského prostoru v návaznosti na okolní krajinu ve dvou variantách. Vybraným územím je katastrální území obce Zálší, která patří do významné oblasti jihočeské lidové architektury (tzv. selského baroka) nazvané Soběslavsko-Veselská blata.

Hlavní hypotézou práce byla otázka, jakým způsobem lze vytvořit projekt ve stylu tradičního barokního využívání krajiny v podmínkách dnešního hospodaření a zhodnocení jeho udržitelnosti v současnosti. Zjištěno bylo, že nejvhodnějším řešením je to, které je inspirované historickými souvislostmi v dané lokalitě, ale respektující současné podmínky a možnosti území.

Výsledkem projektu je snaha maximálně využít potenciál daného území a jeho silné stránky. Obě varianty návrhu jsou koncipovány s ohledem na historii a přírodní podmínky a zasazeny do současných požadavků na rekreaci. Na nově navržené ploše dochází k souladu člověka a obhospodařované krajiny a tím vzniká harmonický prostor plný podnětů.

Nové návrhy uspořádání území se zaměřují na konkrétní vybraný krajinný prostor v souvislosti se zlepšením průchodnosti a obytnosti území, s tím souvisejícím zvýšením rekreačního potenciálu (pro pěší turistiku a hipoturistiku) a zvýrazněním dochovaných barokních prvků v krajině. Návrhy vycházejí z historických analýz uspořádání území a respektují stávající potenciál krajinného rázu dané oblasti.

Obě koncepce nově navržené plochy obsahují:

- částečné obnovení historické cestní sítě přizpůsobené současným podmínkám
- rozčlenění plochy intenzivně obdělávaných polí a zmenšení prostorového měřítka
- specifický motiv pro návrat člověka do krajiny za účelem rekreace
- doprovodné výsadby vegetace koncipované k požadovanému účelu

8 Seznam literatury

8.1 Knihy a publikace

- Beneš, J., Brůna V. 1994. Má krajina paměť? In: Beneš, J., Brůna, V. (eds.). Archeologie a krajinná ekologie. Nadace projekt sever. Most. s. 37-46. Bez ISBN.
- Boult, E., Sullivan, Ch. 2010. Illustrated History of Landscape design. John Wiley and Sons. New York. 260 p. ISBN: 978-0-470-28933-4.
- Cílek, V. 2005. Krajiny vnitřní a vnější: Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu. 2. vyd. Dokořán. Praha. 272 s. ISBN: 80-7363-042-7.
- Cílek, V. 2007. Budoucnost alejí. Inspirace. 3 (2). 5-6.
- Česko. Zákon č. 114 České národní rady ze dne 19. února 1992 o ochraně přírody a krajiny. In: Sbírka zákonů České republiky. 1992. částka 28. s. 666-692. Dostupný také z http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/ostatni/Legislativa-ostatni_uplna-zneni_zakon-1992-114-ochrana-krajiny.html.
- ČSN 83 9001. Sadovnictví a krajinářství: Terminologie: Základní odborné termíny a definice. 1999. Český normalizační institut. Praha. 35 s.
- Demek, J. 1999. Úvod do krajinné ekologie. Univerzita Palackého. Olomouc. 102 s. ISBN: 80-7067-973-5.
- Forman, T. T., Godron, M. 1986. Landscape ecology. John Wiley and Sons. New York. 619 p. ISBN: 978-0-471-87037-1.
- Generální konference UNESCO. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví ze dne 16. listopadu 1972. Paříž. 7 s. Dostupná z <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-ochrane-svetoveho-kulturniho-a-prirodniho-dedictvi-unesco.pdf>.
- Gojda, M. 2000. Archeologie krajiny: Vývoj archetypů kulturní krajiny. Academia. Praha. 238 s. ISBN: 80-200-0780-6.
- Hájek, P. 2003. Česká krajina a baroko. Malá Skála. Praha. 66 s. ISBN: 80-902777-6-4.
- Hájek, P. 2008. Jde pevně kupředu naše zem: Krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989. Malá Skála. Praha. 164 s. ISBN: 978-80-86776-07-1.
- Hájek, P., Novotná, H., Vinařová, A., Vavřková, Z., Lavička, Z. 2010. Obnova a údržba drobné sakrální architektury: Základní principy a zásady. Halama. České Budějovice. 48 s. ISBN: 978-80-87082-18-8.
- Hendrych, J. 2010. Proměny alejí. In: Esterka, V. (ed.). Zachování alejí jako typického prvku české krajiny. Arnika. Praha. s. 34-50. ISBN: 978-80-904409-7-5.
- Ivanička, K. 2000. Slovensko: Génus loci. 2. vyd. Eurostav. Bratislava. 157 s. ISBN: 80-968183-3-3.
- Jellicoe, G. Jellicoe, S. 1995. The Landscape of Man: Shaping the Environment from Prehistory to the Present Day. 3rd ed. Thames and Hudson. London. 408 p. ISBN: 978-0500278192.
- Kubačák, A. 1995. Dějiny zemědělství v českých zemích. 2. díl: 1900-1989. Ministerstvo zemědělství ČR. Praha. 254 s. ISBN: 80-7084-134-6.
- Lipský, Z. 2000. Sledování změn v kulturní krajině. Lesnická práce. Kostelec nad Černými lesy. 71 s. ISBN: 80-213-0643-2.
- Lokoč, R., Lokočová, M. 2010. Vývoj krajiny v České republice. Lipka ediční centrum – školské zařízení pro environmentální vzdělávání. Brno. 86 s. ISBN: 978-80-904807-3-5.
- Ložek, V. 2011a. Po stopách pravěkých dějů: O silách, které vytvářely naši krajinu. Dokořán. Praha. 181 s. ISBN: 978-80-7363-301-1.
- Ložek, V. 2011b. Zrcadlo minulosti: Česká a slovenská krajina v kvartéru. 2. vyd. Dokořán. Praha. 200 s. ISBN: 978-80-7363-340-0.
- Maitland, F. W. 2000. In: Gojda, M. 2000. Archeologie krajiny: Vývoj archetypů kulturní krajiny. Academia. Praha. s. 59. ISBN: 80-200-0780-6.
- Mezera, A., Beneš, S., Fér, F., Hron, F., Kolář, O., Kubín, J., Nováková, E., Pokorný, J., Štolc, J., Vidláková, O. 1979. Tvorba a ochrana krajiny. Státní zemědělské nakladatelství. Praha. 476 s. Bez ISBN.

- Motloch, J. L. 2000. Introduction to Landscape Design. 2nd ed. John Wiley and Sons. New York. 384 p. ISBN: 978-0-471-35291-4.
- Neef, E. 1967. Die theoretischen Grundlagen der Landschaftslehre. Haack Gotha. Leipzig. 152 s. Bez ISBN.
- Norberg-Schulz, Ch. 2010. Genius loci: Krajina, místo, architektura. 2. vyd. Dokořán. Praha. 219 s. ISBN: 978-80-7363-303-5.
- Rada Evropy. 1985. Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy ze dne 3. října 1985. Granada. 8 s. Dostupná z <<http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/umluva-architektonicke-dedictvi/>>.
- Rada Evropy. 1992. Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy ze dne 16. ledna 1992. Valletta. 7 s. Dostupná z <<http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/umluva-archeologicke-dedictvi/>>.
- Rada Evropy. 2000. Evropská úmluva o krajině ze dne 20. října 2000. Florencie. 8 s. Dostupná z <[http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/\\$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf)>.
- Sádlo, J. 1994. Krajina jako interpretovaný text. In: Beneš, J., Brůna, V. (eds.). Archeologie a krajinná ekologie. Nadace projekt sever. Most. s. 47-54. Bez ISBN.
- Sádlo, J., Pokorný, P., Hájek, P., Dreslerová, D., Cílek, V. 2005. Krajina a revoluce: Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí. 2. vyd. Malá Skála. Praha. 248 s. ISBN: 80-86776-02-6.
- Schama, S. 1996. Landscape and memory. Vintage Books. New York. 672 p. ISBN: 978-0-679-73512-0.
- Sklenička, P. 2003. Základy krajinného plánování. 2. vyd. Naděžda Skleničková. Praha. 321 s. ISBN: 80-903206-1-9.
- Sýkora, J. 1998. Venkovský prostor. 1. díl: Historický vývoj vesnice a krajiny. ČVÚT. Praha. 62 s. ISBN: 80-01-01826-1.
- Šarapatka, B., Niggli, U., Čížková, S., Dyrtrtová, K., Fišer, B., Hluchý, M., Just, T., Kučera, P., Kuras, T., Lyth, P., Potočiarová, E., Salaš, P., Salašová, A., Schlatter, Ch., Elsen, T., Weibel, F. P., Wilfling, A., Wyss, E., Zámečník, V. 2008. Zemědělství a krajina: Cesty k udržitelnému souladu. Univerzita Palackého. Olomouc. 271 s. ISBN: 978-80-244-1885-8.
- Troll, C. 1950. Die geographische Landschaft und ihre Erforschung. In: Bauer, K. H. et al. (eds.). Studium Generale 3. Springer-Verlag. Berlin. s. 163-181. ISBN: 978-3-662-37475-7.
- Tyszko-Chmielowiec, P. 2010. Cesty pro přírodu. In: Esterka, V. (ed.). Zachování alejí jako typického prvku české krajiny. Arnika. Praha. s. 76-83. ISBN: 978-80-904409-7-5.
- Vařeka, J., Frolec, V. 2007. Lidová architektura: Encyklopedie. 2. vyd. Grada. Praha. 428 s. ISBN: 978-80-247-1204-8.
- Velička, P. 2010. Jak jsme k alejím přišli a jak o ně přicházíme. In: Esterka, V. (ed.). Zachování alejí jako typického prvku české krajiny. Arnika. Praha. s. 16-34. ISBN: 978-80-904409-7-5.
- Voděra, S., Škabrada, J. 1986. Jihočeská lidová architektura. Jihočeské nakladatelství. České Budějovice. 235 s. Bez ISBN.
- Vorel, I., Sklenička, P. 2006. Ochrana krajinného rázu. Naděžda Skleničková. Praha. 181 s. ISBN: 80-903206-7-8.
- Vorel, I., Sklenička, P. 2007a. Komponované krajiny období baroka. Díl 1. Dochované stopy prostorové skladby, vizuální a významové znaky. Pozemkové úpravy. 60. 20-24.
- Vorel, I., Sklenička, P. 2007b. Komponované krajiny období baroka. Díl 2. Identifikace a principy ochrany v pozemkových úpravách. Pozemkové úpravy. 61. 16-18.
- Žák, L. 1947. Obytná krajina. S.V.U. Mánes-Svoboda. Praha. 213 s. Bez ISBN.

8.2 Internetové zdroje

- Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Program péče o krajinu [online]. [cit. 2014-11-23]. Dostupné z <<http://www.dotace.nature.cz/ppk-programy.html>>.
- Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Program revitalizace říčních systémů krajiny [online]. [cit. 2014-11-23]. Dostupné z <<http://www.ochranaprirody.cz/pece-o-prirodu-a-krajinu/narodni-programy/program-revitalizace-ricnich-systemu>>.
- Czech Trade. Přeshranční spolupráce [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z <<http://www.businessinfo.cz/cs/dotace-a-financovani/zdroje-financovani-z-eu/preshranicni-spoluprace.html>>.

- Evropské strukturální a investiční fondy. Integrovaná regionální operační program [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z <<http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Microsites/IROP/O-programu>>.
- Evropské strukturální a investiční fondy. Operační program Životní prostředí [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z <<http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/2014-2020/Operacni-programy/OP-Zivotni-prostredi>>.
- Evropské strukturální a investiční fondy. Programy pro programové období 2014-2020 [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z <<https://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/2014-2020/Operacni-programy>>.
- Ministerstvo zemědělství. Národní dotace [online]. [cit. 2014-11-23]. Dostupné z <<http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/narodni-dotace>>.
- Ministerstvo zemědělství. Program rozvoje venkova ČR na období 2014-2020 [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z <<http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/program-rozvoje-venkova-na-obdobi-2014/zakladni-informace>>.
- Ministerstvo zemědělství. Struktura dotačních zdrojů [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z <<http://eagri.cz/public/web/mze/dotace>>.